

Vzdělávání – Informace – Poradenství

Analýza profesní struktury pracovních sil v České republice z pohledu sféry vzdělávání

(Vývojové trendy zaměstnanosti v ČR období let 1991 až 2006)

Mgr. Gabriela Doležalová

Mgr. Robert Sukup

Ing. Jiří Vojtěch

Praha 2007

Projekt je financován Evropskou unií a rozpočtem ČR

Analýza profesní struktury pracovních sil v České republice z pohledu sféry vzdělávání

(Vývojové trendy zaměstnanosti v ČR období let 1991 až 2006)

Mgr. Gabriela Doležalová

Mgr. Robert Sukup

Ing. Jiří Vojtěch

Praha 2007

Analýza profesní struktury pracovních sil v České republice z pohledu sféry vzdělávání

(Vývojové trendy zaměstnanosti v ČR období let 1991 až 2006)

Mgr. Gabriela Doležalová

Mgr. Robert Sukup

Ing. Jiří Vojtěch

Národní ústav odborného vzdělávání

Praha 2007

OBSAH

1. ÚVOD	3
2. METODOLOGICKÉ VYJÁDŘENÍ VÝVOJE A VÝVOJOVÝCH TENDENCÍ ZAMĚSTNANOSTI	7
3. STAV A VÝVOJ ZAMĚSTNANOSTI V JEDNOTLIVÝCH TŘÍDÁCH ZAMĚSTNÁNÍ	11
3.1 Zemědělství, lesnictví a rybářští dělníci.....	11
3.2 Dělníci při těžbě a úpravě surovin, v hutnictví, energetice a vodním hospodářství.....	18
3.3 Dělníci zpracovatelé (výrobci, opraváři, údržbáři).....	25
3.4 Stavební dělníci	32
3.5 Provozní a obslužní pracovníci.....	38
3.6 Techničtí pracovníci.....	44
3.7 Pracovníci na úseku řízení a správy.....	50
3.8 Pracovníci školství, kultury, zdravotnictví, vědy, výzkumu a ostatní nevýrobní.....	56
4. STAV A VÝVOJ ZAMĚSTNANOSTI PRACOVNÍKŮ ČESKÉ REPUBLIKY JAKO CELKU	62
4.1 Změny v odvětvové a profesní struktuře zaměstnaných v ČR	62
4.2 Změny ve vzdělanostní struktuře zaměstnaných v ČR.....	66
5. SROVNÁNÍ STAVU A VÝVOJE ZAMĚSTNANOSTI PRACOVNÍKŮ SE STRUKTUROU ABSOLVENTŮ VSTUPUJÍCÍCH DO SFÉRY PRÁCE.....	70
5.1 Hodnocení struktury žáků připravovaných ve školské sféře z hlediska tříd zaměstnání.....	70
5.2 Hodnocení struktury žáků připravovaných ve školské sféře podle počtu zaměstnaných členěných dle skupin oborů	72
6. ZÁVĚR.....	76

Projekt je financován Evropským sociálním fondem a rozpočtem České republiky

**Analýza profesní struktury pracovních sil v České republice z pohledu sféry
vzdělávání**

Mgr. Gabriela Doležalová, Mgr. Robert Sukup, Ing. Jiří Vojtěch

Vydal Národní ústav odborného vzdělávání, Praha 2007

Tisk a technická příprava: informační středisko odborného vzdělávání

1. Úvod

Území současné České republiky bylo na počátku minulého století jedna z hospodářsky nejrozvinutějších částí Evropy. Tvořila nejprůmyslovější část Rakousko-Uherska. Po vzniku samostatného státu v roce 1918 svůj průmyslový základ dále rozvíjela. Po druhé světové válce došlo v důsledku společenských změn spojených s nástupem socialistického zřízení k významným změnám v hospodářství. Všechny průmyslové podniky byly zestátněny a ekonomika začala být centrálně řízena shora. Orientace našeho hospodářství se více zaměřila na rozvoj těžkého průmyslu a odvětví na něj navazující, které jsou náročné na suroviny a energii. V zemědělství byla provedena násilná kolektivizace. Samostatně a na svých pozemcích hospodařící rolníci byli přinuceni odevzdat všechnu půdu a výrobní prostředky do společných zemědělských družstev. Systém obhospodařování půdy se změnil. Těmito zásahy se změnil přirozený vývoj struktury pracovních sil a odchýlil se od vývoje v západních zemích. Vývoj hospodářství nesměřoval ke snižování spotřeby energie a materiálové náročnosti. Nepříznivě se tento stav odrazil ve ztrátě konkurenceschopnosti, vysokém ekologickém zatížení krajiny a také v deformované struktuře pracovních sil, s přezaměstnaností v průmyslu a zemědělství a s poddimenzováním sektoru služeb.

Po pádu socialistického režimu v roce 1989 se české hospodářství ocitlo znovu na začátku. V následujících letech se české hospodářství muselo vyrovnat se všemi změnami, které se v rozvinutých krajinách a na světovém trhu udály. Nejvýrazněji chod ekonomiky zasáhly procesy restituce a privatizace. V rámci restitucí došlo k návratu podniků a půdy dřívějším majitelům. Procesem privatizace byla postupně značná část státních podniků převedena do soukromého vlastnictví a na český trh vstoupili zahraniční investoři, kteří sebou přinesli kapitál, nové způsoby vedení výroby, materiály a technické postupy. I nyní se Česká republika drží na vrcholu zájmu zahraničních investorů. Jejimi hlavními prioritami jsou rostoucí ekonomika, kvalifikovaná pracovní síla, stabilní ekonomické prostředí a nízká cenová hladina.

Z pohledu teoretických přístupů velice významný mezník v oblasti trhu práce nastal v polovině devadesátých let dvacátého století prosazováním nového přístupu k lidskému kapitálu. Přístupu, který **zdůrazňuje preference využití vlastních sil a zdrojů** jako prvního a základního zdroje rozvoje. Důsledkem je soustředění pozornosti na rozvoj **lidského kapitálu** a vynakládání výrazných investic do něj. Na druhé straně je zřejmé, že úspěch každého jednotlivce má být založen na rozvoji jeho kvalifikace, tvůrčích schopnostech, talentu a iniciativě.

Při pohledu na uvedené události a navazující změny ve všech oblastech života, vyplynula potřeba analýzy struktury pracovních sil. To s předpokladem, že její vývoj nejvíce ovlivnily následující faktory: změna orientace na světovém trhu, rozvoj sektoru služeb, provedení důležitých reforem v ekonomické oblasti, změny v oblasti vzdělání a s tím spojené zvýšení životní úrovně.

Tato studie „Analýza profesní struktury pracovních sil v České republice z pohledu sféry vzdělávání“ navazuje na předešlé studie z let 2003 a 1999. Podává nové informace o vývoji profesní struktury pracovních sil, sleduje vývoj od počátku devadesátých let a srovnává se současným stavem. To vše na pozadí ekonomických trendů a vývoje hospodářství nejen u nás, ale i ve světě (zejména v Evropské unii).

V úvodní části nás analýza seznamuje s nejdůležitějšími ekonomickými trendy posledních patnácti let, změnami na pracovním trhu a v odvětvové a kvalifikační struktuře pracovních sil. Metodologická část obzvláště se zabývá postupy a metodami analýz použitých při výpočtech v publikaci. Důležitá je třetí kapitola, která přináší poznatky a nové informace o vývoji jednotlivých profesních tříd. Objevují se zde zajímavé a v některých oblastech před několika lety ještě nepředpokládané výsledky. Shrnující a srovnávací kapitolou je kapitola čtvrtá. Zajímavé je i srovnání struktury pracovních sil se strukturou absolventů v páté kapitole. Závěrečná kapitola uvádí nejdůležitější výsledky a poznatky vyplývající z analýzy.

Analýza vychází ze studie „Vývojové trendy zaměstnanosti v profesním pohledu“ v rámci širšího projektu Uplatnění absolventů škol: analýza a výhled. Tato studie se podrobněji zabývala změnami na trhu práce spolu se změnami struktury profesí po roce 1989. Podle autorů studie jsou tyto změny ovlivněny zejména dvěma faktory. Za první šlo o změny související se zásadními změnami ve společnosti ve smyslu ekonomické, politické i sociální transformace a za druhé o změny vycházející z již výše zmíněných modernizačních trendů jako rozvoj nových technologií, vliv globalizace, průnik a kombinace více profesí do jednoho povolání, nutnost celoživotního vzdělávání, snižování možností uplatnění nekvalifikované pracovní síly, vznik nových kvalifikačně náročných profesí apod. (blíže viz Vojtěch, Koucký, Šťastnová 2000).

Pro analýzu profesní struktury trhu práce je důležité se seznámit s vývojem a změnami v odvětvové, sektorové a vzdělanostní struktuře trhu práce. Změny, které se uskutečnily v průběhu posledního desetiletí na **sektorové a odvětvové úrovni trhu práce** probíhaly převážně v intencích makroekonomického vývoje, který byl výrazně ovlivněn a formován integračním procesem ČR do EU. Vývoj v oblasti zaměstnanosti a jeho výkyvy, ke kterým v České republice v jednotlivých odvětvích národního hospodářství za posledních patnáct let docházelo, měl různou intenzitu a odlišný průběh v čase. Změny počtu pracovníků v odvětvové a sektorové dimenzi trhu práce probíhaly pod tlakem zvyšování produktivity práce a zefektivnění výroby v intencích podstatného snižování počtu zaměstnaných osob hlavně v primárním a sekundárním sektoru a nárůstem zaměstnanosti v sektoru služeb.

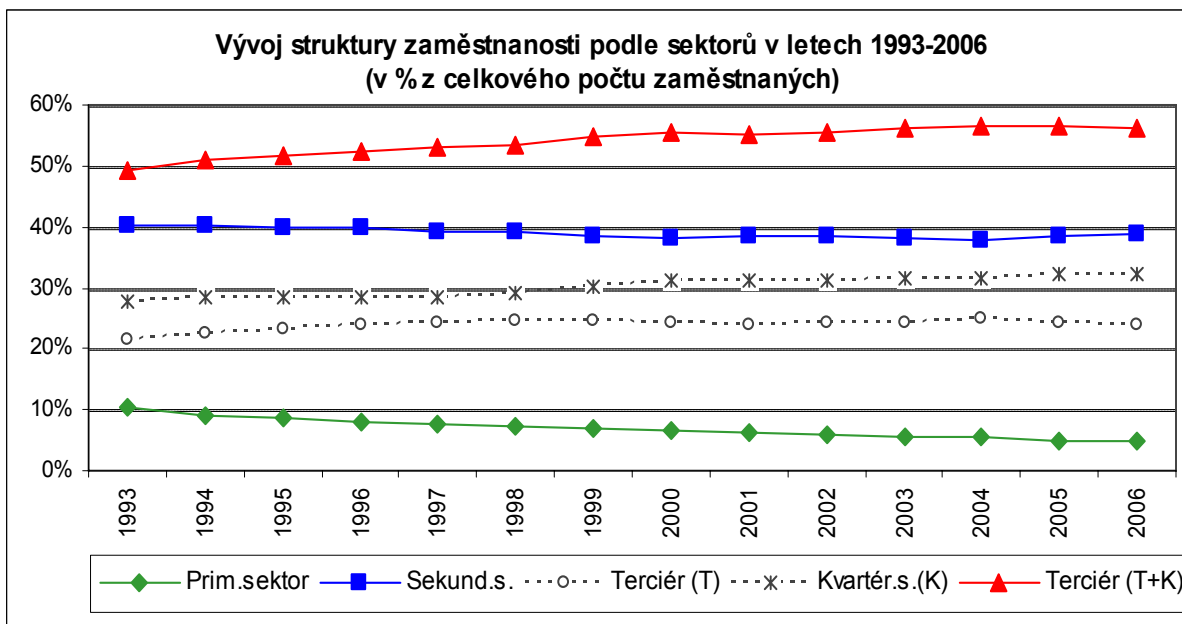
K těmto změnám docházelo se značným zpožděním proti vyspělým západoevropským zemím. Rozvoj terciárního sektoru byl u nás za socialistického režimu záměrně tlumen, naproti tomu sektor primární (a některá odvětví v sekundárním sektoru) byl až do roku 1989 uměle udržován na mnohem vyšší úrovni než ve vyspělých zemích. Výsledkem čtyřicetileté hospodářské činnosti, která byla závislá na potřebách a prioritách politiky celého východního bloku, byla **v mnoha regionech jednostranně založená hospodářská struktura**, deformovaná sociálně-demografická a územně-technická struktura i tristní stav životního prostředí. Procesy, které započaly rokem 1989, znamenaly **postupné narovnání tohoto deformovaného vývoje**, celkovou změnu orientace i priorit české ekonomiky a obecně i posun těžiště ekonomiky z oblasti sekundárního sektoru do sektoru terciárního a zejména kvartérního (tím se změnila i územní atraktivita). Jinými slovy to znamená zánik, úpadek či stagnaci některých ekonomických aktivit (některá odvětví těžkého průmyslu, těžba uhlí apod.) a vznik i rozvoj řady nových aktivit v terciárním a kvartérním sektoru.

Zatímco **zaměstnanost v primárním sektoru** (zejména pak v zemědělství) **dlouhodobě klesá** a již dnes je srovnatelná s průměrem Evropské unie, **situace v sekundárním sektoru již tak jednoznačná není**. Lze sice hovořit o mírném poklesu, ale stále nedochází k zásadnější restrukturalizaci, a tím i razantnímu snížení zaměstnanosti. Brzdou v hlubší restrukturalizaci byla i snaha vlády o udržení sociálního smíru zejména v některých „problémových“ regionech s příliš jednostranně zaměřenou ekonomickou strukturou, často orientovanou na těžký průmysl¹ (severozápadní Čechy, severovýchodní Morava a Slezsko atd.). V současné době došlo přílivem zahraničních investic k znovuoživení některých odvětví zpracovatelského průmyslu. Důležité místo v české ekonomice sehrávají zejména odvětví automobilového, chemického, gumárenského nebo elektronického průmyslu.

Naproti tomu po roce 1990 došlo **k výraznému rozvoji terciární sféry**, prudký nárůst podílu pracovníků v tomto sektoru se ale v polovině 90. let značně zpomalil a v současné době dochází spíše k jeho stagnaci. Sledujeme-li graf v podrobnějším členění na terciární a

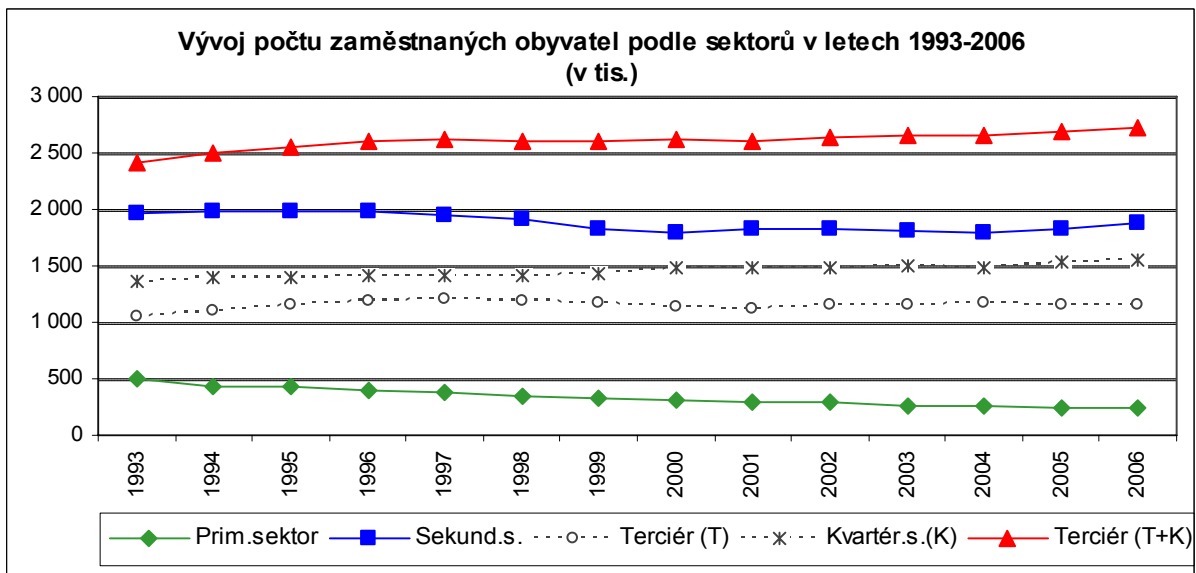
¹ Tzv. „**upás tree efect**“ byl již několikrát popsán v odborné literatuře na příkladu západoevropských starých pánevních a průmyslových aglomerací typických velice jednostranně zaměřenou ekonomickou strukturou (zpravidla těžký průmysl spojený s těžbou uhlí). Při celosvětové recesi tohoto odvětví došlo zákonitě k ekonomickému úpadku celých těchto měst či regionů, neboť také drtivá většina ostatních ekonomických subjektů byla subdavatelskými vazbami úzce napojena právě na kolabující odvětví a subjekty z progresivnějších (růstových) odvětví – jakožto nositelé budoucího rozvoje – v těchto regionech chyběly.

kvartérní sektor je zřejmé, že hlavní vliv na zastavení růstu má stagnace (v některých letech pokles) zaměstnanosti v obchodu a službách, zatímco kvartérní sektor narůstá.

- **Primární sektor, primér** - těžba, zemědělství, lesnictví, lov, rybolov
- **Sekundární sektor, sekundér** - průmysl, stavebnictví, nákladní doprava
- **Terciární sektor, terciér (T)** - služby, armáda, cestovní ruch, osobní doprava
- **Kvartérní sektor, kvartér (K)** - věda, výzkum, vzdělávání, přenos informací
- **Terciér (T+K)** - nevýrobní sféra - služby, armáda, cestovní ruch, osobní doprava, věda, výzkum, vzdělávání, přenos informací

Vývoj podílů pracovníků v jednotlivých sektorech ekonomiky po roce 1990 byl spojen nejen s přesuny ve struktuře pracovních sil, ale i s výraznými změnami počtu pracovníků, a to jak jejich odchodem do důchodu, často i předčasného, tak i s jejich nezaměstnaností. Situaci ve vývoji počtu pracovníků nám dokumentuje graf níže.

V kvalifikační struktuře zaměstnaných osob nastaly unikátní změny. Posledních patnáct let patří do období trendu neustálého zvyšování vzdělanostní úrovně pracujících osob. Požadavky a nároky zaměstnavatelů na kvalitu a dovednosti pracovníků rostou nejen zároveň s technickým vývojem, ale odrážejí i reakci na tržní prostředí, ve kterém je lidský kapitál a jeho kvality nepostradatelnou složkou vlastnictví a bohatství jednotlivých ekonomických subjektů na trhu práce. Takto o tom „mluví“ teorie fungování volného trhu.

V minulosti platilo, že **zkušenosti** z určitého oboru a **věrnost profesi** se zaměstnavateli cenily velmi vysoko. **V současné době** jsou zkušenosti stále vysoce hodnoceny, avšak uplatnění pracovníka na trhu práce ovlivňují stále více jiné faktory. Změna nejen pracovního místa, ale i profese není nic výjimečného, a to i několikrát během pracovní kariéry. Mezi nejvýznamnější vlastnosti a schopnosti, které mají vliv na vývoj pracovní kariéry, se tak řadí především **adaptabilita, flexibilita a schopnost i ochota se učit**. Změny v organizaci práce a stále se měnící a zdokonalující pracovní postupy vyžadují od účastníků pracovního trhu schopnost reagovat na nové poznatky a vyhovět měnícím se (zvyšujícím) nárokům. Jestliže ještě před 10 či 20 lety byla hlavní předností u dělnických profesí manuální zručnost, pak v současné době významně vzrůstá ochota se přizpůsobit, spolupracovat, aktivně vstupovat do komplexu výrazně širších pracovních činností, měnit činnosti či profesi současně se schopností a ochotou neustále se učit. Tyto schopnosti se stávají výrazným kladem, který na trhu práce může pracovník nabídnout.

Vývoj struktury zaměstnaných podle dosaženého vzdělání v letech 1991 až 2006
(v % z celkového počtu zaměstnaných)

	1991	1996	1998	2000	2002	2006
Základní vzdělání a bez vzdělání	14,7%	10,9%	9,5%	8,8%	7,3%	5,9%
Střední bez maturity	46,3%	46,0%	45,7%	43,5%	43,4%	41,9%
Střední s maturitou	28,4%	32,3%	33,9%	35,8%	36,0%	37,3%
Vysokoškolské	10,6%	10,8%	10,9%	11,9%	13,2%	14,9%
Celkem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

V České republice sice dlouhodobě dochází k růstu kvalifikační úrovně obyvatel, avšak ani současné **proporce vzdělanostní struktury zaměstnaných** (zejména podíl obyvatel s terciárním vzděláním) zdaleka **neodpovídají struktuře, která je obvyklá ve vyspělých západoevropských zemích**. Vzdělanostní struktura zaměstnaných ČR doposud neodpovídá struktuře ve vyspělých krajinách i když klesá podíl zaměstnaných se základním vzděláním, příp. bez vzdělání, a narůstá také podíl obyvatel se vzděláním sekundárním a terciárním (viz tab). Srovnávání bude postupné a dlouhodobé.

Závěrem této kapitoly je potřeba zopakovat některé tendence (které ostatně vyplývají již z výše zmíněného). Totiž, že růst nároků na zaměstnance obecně povede ke snížení uplatnitelnosti nekvalifikovaných. **Obecně u počátečního středního vzdělávání bude platit snaha ustupovat od úzce oborově zaměřeného (profesionalizovaného) studia a naopak připravovat studenty pro uplatnění v co možná nejširších oblastech, s tím souvisí i podpora rozvoje přenositelných (klíčových) kompetencí**. V návaznosti na obecnost počátečního středního vzdělávání lze předpokládat, že v navazujícím vzdělávání bude docházet k nárůstu potřeby úzce oborově zaměřeného (tzv. profesionalizovaného) a zpravidla časově omezeného, vzdělávání (pro konkrétní výrobní programy).

2. Metodologické vyjádření vývoje a vývojových tendencí zaměstnanosti

Údaje o počtech pracovníků, jejich vzdělání, zaměstnání, případně další ukazatele týkající se zaměstnanosti vycházejí z údajů Českého statistického úřadu, který je získává prostřednictvím výběrového šetření pracovních sil (VŠPS). Dále byly při výpočtech využity statistiky (údaje) ze sčítání lidu, bytů a domů (SLBD) z let 2001, 1991. Tato analytická studie do značné míry navazuje na pracovní text „Vývojové trendy zaměstnanosti v profesním pohledu“, kde byl sledován vývoj do roku 1999, tento text byl při jednotlivých výpočtech velice významným vodítkem a podkladem.

U jednotlivých profesních skupin byly kromě **celkové zaměstnanosti** sledovány charakteristiky jako **úroveň vzdělání** a **vývoj vzdělanostní struktury**. Důraz je kladen především na období od roku 1990, tzn. roku, kdy došlo k zásadní změně nejen v politickém, ale též hospodářském a socioekonomickém vývoji země.

V následujícím textu není používána aktuální terminologie dosaženého vzdělání podle současného školského zákona. Z důvodu návaznosti na studii z roku 2003 a také z důvodu ne úplně zřejmého rozlišení rozdílů např. mezi vzděláním na SOŠ a SOU je v další práci uváděna terminologie starší, nicméně pro potřeby této práce účelnější. Pro úplnost je však potřeba uvést aktuální terminologii vzdělání a návaznost jednotlivých stupňů na dřívější členění (resp. členění uváděné v textu):

❖ střední vzdělání (bez maturity a výučního listu)	(střední odborné)
❖ střední vzdělání s výučním listem	(vyučení)
❖ střední vzdělání s maturitní zkouškou gymnaziální vzdělání	(maturitní – absolventi: maturanti)
střední odborné vzdělání s maturitní zkouškou bez odborného výcviku s odborným výcvikem	(úplné střední odborné)
❖ vyšší odborné vzdělání	(absolventi VOŠ)
❖ vysokoškolské vzdělání bakalářské magisterské doktorské	(vysokoškolské - vysokoškoláci)

Zpracovávání rozsáhlých databází VŠPS za účelem dalšího využití s sebou přineslo několik metodických problémů. Zásadní **problém** z hlediska provádění dalších analýz spočívá ve způsobu klasifikace jednotlivých povolání. Český statistický úřad ve svých výkazech výběrového šetření pracovních sil využívá systému třídění KZAM (neboli Klasifikace zaměstnání). Tato klasifikace byla zpracována na základě mezinárodní klasifikace ISCO-88, kterou prakticky celou převzala Evropská unie. KZAM tedy vychází a respektuje principy ISCO-88. Jednotlivé třídy jsou od sebe odlišeny na základě složitosti a odpovědnosti práce spolu s kvalifikačními předpoklady. Autoři studie „Vývojové trendy zaměstnanosti v profesním pohledu“ však v uvedené klasifikaci nacházejí některé problémy, totiž že v podrobnějším třídění existují „značné rozdíly v zařazení zaměstnání vlivem přílišného zdůraznění odlišení rozdílů ve složitosti práce, které navíc často vychází z již překonaných starých technologií a jim příslušných zařízení.“² Autoři (Vojtěch, Koucký,

² „Jde např. o rozdělení dělnických zaměstnání ve třídě 7 a třídě 8, kde přetrvávání snahy odlišit obsluhu strojů (zřejmě méně kvalifikovanými pracovníky) od skupiny kvalifikovaných výrobců vede jednak k nejasnostem v zařazení a na druhé straně k neodůvodnitelným rozdílům v chápání kvalifikované výrobní činnosti. Používané členění mohlo být funkční v poválečné době, v současné průmyslové výrobě dochází jednoznačně ke splývání výrobních technologií s obsluhou strojů. Je to dáno skutečností, že obsluha strojů se stává výrazně jednodušší na jedné straně, na druhé straně kvalifikovaný výrobce (dělník) neobsluhující stroj či zařízení se stává anachronismem nebo uměleckým pracovníkem. V oblasti přípravy pracovníků bylo toto členění formálně opuštěno v osmdesátých letech a v současné době dochází k dalšímu splývání oborů připravujících pracovníky pro mnohé

Šťastnová 2000) zmiňují také další problémy související s metodikou této klasifikace. Totiž, že do různých hlavních skupin jsou zařazováni pracovníci se stejnou přípravou a při podrobnějším zkoumání, tzn. na nižších úrovních třídění, není možné dospět k uceleným (pod)třídám, které jsou obsahem a charakterem činnosti příbuzné a na které se vztahuje i příprava se stejným základem.

Vzhledem k těmto nedostatkům a dalším skutečnostem (snaha zahrnout do analýz data ze SLBD z roku 1991, která využívají starší klasifikaci zaměstnání) nepovažovali autoři zmíněné studie (ze které vychází i tato práce) za vhodné klasifikaci KZAM použít. Proto byla vytvořena nová klasifikace, která jednak dostatečně a zřetelně vymezuje jednotlivé třídy a podtřídy, jednak logicky a funkčně navazuje na členění v systému vzdělávání. Tento systém, který byl bezesbytku využit i v empirické části této studie počítá s 8 třídami a 49 podtřídami. **Nově vytvořený třídník** využívá údaje ze třetí a v mnoha případech i čtvrté úrovně KZAM.

Jednotlivé ukazatele jsou sledovány za tyto hlavní třídy (názvy jednotlivých podtříd jsou uvedené v empirické části jednotlivých kapitol – viz dále):

- N1 Zemědělství, lesní a rybářství dělníci
- N2 Dělníci při těžbě a úpravě surovin v hutnictví, energetice a vodním hospodářství
- N3 Dělníci zpracovatelé (výrobci, opraváři, údržbáři)
- N4 Stavební dělníci
- N5 Provozní a obslužní pracovníci
- N6 Techničtí pracovníci
- N7 Pracovníci na úseku řízení a správy
- N8 Pracovníci školství, kultury, zdravotnictví, vědy, výzkumu a ostatní nevýrobní.

Následující text je rozdělen do jednotlivých kapitol, přičemž každá kapitola je věnována jedné třídě. Třídy jsou sledovány a analyzovány až do úrovně jednotlivých podtříd (tzn. celkově tedy 49 podtříd). Každá kapitola je doplněna o „datovou přílohu“ (část), kde jsou výsledky výpočtů znázorněny v přehledných grafech a tabulkách za příslušné třídy a ve většině případech až na úrovni podtříd. Data jsou zde uvedena za roky 1991, 1994, 1999, 2002 a nejnovější údaje za rok 2006. Tabulky a grafy obsahují údaje jak v absolutních hodnotách, tak také (pro názornější porovnání jednotlivých sledovaných roků) jsou zde vyjádřeny podíly sledovaných charakteristik i jednotlivých podtříd na celku. Zajímavá je také komparace s rokem 1991 (resp. procentuální vyjádření let 1994, 1999 a 2002 vzhledem ke stavu v roce 1991), který je pokládán za počátek zásadní změny ve vývoji státu, což se nepochybně odrazilo také v následném vývoji zaměstnanosti.

Pro přehlednost a snazší orientaci jsou v následujícím textu podrobně popsány jednotlivé grafy, tabulky (a jejich struktura) a také mapy, které jsou součástí jednotlivých kapitol.

Tabulky označené písmenem A (A1 až A3) vyjadřují vývoj sledovaných ukazatelů v celé příslušné třídě v České republice. Tabulky označené písmenem B (B1 až B4) se zase vztahují k jednotlivým podtřídám.

A. Vývoj zaměstnanosti v České republice - v příslušné třídě

A1. Vývoj počtu zaměstnaných

V této tabulce je sledován vývoj celkového počtu zaměstnaných v dané třídě v letech 1991, 1994, 1999, 2002 a 2006 (doplněno také grafickým vyjádřením), dále procentuální zastoupení této třídy na celkové zaměstnanosti a indexy let 1994, 1999, 2002 a 2006 vztažené vůči roku 1991. Dalším ukazatelem je změna počtu zaměstnaných (nárůst/úbytek) v dané třídě oproti předchozímu sledovanému roku. Tabulka uvádí rovněž rozdíl (u všech zmíněných ukazatelů) posledního sledovaného roku (tzn. 2006) oproti roku 1991.

technologie. Oddělování obsluhy strojů od vlastní výrobní technologie např. v polygrafii, papírenství, chemii nelze považovat za funkční“ (Vojtěch, Koucký, Šťastnová 2000).

A2. Vzdelanostní struktura

Za výše uvedené roky je zde sledován celkový počet a podíly zaměstnaných této třídy podle dosaženého stupně vzdělání (stupně: základní, vyučení, střední odborné, vyučen s maturitou, úplné střední odborné, gymnaziální, vysokoškolské, příp. bez vzdělání – blíže viz Vojtěch, Koucký, Šťastnová 2000). Podobně jako u tabulek A1, také zde je uveden rozdíl (a to jak v tisících, tak v procentech) roku 2006 oproti roku 1991. Součástí tabulky je také dosažená celková průměrná úroveň vzdělání v jednotlivých letech, která je vypočtena na základě počtu zaměstnaných a dosaženého vzdělání. Jednotlivým stupňům vzdělání byly přiřazeny tyto váhy (průměrné délky): základní - 8 (let); vyučení - 10,5 (let); střední odborné - 10 (let); maturitní - 12 (let); vysokoškolské - 16,5 (let); bez vzdělání - 7 (let).

Poté následuje **grafické znázornění** vývoje počtu zaměstnanců a vývoje vzdelanostní struktury v dané třídě (použité stupně vzdělání jsou u obou grafů shodné s výše popsanými úrovněmi dosaženého vzdělání).

A3. Vývojové trendy zaměstnanosti třídy

Tato tabulka znázorňuje vývojové trendy počtu zaměstnanců v jednotlivých časových obdobích (tzn. 1991-1994, 1994-1999, 1999-2002, 2002-2006), a to jak pro celek, tak pro jednotlivé hlavní vzdelanostní stupně (tzn. základní, vyučen, všechny stupně s maturitou a vysokoškolské). Význam grafických znaků, které znázorňují vývojové trendy, je popsán v empirické části každé kapitoly vždy pod touto tabulkou.

B. Název třídy – podrobnější členění - vývoj v příslušných podtřídách

B1. Vývoj počtu zaměstnaných

Tabulka uvádí počet, podíl a procentuální vyjádření stavu ve sledovaných letech oproti roku 1991 a úbytek počtu zaměstnanců na úrovni jednotlivých podtříd.

B2. Úroveň vzdělání

Vyjadřuje dosaženou průměrnou úroveň vzdělání v jednotlivých sledovaných letech a příslušných podtřídách (metodologické vyjádření – viz komentář k tabulce A2). Informace jsou doplněny o vývoj úrovně dosaženého vzdělání v obdobích 1991-1994, 1994-1999, 1999-2002 a 2002-2006. Zajímavé je rovněž porovnání situace posledního sledovaného roku (2006) s rokem 1991.

Následuje **grafické znázornění** počtu zaměstnanců ve sledovaných letech na úrovni jednotlivých podtříd.

B3. Vývojové trendy zaměstnanosti

Tato tabulka znázorňuje vývojové trendy počtu zaměstnanců v jednotlivých časových obdobích (tzn. 1991-1994, 1994-1999, 1999-2002, 2002-2006) v příslušných podtřídách a v jednotlivých hlavních vzdelanostních stupních (tzn. základní, vyučen, všechny stupně s maturitou a vysokoškolské). Význam grafických znaků, které znázorňují vývojové trendy, je popsán v empirické části každé kapitoly vždy pod touto tabulkou.

B4. Stav a vývoj homogenity v jednotlivých třídách zaměstnání

Vyjadřuje dosaženou úroveň homogenity a vývoj homogenity v jednotlivých podtřídách v letech 1994, 1999, 2002 a 2006. Homogenita je dána vztahem mezi danou podtřídou zaměstnání a odpovídajícím (či naopak naprosto odlišným) oborem či stupněm vzdělání. Tabulka obsahuje stav a vývoj homogenity jak podle zastoupení oborů vzdělání, tak také podle zastoupení stupně vzdělání. K hodnocení homogenity bylo využito stejné metody, která byla aplikována v citované studii autorů Vojtěch, Koucký, Šťastnová 2000: Homogenita vyjadřuje stejnorodost určité třídy nebo podtřídy zaměstnaných z hlediska zastoupení různých oborů vzdělání v dané třídě/podtřídě a z hlediska zastoupení různých stupňů vzdělání v dané třídě/podtřídě. K hodnocení homogenity bylo využito porovnávání rozložení četností a velikosti zastoupení jednotlivých oborů/stupňů vzdělání v dané třídě. Uváděné výsledky vycházejí z hodnot funkce KURT, která udává hodnotu špičatosti množiny dat, tj. určuje relativní strmost nebo plochost rozdělení v porovnání s normálním rozdělením. Na

základě získaných hodnot byl stanoven i vývoj homogenity, který je udáván grafickým znázorněním.³

C. Podíl příslušné třídy na celkové zaměstnanosti v krajích v roce 2006 (v %)

Součástí empirické části je také grafické vyjádření v podobě mapy, která v procentech znázorňuje podíl jednotlivých zaměstnaneckých tříd na celkové zaměstnanosti krajů, a to za poslední sledovaný rok (tzn. 2006). Tyto mapky jsou zpracovány v grafickém programu ArcView, který na základě počtu sledovaných územních celků a hodnot (v tomto případě podíl příslušných profesních tříd na celkové zaměstnanosti regionů) vytvořil předem požadovaný počet intervalů (tříd) podle tzv. Jenkovy metody. Ta spočívá v minimalizaci součtů odchylek v rámci každé třídy.

³ Obory jsou v hodnocení homogenity rozříděny do skupin oborů – 1. vyučení a vyučení s maturitou (10 skupin): řízení a obsluha strojů; strojírenství a hutnictví; elektrotechnika, doprava, spoje; chemie, potravinářství; textil, oděvnictví; zpracování dřeva, výroba obuvi; stavebnictví; zemědělství a lesní hospodářství; obchod, služby; ostatní. 2. – středoškolské a vysokoškolské vzdělání (12 skupin): přírodní vědy; strojírenství; elektrotechnika; stavebnictví; ostatní technické obory; zemědělství; zdravotnictví; ekonomika, obchod, služby; právní vědy; učitelství; ostatní společenské obory; ostatní vědy a nauky.

3. Stav a vývoj zaměstnanosti v jednotlivých třídách zaměstnání

3.1 Zemědělství, lesnictví a rybářští dělníci

Zemědělství a lesnictví prodělalo během několika posledních desetiletí zásadní změny ve vývoji, které měly přímý dopad na zaměstnanost dělníků v těchto odvětvích. Nejdříve v polovině minulého století došlo k násilné kolektivizaci ve snaze o vysokou intenzifikaci zemědělských výnosů. Tento razantní krok vedl k poklesu zaměstnanosti v zemědělství.

Další významné změny se udály na počátku 90. let minulého století v důsledku změn politických. V rámci transformace zemědělství dochází ke dvěma hlavním změnám, ke změnám ve výrobním zaměření a ke změnám vlastnických poměrů. Na druhé straně se snižuje podíl obhospodařované zemědělské půdy zejména ve prospěch investiční výstavby komunikací, bytů, průmyslových a logistických center v zázemí velkých měst. S podporou dotací, ale také v podhorských oblastech a oblastech s podmínkami nevhodnými pro obhospodařování půdy (s nízkými výnosy, hůře dostupným terénem, v oblastech se zvýšenou ochranou atd.) dochází k proměnám zemědělské půdy na louky, pastviny a lesy.

Ke změně vlastnických poměrů v zemědělství i lesním hospodářství výraznou měrou přispěla restituce. Z velkých zemědělských podniků vznikla řada menších subjektů několika typů právních forem. Nedošlo však k úplnému rozdrobení zemědělské výroby na převážně rodinné farmy charakteristické pro většinu států Evropské unie. Změnou majetkových vztahů sice narostl počet majitelů půdy, počet zemědělských a lesních dělníků však značně poklesl ze 343 tis. v roce 1991 na 119 tis. v roce 2006. Nejvýraznější pokles nastal v průběhu devadesátých let. Tento vývoj je však přirozený, protože před rokem 1990 v českém zemědělství existovala přezaměstnanost.

Významným přelomovým bodem pro české zemědělství se stal rok 2004, kdy ČR vstoupila do EU a přijala Společnou zemědělskou politiku EU, čímž se začlenilo do systému, který je charakterizován výraznou dotační politikou, regulací agrárního trhu a tarifní i netarifní ochranou společného trhu EU. Po vstupu do EU se v zemědělské výrobě projevuje vliv konkurenčního tlaku tržního prostředí, který povede v některých případech k postupnému snižování počtu výrobního sortimentu v zemědělských podnicích a jejich specializaci na vysokou technologickou úroveň výroby. Stále větší důraz se bude dávat na kvalitu a zdravotní bezpečnost. Vzhledem k možnostem čerpání dotací, které umožňuje dotační politika EU, lze očekávat rozvoj multifunkčního zemědělství (diverzifikace zemědělských činností, nepotravinářské využití zemědělské produkce a rozvoj biotechnologií). Podporovány jsou zejména programy související se životním prostředím, kvalitou produkce a rozvojem venkova. Očekává se rozvoj ekologického zemědělství, tj. zpracování a prodej ekologických potravin a rozvoj trhu s bioprodukty, ale také podpora zemědělství jako integrální součásti rozvoje venkovních oblastí a posílení kvality života na venkově.

V oblasti lesního hospodářství úroveň těžby dřeva v přepočtu na obyvatele i na hektar lesní půdy překračuje celoevropský průměr. Úroveň výroby a zejména spotřeby dřevařské produkce s vyšším stupněm finalizace je nízká a těžce se srovnává s jinými hospodářsky vyspělými evropskými zeměmi. Lze zde zaregistrovat úsilí a aktivity ve smyslu lepší péče o lesy zejména ve zvláště chráněných územích a obhospodařování lesů podle zásad trvale udržitelného hospodaření.

Pracovníci třídy Zemědělství, lesní a rybářští dělníci vykonávají kvalifikované činnosti převážně manuálního charakteru v zemědělství, lesnictví a v příbuzných oborech. Jde především o základní zemědělské práce zahrnující pěstivelské činnosti (přípravu půdy, setí, pěstování, hnojení a sklizení polních plodin, dále i pěstování zeleniny a zahradnických produktů) a činnosti chovatelské (chov zvířat pro maso, mléko, kůže, kožešiny), pěstování, údržbu a využívání lesů, chov a lov ryb, dále i skladování a prodej produktů obchodním organizacím či na trzích. Patří sem i pracovníci obsluhující zemědělské a lesní stroje a dělníci vykonávající v zemědělství pomocné a nekvalifikované práce.

Počet pracovníků této třídy - dělníků v zemědělství, lesnictví a rybářství - má neustále klesající tendenci. Pokles je nejvýraznější ze všech sledovaných tříd v této studii. Počet pracovníků poklesl z 343 tis. v roce 1991 na 119 tis. v roce 2006, což je pokles na třetinovou úroveň roku 1991. Nejvíce se snížil počet zemědělských dělníků v první polovině devadesátých let, pak klesal jejich počet mírněji, v posledních letech by se dalo mluvit i o stagnaci jejich počtu.

Snížení počtu pracovníků této třídy se odrazilo i na snížení jejich podílů na celkové zaměstnanosti. V roce 1991 tvořil podíl pracovníků této třídy až 6,3 % z celku, v roce 2006 tvoří pouhých 2,5 % všech zaměstnaných. Souvisí to s probíhajícími změnami a vývojovými trendy, které v zemědělství a lesnictví nastaly. V zemědělství jako odvětví probíhá daleko výrazněji zhoršování věkové struktury pracovníků než v celém národním hospodářství, kde stárnutí pracovníků odráží pouze všeobecný trend stárnutí obyvatelstva ČR. Výraznější zastoupení na poklesu zaměstnanosti měly ženy, jejich počet rapidně poklesl. Mladí lidé si hledají práci mimo zemědělský sektor s vědomím toho, že práce v zemědělství je často náročná a výsledek v porovnání s jinými odvětvími finančně neatraktivní. Podpory pro mladé zemědělce ze strukturálních fondů nemohou úplně vyrovnat příjmy, které se odvíjí od cen produkce.

V zemědělství jsou nejčtenější skupinou podniky fyzických osob (soukromí zemědělci). Téměř tři čtvrtiny zemědělské půdy však obdělávají podniky právnických osob (obchodní a akciové společnosti, společnosti s ručením omezeným a družstva). Podniky právnických osob jsou příznivější z hlediska možností efektivního rozvoje, tj. nasazení nových technologií a souvisejících moderních a výkonných strojů. Nelze předpokládat, že zde dojde ke zvýšení zaměstnanosti, spíše bude i nadále docházet k mírnému poklesu.

U podniků fyzických osob byl zaznamenán výrazný pokles po vstupu do EU. Hlavním důvodem je nedosahování prahových hodnot stanovených pro dotace ze strukturálních fondů, či ukončení činnosti pro přísnější legislativní a administrativní požadavky kladené na zemědělce. Ani zde tedy nelze předpokládat navýšení počtu zaměstnaných.

Negativním faktorem je i poměrně nízká prestiž uplatnění v zemědělství, která je dána z velké části nízkou úrovní mezd, a tím i snížením atraktivity pro nové pracovníky.

Vzdělanostní struktura dělníků v zemědělství, lesnictví a rybářství má nejnižší kvalifikační úroveň ze všech sledovaných tříd zaměstnanosti. Ve vývoji jejich vzdělanostní struktury ale dochází k postupnému zlepšování. Ubývá pracovníků se základním vzděláním a narůstá podíl pracovníků s vyšší kvalifikací. Tyto změny jsou do značné míry doprovázeny efektem podstatného snížení jejich počtu. K absolutnímu poklesu počtu v letech 1991 až 2006 došlo ve všech sledovaných vzdělanostních kategoriích, výjimkou jsou zaměstnanci s vysokoškolským vzděláním, jejichž počet narostl. Největší pokles zaznamenali zaměstnanci se základním vzděláním. Jejich počet poklesl o 114 tis. ze 133 tis. v roce 1991 na 19 tis. v roce 2006, což je 86% pokles jejich počtu. Výrazně poklesl i počet pracovníků s výučním listem až o 89 tis. Z relativního hlediska se však jejich postavení zlepšilo. V roce 1991 ve struktuře zaměstnaných zemědělských dělníků bylo 47 % vyučených, v roce 2006 už 62 %. Zvýšení jejich podílu souvisí zejména s výrazným poklesem zaměstnanců se základním vzděláním. Významná změna nastala i v případě zaměstnanců s úplným středním odborným vzděláním. Podobně jako u vyučených, také zde přes absolutní pokles jejich počtu vzrostl podíl zaměstnanců s tímto vzděláním z 8 % na počátku sledovaného období na téměř 18 % v roce 2006. Nárůst počtu zaměstnanců i navýšení podílu za sledované 15leté období byl zaznamenán pouze u vysokoškoláků. Jejich počet je však i nadále nízký – 2,4 tis. v roce 2006, což jsou 2 % z celku pracovníků této třídy.

Výše zmiňované změny v zemědělství vedoucí ke snižování počtu výrobních odvětví budou také znamenat podstatné zvýšení produktivity práce a také zvýší nároky na kvalifikaci pracovní síly a doplnění její kvalifikace. Nové směry a technologie v zemědělství i v lesnictví vyžadují zaměstnance s vyšší úrovní vzdělání, stejně tak se širším profilem vzdělání, tj. univerzálnější a flexibilnější zaměstnance.

Popsané změny ve vzdělanostní struktuře zaměstnanců se odrážejí i v růstu průměrné **úrovně vzdělanosti**. Za sledované období vzrostla o 0,8 roku na úroveň 10,49 v roce 2006. Úroveň vzdělanosti u dělníků v zemědělství se tedy zvyšuje, i nadále však zůstává nejnižší ze všech sledovaných tříd.

Úroveň **homogenity** hodnocenou podle oborů lze označit za střední, což jinými slovy znamená průměrné (střední) zastoupení vzdělaných v příslušných zemědělských oborech. Homogenita hodnocená podle stupňů vzdělání byla v roce 2006 také střední, což znamená průměrný (ani vysoký ani nízký) podíl zaměstnaných z více stupňů vzdělání (základní, vyučení, úplné střední odborné). Ve srovnání s předchozím obdobím došlo k posunu od úrovně míry homogenity nízké (vysoký podíl zaměstnaných z více stupňů vzdělání) ke střední.

Do budoucna nelze očekávat nárůst počtu pracovníků této třídy. Naopak i přesto, že dnes tento sektor zaměstnává relativně nízký podíl lidí, výpočty odborníků hovoří spíše o neustálém poklesu jejich počtu, i když už mnohem mírnějším než v devadesátých letech. Mírný pokles, který lze označit možná i jako stagnaci, byl zaznamenán už i v posledních letech (viz A3), a to ve všech vzdělanostních kategoriích kromě pracovníků se základním vzděláním, kde počet pracovníků nadále klesá.

V rámci této třídy se rozlišují 3 podtřídy. Mezi nimi jsou poměrně výrazné rozdíly v sledovaných charakteristikách. Jedná se o tyto podtřídy:

- N13 Zemědělníci, mechanizátoři a opraváři zemědělských strojů;
- N18 Pěstitelé a chovatelé, zemědělci;
- N19 Lesní a rybářští dělníci.

Ve sledovaném období 1991-2006 počet pracovníků ve všech třech podtřídách značně poklesl, což odpovídá zjištěnému vývoji ve třídě do které patří. K celkovému úbytku tedy došlo ve všech podtřídách, vývoj počtu pracovníků (úbytku či přírůstkem) nebyl ale stejný. Největší úbytek zaměstnanců byl zjištěn v třídě N13, tedy **u zemědělských mechanizátorů a opravářů zemědělských strojů**. Jejich počet poklesl ze 105 tis. v roce 1991 na 26 tis. v roce 2006, což je pokles na 25% úroveň roku 1991. Nejvýraznější úbytek byl zaznamenán v prvním období mezi roky 1991-1994. Tehdy se snížil jejich počet o 70 tisíc, což do značné míry souvisí s transformačními procesy v zemědělství a s rozpadem mnohých zemědělských družstev. Úbytek se odrazil i na poklesu podílu na celkové zaměstnanosti ve třídě ze 33 % na 22 %. Zbylé dvě podtřídy N18 a N19 naopak svůj podíl navýšily (na úkor poklesu ve N13).

V podtřídě **pěstitelů a chovatelů** (N18) byl absolutní úbytek počtu zaměstnanců nejvyšší. I po výrazném poklesu se stále jedná o nejméně početní podtřídu. Poklesl zde počet zaměstnanců ze 179 tis v roce 1991 na 70 tis. v roce 2006. Zde však rapidní pokles nenastal během prvního období jako u N13, ale postupně klesal během celých devadesátých let. Úbytek zaměstnanců byl zaznamenán ve všech obdobích, i v posledním období mezi roky 2002-2006, ve kterém zbylé dvě podtřídy zaznamenaly stagnaci v počtu pracovníků.

Podtřída **lesních a rybářských dělníků** (N19) si svoje postavení relativně nejvíce vylepšila. Pokles počtu zaměstnanců zde byl nejmírnější (v roce 2006 byl na úrovni 70 % úrovně roku 1991) a podíl na celkové zaměstnanosti v zemědělství dosáhl více než 19 %, což je srovnatelné s postavením mechanizátorů a operátorů (22 %).

Úroveň vzdělání se zvýšila ve všech podtřídách ne však stejně intenzivně. Na počátku (v roce 1991) nejvyšší úroveň vzdělání 10,18 roku dosahovali „mechanizátoři“. Na konci sledovaného období v roce 2006 se jejich úroveň vzdělání zvýšila na 10,47 roku. Už ale nebyla nejvyšší. V úrovni vzdělání „mechanizátorů“ předběhli „pěstitelé a chovatelé“. Jejich úroveň vzdělání za sledované patnáctileté období narostla více než o jeden rok ze 9,45 na 10,54 roku, což je také nejdynamičtější nárůst ze všech sledovaných podtříd třídy zemědělců. U „mechanizátorů“ nejdříve úroveň vzdělání poklesla. Tento jev byl dán odchodem kvalifikovanějších pracovníků v devadesátých letech. V posledních letech přibývá pracovníků s vyšším vzděláním, a tedy i celková úroveň vzdělání podtřídy mechanizátorů se zvýšila.

Míra homogenity je u jednotlivých podtříd odlišná a vývojově nejednoznačná. Dlouhodobě si střední až vyšší míru homogenity z hlediska oborů vzdělání udržují „pěstitelé a chovatelé“. Stabilně střední až nižší úroveň zůstává u lesních a rybářských dělníků. Naproti tomu výrazný pokles této míry pokračuje nadále u „mechanizátorů a opravářů“. V posledním období mezi roky 2002 a 2006 však u všech podtříd došlo k poklesu úrovně míry homogenity podle oborů. Z hlediska stupňů vzdělání byla naopak během celého období vysoká míra homogenity právě u „mechanizátorů a opravářů“ a nízkou míru zaznamenávají „pěstitelé a chovatelé“ a „lesní a rybářští dělníci“.

Z regionálního pohledu podle krajů (viz mapa) vyplývá, že nejvyšší podíly pracovníků této skupiny z celku zaměstnaných v kraji jsou v kraji Vysočina (5,5 %), v Jihočeském (4,1 %) a Olomouckém kraji (4 %). V těchto krajích hraje zemědělství a lesnictví relativně důležitou roli zaměstnavatele i podílem na tvorbě DPH. Podle očekávání nejnižší podíl zemědělců v řadách zaměstnaných lidí má hlavní město Praha (0,3 %). Poněkud nízký podíl zemědělců je v krajích Karlovarském, Libereckém a Moravskoslezském, které ale nepatří mezi tradiční zemědělské oblasti, ale tvoří spíše průmyslovou základnu státu.

Na závěr jsou v několika bodech uvedeny hlavní poznatky a vývojové trendy v této třídě zaměstnání:

Zrychlení vývoje. Významné změny v zemědělství nastaly po roce 1989 a vedly k urychlení vývoje v zemědělství. Změnilo se zaměření výroby a došlo i k významným změnám vlastnických poměrů. Snížil se také podíl obhospodařované zemědělské půdy.

Propad zaměstnanosti. Nejvíce se snížil počet pracovníků této třídy v první polovině devadesátých let, pak klesal jejich počet mírněji, v posledních letech by se dalo mluvit i o stagnaci jejich počtu. Rapidní pokles zaměstnanosti byl způsoben změnami ve využívání zemědělské půdy, zefektivněním výroby, zvýšením produktivity práce a s nástupem moderních technologií.

Změny ve struktuře pracovních sil. Dochází k postupnému zlepšování vzdělanostní struktury pracovníků, ubývá těch se základním vzděláním a narůstá podíl pracovníků s vyšší kvalifikací. Zastoupení žen na celkové zaměstnanosti se snižuje.

Změny ve směřování v posledních letech. Vstupem do EU Česká republika přijala Společnou zemědělskou politiku EU, čímž se začlenila do systému, který je charakterizován výraznou dotační politikou, regulací agrárního trhu a tarifní i netarifní ochranou společného trhu EU.

Změny v přípravě na povolání. Celkové změny v zemědělském hospodářském sektoru se promítají i do změn v přípravě na povolání pro tento sektor – např. změny ve struktuře studijních a učebních oborů škol a učilišť. Změnil se do značné míry i obsah zemědělského vzdělávání.

A. Vývoj zaměstnanosti a její struktury v České republice

N1 Zemědělstí, lesní a rybářští dělníci

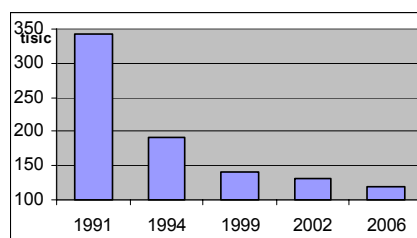
tato třída zahrnuje podtřídy:

N13 Zemědělstí mechanizátoři a opraváři zem.strojů

N18 Pěstitelé a chovatelé, zemědělci

N19 Lesní a rybářští dělníci

Vývoj celkového počtu zaměstnaných

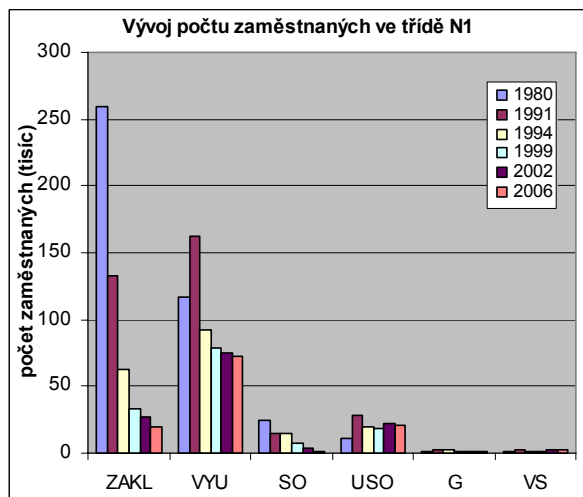
A1. Vývoj počtu zaměstnaných (počet v tisících)

	1991	1994	1999	2002	2006	06-91
počet zaměstnaných	343,0	191,9	141,7	131,9	118,6	-224,4
podíl z celku	6,3%	3,9%	3,0%	2,8%	2,5%	-3,9%
vývoj od r.1991	100,0%	56,0%	41,3%	38,5%	34,6%	-65,4%
změna počtu zam.*		-151,1	-50,2	-9,8	-13,3	

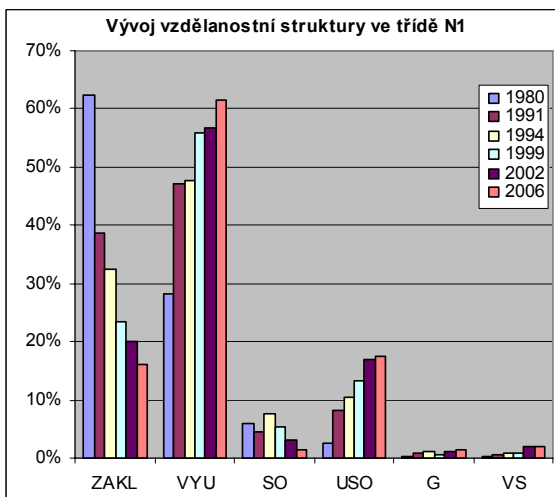
* vzhledem k předchozímu období

A2. Vzdelávací struktura (počty v tisících)

	1991	1994	1999	2002	2006	06-91		06-91					
základní	132,7	38,7%	62,2	32,4%	33,2	23,4%	26,6	20,1%	19,2	16,2%	-113,5	-85,5%	
vyučení	162,0	47,2%	91,6	47,7%	79,1	55,8%	74,9	56,7%	73,0	61,6%	-89,0	-54,9%	
střední odborné	15,2	4,4%	14,4	7,5%	7,4	5,2%	4,2	3,2%	1,5	1,3%	-13,7	-90,1%	
vyučení s maturitou*			1,6	0,8%	2,0	1,4%	*						
úplné střední odborné	28,1	8,2%	18,4	9,6%	16,7	11,8%	22,2	16,8%	20,8	17,5%	-7,3	-26,1%	
gymnaziální	2,9	0,9%	2,3	1,2%	0,8	0,6%	1,5	1,1%	1,6	1,3%	-1,3	-45,7%	
vysokoškolské	2,1	0,6%	1,5	0,8%	1,1	0,8%	2,5	1,9%	2,4	2,0%	0,3	13,9%	
bez vzdělání**			0,2	0,1%	1,1	0,8%	0,1	0,1%		0,0%			
		*započteno v "ÚSO"		**započteno v "základní"									
Úroveň vzdělání (roků)	9,68		9,89		10,09		10,36		10,49		0,81	8,3%	

USO - uvedeno vč. vyučených s maturitou

A3. Vývojové trendy zaměstnanosti třídy:

N1 Zemědělstí, lesní a rybářští dělníci

CELKEM				Základní				Vyučen			
91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06
-	-	o	-	--	-	-	-	-	-	o	o
				Maturitní				Vysokošk.			
91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06
-	-	+	o	-	-	++	o	-	-	++	o

-- výrazný pokles (více než 50%)

- pokles (více než 10% do 50%)

++ výrazný nárůst (více než 50%)

+ nárůst (více než 10% do 50%)

o změny nepřesahující 10% výchozího stavu

B. Zemědělci, lesní a rybářští dělníci - podrobnější členění

B1. Vývoj počtu zaměstnaných (počet v tisících)

	počet zaměstnaných					podíl zaměstnaných					vývoj 1991 - 2006					změna počtu zaměstnaných*			
	1991	1994	1999	2002	2006	1991	1994	1999	2002	2006	1991	1994	1999	2002	2006	1994	1999	2002	2006
N13	105,5	34,8	28,5	26,0	26,0	33,3%	18,1%	20,1%	19,7%	22,0%	100%	33%	27%	25%	25%	-70,7	-6,3	-2,5	0,1
N18	179,2	128,9	88,3	83,3	69,8	56,5%	67,2%	62,3%	63,1%	58,9%	100%	72%	49%	46%	39%	-50,3	-40,6	-5,0	-13,5
N19	32,5	28,2	24,9	22,7	22,7	10,2%	14,7%	17,6%	17,2%	19,1%	100%	87%	77%	70%	70%	-4,3	-3,3	-2,2	0,0
Σ	317,2	191,9	141,7	131,9	118,6	100%	100%	100%	100%	100%	100%	61%	45%	42%	37%	-125,3	-50,2	-9,8	-13,4

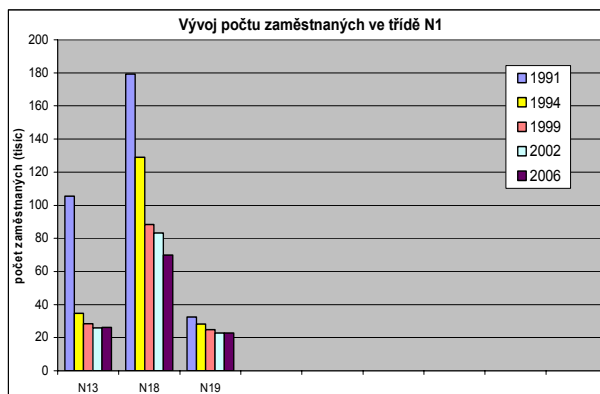
* vzhledem k předchozímu období

B2. Úroveň vzdělání (roků)

	1991	1994	1999	2002	2006
N13	10,18	10,14	10,13	10,38	10,47
N18	9,45	9,80	10,07	10,41	10,54
N19	9,67	9,96	10,13	10,16	10,38

Rozdíl úrovně vzdělání v letech

	94-91	99-94	02-99	06-02	06-91
N13	-0,04	-0,01	0,24	0,10	0,29
N18	0,35	0,27	0,34	0,13	1,09
N19	0,29	0,17	0,04	0,22	0,72

B3. Vývojové trendy zaměstnanosti

	CELKEM				Základní				Vyučen				Maturitní				Vysokošk. *			
	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06
N13	--	-	o	o	--	-	-	o	--	o	o	o	--	-	+	++				
N18	-	-	o	o	-	--	-	-	-	-	o	o	o	o	+	-				
N19	-	-	o	o	-	-	-	-	o	o	o	o	o	o	+	o				

-- výrazný pokles (více než 50%)

++ výrazný nárůst (více než 50%)

* vzhledem k malému počtu není uvedeno

- pokles (více než 10% do 50%)

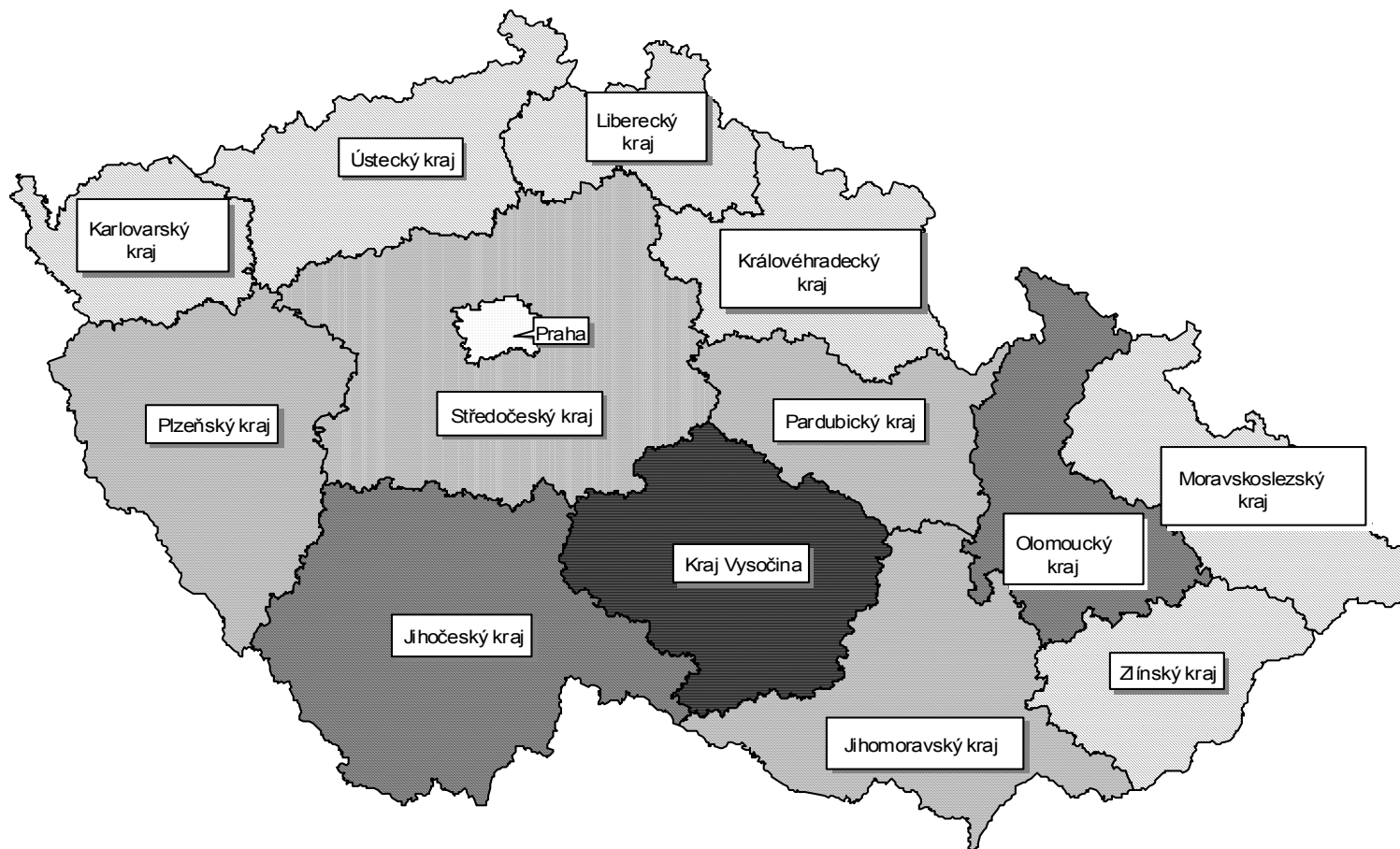
+ nárůst (více než 10% do 50%)

o změny nepřesahující 10% výchozího stavu

B4. Stav a vývoj homogenity v jednotlivých třídách zaměstnání

	podle zastoupení oborů vzdělání				podle zastoupení stupňů vzdělání									
	1994	1999	2002	2006	99-94	02-99	06-02	1994	1999	2002	2006	99-94	02-99	06-02
N13	vysoká	střední	nizká	velmi nízká	--	--	-	vysoká	vysoká	vysoká	velmi vysoká	+	-	+
N18	vysoká	vysoká	vysoká	střední	+	-	--	velmi nízká	nizká	nizká	nizká	++	-	++
N19	střední	střední	střední	nizká	-	++	--	nizká	nizká	nizká	střední	+	+	+

Podíl třídy N1 na celkové zaměstnanosti v krajích v roce 2006 (v %)

Podíl na celkové zaměstnanosti (v %)

- do 0.30
- 0.31 - 2.32
- 2.33 - 3.22
- 3.23 - 4.28
- 4.29 a více

3.2 Dělníci při těžbě a úpravě surovin, v hutnictví, energetice a vodním hospodářství

České země patřily již od druhé poloviny 19. století k hospodářsky nejvyspělejším regionům Evropy. Velký podíl na rozvoji tehdejšího prostoru České republiky měly dostatečné zdroje nerostných surovin, na které navazovalo zakládání hutí (Rudolfova huť byla založena dokonce již v roce 1828) i některá další odvětví těžkého průmyslu.

V poválečné historii naší země se udály velké změny a přinesly i změny v hospodářské politice a prioritách poválečného státu (orientace ekonomiky na Sovětský svaz), čím poznamenaly strukturu ekonomiky, která se zaměřila na těžký průmysl a na odvětví, která na těžbu nerostů navazovala (hutnictví či energetika). Existovaly tendence vytvořit z Československé republiky kovárnu východního bloku. Zakládaly se velké rozvojové akce, vznikly nové podniky na území Moravy (Nová Huť, Válcovny trub).

Některá území státu těžba nerostných surovin značně ovlivnila a stala se jejich územním fenoménem, který zcela změnil charakter a využití rozsáhlých částí regionů. Mezi území ovlivněné uhelní těžbou patří „Ústecko“ a „Ostravsko“. Do těchto regionů byly navíc umísťovány ve vyšší míře i elektrárny, zejména uhelné (téměř dvě třetiny kapacity uhelných elektráren se nacházely na území Ústeckého kraje).

Vysoká koncentrace těžby a navazujících aktivit těžkého průmyslu do několika významných lokalit způsobila, že úpadek těchto aktivit po roce 1989 znamenal úpadek celých těchto regionů (ostravská aglomerace, severočeské hnědouhelné pánve a další). Období změn orientace ekonomiky a restrukturalizace byly tak pro tyto regiony mnohem zásadnější a „bolestivější“.

Zaměření ekonomiky na těžký průmysl znamenal vynaložení značných materiálních a finančních investic i pracovních sil do odvětví, která navazovala na těžbu nerostů, či jinak souvisela s těžkým průmyslem. V důsledku investování do nárůstu kapacit výroby a objemu výroby nezbyvaly prostředky na modernizaci výrobních zařízení a na restrukturalizaci technologií i výrobního sortimentu. Při budování dalších výrobních kapacit rozšiřujících objem výroby byla tedy zanedbána modernizace původních zařízení včetně technologické inovace. V důsledku toho technická a ekonomická úroveň celku zaostávala. Předimenzované výrobě chyběl rozsah progresivní technologie a techniky odpovídající úrovni v zahraničí. Na rozdíl od nás v západní Evropě se trvale měnila struktura hospodářství rozvojem méně palivoenergeticky náročných výrob. Zefektivňováním produkce v zemích západní Evropy došlo také ke snižování zaměstnanosti, ke snižování závislosti (a spotřeby) na nerostných surovinách a energii. U nás se tedy pracovalo s vyšší palivoenergetickou náročností a s nižší produktivitou práce než ve vyspělých zemích. Vyspělý svět směřoval k úspoře zdrojů a energií, naše hospodářství stále setrvalo na staré hospodářské struktuře se zaměřením na těžký průmysl.

Razantní restrukturalizace v postižených regionech (Ústecko a Ostravsko) byla v první polovině 90. let pro tehdejší vlády politicky riskantní, mimo jiné z obavy z vysoké nezaměstnanosti. Přesto v mnoha případech došlo v rámci restrukturalizace k úplnému zániku (ukončení těžby uhlí v Ostravě, zánik hutní výroby v Kladně a Chomutově), případně k útlumu činnosti v tomto odvětví. U hutních provozů by měl být zajištěn „rozvoj perspektivních technologií pro výrobu konkurenceschopné produkce, vč. podpory výzkumu a vývoje. Je ovšem příznačné, že i v tomto odvětví zajištění konkurenceschopnosti vyžaduje zvýšení produktivity 2,5x (ze 160 tun na pracovníka za rok na 400 tun), což bude znamenat vysoký pokles počtu pracovníků. Vše je navíc závislé na uplatnění pravidel EU i na dostatečné finanční podpoře i ze strany strukturálních fondů EU“ (Vojtěch, Koucký, Šťastnová 2000).

Hornictví se po roce 1989 nachází v podobné situaci jako hutnictví. Některé revíry hnědého a černého uhlí buď ukončily těžbu, v lepším případě v rámci restrukturalizace omezily produkci. V této souvislosti je potřeba podotknout, že jde o proces zcela přirozený; některé západoevropské země v souvislosti s nahrazováním uhelných elektráren a celkově

nižší spotřebou a závislostí na zmíněných neobnovitelných zdrojích „postihla“ nutnost transformace tohoto odvětví o několik desetiletí dříve, v případě středo- a východoevropských zemí se projevují podobné problémy s restrukturalizací jako v České republice.

Pracovníci třídy Dělníci při těžbě a úpravě surovin, v hutnictví, energetice a vodním hospodářství tvoří poněkud nesourodou skupinu, která spolu s předchozí skupinou zemědělských, lesních a rybářských dělníků patří mezi zaměstnané v odvětvích odpovídajících primárnímu sektoru. Je ovšem nutné připomenout, že zde jde o třídy zaměstnání, tedy o profesní členění, a tím je určeno složení pracovníků této třídy. Jsou zde tedy zahrnuti pracovníci dělnických profesí hlubinné a povrchové těžby paliv, rudných a nerudných surovin, briketáren a úpraven, dělníci příslušného průzkumu a dělníci při těžbě ropy a přírodního plynu. Dále sem patří dělníci zaměstnaní v technologických procesech v hutnictví, a to jak ve výrobě kovů, tak v tváření. Další skupinu pracovníků tvoří dělníci při výrobě elektřiny, vody, koksu, plynu, tepla a při rozvodu energií, vč. dělníků při údržbě vodních toků.

V předlistopadovém období patřili členové této profesní třídy mezi preferovanější pracovníky s mnohými prioritami. Restrukturalizace ekonomické základny v průběhu 90tých let přinesla mnoho změn a byla spojena s výrazným vzestupem nezaměstnanosti. Nejvíce problémů ze tříd zaměstnanců přinesla právě této v minulosti privilegované skupině zaměstnanců, která se jen stěží přizpůsobuje novým podmínkám. Důkaz o preferenci zaměstnanců těchto odvětví lze vidět dodnes např. paradoxně v nadprůměrných mzdách obyvatel těch regionů, které se vyznačují nejvyšší nezaměstnaností (např. Ostravská aglomerace).

Počet zaměstnaných v této profesní skupině od roku 1991 prudce klesal, přičemž v roce 2006 dosáhl přibližně třetinové úrovně oproti počátku sledovaného období (pokles ze 181 tis. na 63 tis.). K nejzásadnějšímu snížení počtu zaměstnaných této třídy došlo mezi lety 1991 až 1994, kdy se počet zaměstnaných snížil téměř o polovinu. Úbytek zaměstnaných pokračoval i v dalším období, nebyl však už tak razantní. Velké snižování počtu zaměstnaných bylo způsobeno přezaměstnaností na počátku devadesátých let a nízkou produktivitou práce ve srovnání se zahraničím. Snižování počtu pracovníků bylo na jedné straně vyvoláváno snížením odbytu a výroby (omezování výroby cestou likvidace zastaralých technologií), na straně druhé pak "vyčleňováním" nevýrobních a obslužných zařízení a provozů a přípravou výrobních jednotek na privatizaci.

Průmyslová produkce v posledních dvou letech dosahuje vysoké dynamiky růstu produkce. Mezi hlavní faktory vysokého růstu v průmyslu bylo i oživení v odvětví výroba základních kovů, hutních a kovodělných výrobků a také stabilní situace v krytí energetických potřeb, zejména pak v elektroenergetice. Oživení se projevilo i ve zvýšení zaměstnanosti i nárůstu produktivity práce.⁴ Mezi roky 2002 a 2006 narostl počet zaměstnaných této třídy o 3 tis. Nárůst počtu zaměstnaných je spíše překvapivý. Prognózy z před pár let mluvily spíše o dalším snižování počtu zaměstnaných této třídy nebo o stagnaci.

Za sledované období se snížil absolutní počet pracovníků této třídy, ale také se snížil jejich podíl na celkové zaměstnanosti. Na počátku devadesátých let tvořili 3,3 % celku, v roce 2006 jenom 1,3 %. V posledním sledovaném období mezi roky 2002-2006 narostl jejich počet o 3 tisíce, jejich podíl na celku však zůstal stejný. Což znamená, že stejným tempem růstu narostl počet zaměstnaných celku, tj. pracovníků všech profesních tříd. A pracovníci této třídy „jenom“ udržely tempo růstu zaměstnanosti. Pro tuto profesní třídu, kterou významným způsobem zasáhly změny po roce 1989, je to však důležitý krok vpřed.

Významné změny se udály i ve **vzdělanostní struktuře** pracovníků této třídy. Nastolení tržního prostředí, otevření se Evropské unii a zapojení se do globalizace kladou i zvýšené

⁴ Dle výsledků ČSÚ produktivita práce v průmyslu se v roce 2006 zvýšila o 9,2 %, v odvětví těžba energetických surovin dokonce o 13,4 %.

požadavky na dovednosti, kvalifikaci, vzdělání i mobilitu pracovní síly. Prosazuje se trend neustálého zvyšování vzdělanostní úrovně, který je viditelný i u této profesní třídy. Pomineme-li skutečnost, že za sledované patnáctileté období poklesl počet pracovníků ve všech vzdělanostních úrovních, výrazným způsobem se změnila jejich vzdělanostní struktura, tj. podílové zastoupení pracovníků podle dosaženého vzdělání. Nejvýraznější propad byl zaznamenán u skupiny pracovníků se základním vzděláním. Jejich počet poklesl z 55 tis. v roce 1991 na 6,6 tis. v roce 2006. Tento úbytek se projevil i na výrazném poklesu jejich podílu o téměř 20 p.b. Významně poklesl i počet pracovníků se středním vzděláním s výučním listem. Jejich absolutní úbytek z 98 tis. v roce 1991 na 43 tis. v roce 2006 se neprojevil na poklesu jejich podílu. Naopak za celé sledované období narostl jejich podíl z 54,3 % na 68,3 %, což je nárůst o 14 p.b.

V posledním sledovaném časovém úseku 2002-2006 však došlo k něčemu, co nekoresponduje s tvrzením, že dochází k postupnému zvyšování úrovně vzdělanosti. V tomto období tato profesní třída zaznamenala nárůst zaměstnanosti (změny jsou dobře vidět v tab. A3). Narostl nejenom počet zaměstnaných pracovníků se středním vzděláním s výučním listem, s maturitou či vysokoškolsky vzdělaných, ale zvýšil se i počet a dokonce i podíl pracovníků se základním vzděláním. Souvisí to se snížením nezaměstnanosti těchto lidí a jejich opětovným zapojením se do pracovního procesu, což souvisí s oživením zejména hutní výroby a těžby uhlí.

Zvyšování vzdělanostní úrovně se projevuje i ve zvýšení **průměrné úrovně vzdělání**. Celkově úroveň vzdělání vzrostla o 0,63 roku, ale to je dáno hlavně výrazným poklesem počtu pracovníků se základním vzděláním (ti dosahují nižší úrovně vzdělání měřené v letech) a nárůstem podílu pracovníků s maturitním a vysokoškolským vzděláním.

Homogenita měřená jak podle oborů vzdělání, tak podle dosaženého stupně vzdělání byla ve sledovaném období vysoká. Jedná se o profesní třídu pracovníků s poměrně homogenní skladbou oborů, z hlediska stupňů vzdělání zde převládá jeden poměrně početný vzdělanostní stupeň (vyučení).

V rámci této třídy se rozlišují 3 podtřídy, kterými jsou:

N21 Dělníci hlubinné a povrchové těžby uhlí, rud a dalších surovin;

N22 Hutnická dělnická zaměstnání;

N29 Úpraváři, těžaři, dělníci v energetice, vodárenství a vodním hospodářství.

Co se týče vývoje zaměstnanosti v jednotlivých podtřídách, všechny zaznamenaly úbytek pracovních sil. K nejvyššímu úbytku pracovníků došlo ve sledovaném období u **dělníků hlubinné a povrchové těžby** (podtřída N21), jejich počet klesl do roku 2006 na 21% úroveň roku 1991. Na začátku sledovaného období to byla nejčetnější podtřída (85 tis. zaměstnaných). Pouhých deset let stačilo k tomu, aby se stav změnil a stala se podtřídou s nejnižším počtem pracovníků (17 tis. v roce 2002). V následujícím období však jejich počet mírně vzrostl na 18 tisíc. Tento radikální úbytek se podepsal i na poklesu jejich podílu na celku třídy a to ze 49 % na počátku devadesátých let na 29 % v roce 2006. Výrazný úbytek pracovníků podtřídy N21 souvisí se změnami priorit českého hospodářství po roce 1989, s restrukturalizací a tím souvisejícím uzavřením několika dolů, či snížením produkce těžby.

Hutnická dělnická zaměstnání (N22) zaznamenala nejnižší úbytek, který byl rozprostřen po celou dobu devadesátých let. Za tu dobu poklesl počet pracovníků z 36 tisíc na 21 tisíc v roce 1999. Pak následoval nárůst počtu zaměstnanců (23,3 tisíc v roce 2002) a pak znova mírný pokles na 21,8 tisíc v roce 2006, což je 60% stav roku 1991. Tím, že jejich absolutní pokles za celé sledované období byl nejmírnější, výrazně narostl jejich podíl na celku třídy N2 a to z 21 % v roce 1991 na 35 % v roce 2006. Vývoj v této podtřídě je trochu překvapivý a v posledních 5 letech s více-méně stabilním počtem zaměstnanců. V souladu s plány restrukturalizací hutnictví se spíše předpokládalo omezování produkce a tím i pokles zaměstnanosti v tomto odvětví. V posledních letech však toto odvětví zaznamenalo znovuoživení.

Velice výrazný pokles počtu pracovníků zaznamenala i podtřída N29 **Úpraváři, těžaři, dělníci v energetice, vodárenství a vodním hospodářství**. Počet pracovníků do roku 2002 zde poklesl na úroveň 36 % roku 1991, pak ale nastal nárůst počtu zaměstnanců a zvýšil se až na 43% úroveň roku 1991. Stejně jako u N22 absolutní počet pracovníků poklesl, jejich podíl na celku třídy N2 ale narostl, a to z 30 % v roce 1991 na 37 % v roce 2006. Důvodem poklesu počtu pracovníků byl stejně jako v předchozích případech dopad restrukturalizace spojené s vývojem energetiky po roce 1989. Další z příčin poklesu je patrně i výrazné zvýšení produktivity práce, což se také odráží v nižší potřebě pracovníků.

Rozdíly průměrné **úrovně vzdělání** jednotlivých podtříd nejsou tak výrazné (u ostatních profesních tříd jsou rozdíly výraznější). Koneckonců i růst její úrovně za celé sledované období byl v podtřídách téměř stejný – 0,62 až 0,63 roku. Nejvyšší úroveň vzdělanosti má podtřída N21 Dělníci hlubinné a povrchové těžby. Jak uvádí tabulka B3 v posledním období však narostl počet pracovníků s maturitním vzděláním a vyučených, ale také pracovníků se základním vzděláním. Ke zvláštnímu vývoji v průměrné úrovni vzdělanosti došlo u podtřídy N29 Úpravářů, těžařů a dělníků v energetice, vodárenství a vodním hospodářství. Nejdříve zaznamenala prudký nárůst úrovně vzdělanosti, v roce 2002 měla dokonce nejvyšší ze všech podtříd třídy N2, po roce 2002 však nastal pokles. Nárůst do roku 2002 souvisí s poklesem zaměstnanosti, který se významně dotkl pracovníků se základním vzděláním a s nárůstem počtu maturantů mezi roky 1999 a 2002.

Homogenita doznala v průběhu sledovaného období značných změn. U podtřídy dělníků hlubinné a povrchové těžby uhlí, rud a dalších surovin (N21) došlo k dalšímu snížení úrovně homogenity hodnocené podle zastoupení oborů vzdělání a nyní dosahuje velice nízké úrovně. U podtřídy Hutnická dělnická zaměstnání (N22) a podtřídy Úpraváři, těžaři, dělníci v energetice, vodárenství a vodním hospodářství (N29) došlo naopak k nárůstu úrovně (vyšší nárůst byl u podtřídy N29) a obě mají nyní vysokou úroveň homogenity hodnocenou podle oborů. Míra homogenity podle stupňů vzdělání dosahuje rozdílných úrovní, v posledním období je zde patrná tendence k jejímu nárůstu.

Podíl pracovníků této profesní třídy na celkové zaměstnanosti byl v roce 2006 podle předpokladů nejvyšší v Moravskoslezském kraji, kde dosahoval 5,1 % podílu na celkové zaměstnanosti kraje (průměrný podíl za kraje byl 1,3 %). Vyšší podíly byly i v krajích Karlovarském (1,8 %) a Ústeckém (1,4 %), tj. v regionech s přírodními zdroji pro těžbu nerostných surovin a s tradicí těžkého průmyslu. Naopak nejnižší, ne však překvapivě byl 0,2% podíl pracovníků třídy N2 na celkové zaměstnanosti v Praze. Zároveň také ve 12 krajích ze 14 tvoří pracovníci této profesní třídy nejmenší skupinu zaměstnaných (výjimkou jsou kraje Moravskoslezský a Karlovarský, kde je méně zemědělců).

Na závěr jsou v několika bodech uvedeny hlavní poznatky a vývojové trendy v této třídě zaměstnání:

Pokles zaměstnanosti. Výrazný pokles počtu zaměstnaných byl způsoben přezaměstnaností na počátku devadesátých let a nízkou produktivitou práce ve srovnání se zahraničím. Snížení počtu pracovníků bylo vyvoláváno snížením odbytu a výroby (omezování výroby cestou likvidace zastaralých technologií), ale také přípravou výrobních jednotek na privatizaci.

Regionální disproporce a výrazná koncentrace. Vysoká koncentrace těžby a navazujících aktivit těžkého průmyslu do několika lokalit souvisí s nerovnoměrným rozmístěním přírodních zdrojů. Některá území státu těžba nerostných surovin značně ovlivnila a stala se jejich územním fenoménem, který zcela změnil jejich charakter a využití.

Nízká mobilita a flexibilita pracovníků. Pracovníci této profesní skupiny se jen stěží přizpůsobují novým podmínkám. V minulosti patřili mezi preferované pracovníky s nadprůměrnými výdělky. Nyní i při vysoké míře nezaměstnanosti často nejsou ochotni přistoupit k rekvalifikaci a nechtějí přijmout méně placené zaměstnání.

A. Vývoj zaměstnanosti a její struktury v České republice

N2 Dělníci při těžbě a úpravě surovin, v hutnictví, energetice a vod. hospodářství

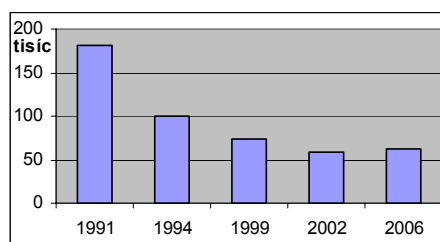
tato třída zahrnuje podtřídy:

N21 Dělníci hlubinné a povrchové těžby uhlí, rud a dalších surovin

N22 Hutnická dělnická zaměstnání

N29 Úpraváři, těžaři, dělníci v energ., vodárenství a vod.hosp.

Vývoj celkového počtu zaměstnaných

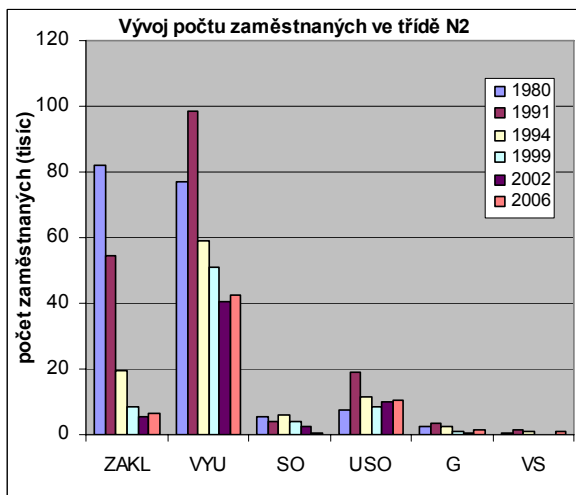
A1. Vývoj počtu zaměstnaných (počet v tisících)

	1991	1994	1999	2002	2006	06-91
počet zaměstnaných	181,3	99,7	73,2	59,3	62,5	-118,8
podíl z celku	3,3%	2,1%	1,6%	1,3%	1,3%	-2,0%
vývoj od r.1991	100,0%	55,0%	40,4%	32,7%	34,5%	-65,5%
změna počtu zam.*		-81,6	-26,5	-13,9	3,2	

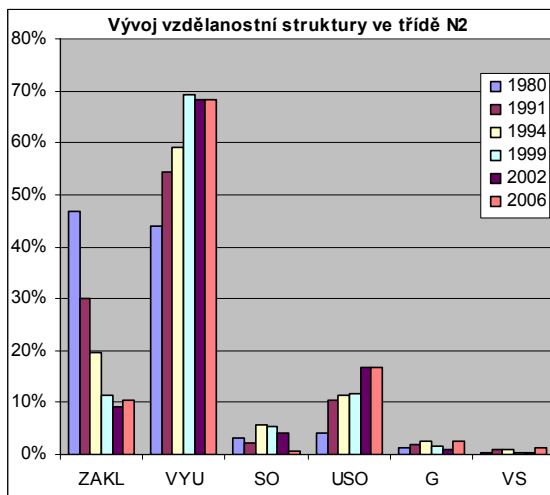
* vzhledem k předchozímu období

A2. Vzdělanostní struktura (počty v tisících)

	1991		1994		1999		2002		2006		06-91		
základní	54,6	30,1%	19,7	19,8%	8,3	11,3%	5,4	9,2%	6,6	10,6%	-48,0	-87,9%	
vyučení	98,4	54,3%	59,1	59,3%	50,8	69,4%	40,5	68,4%	42,7	68,3%	-55,7	-56,6%	
střední odborné	3,9	2,2%	5,8	5,8%	3,9	5,3%	2,4	4,1%	0,4	0,6%	-3,5	-89,9%	
vyučen s maturitou*			2,9	2,9%	1,9	2,6%*							
úplné střední odborné	19,2	10,6%	8,4	8,4%	6,7	9,2%	9,9	16,7%	10,5	16,8%	-8,7	-45,2%	
gymnaziální	3,6	2,0%	2,6	2,6%	1,1	1,5%	0,5	0,9%	1,5	2,4%	-2,1	-58,3%	
vysokoškolské	1,5	0,8%	0,9	0,9%	0,2	0,3%	0,2	0,3%	0,8	1,3%	-0,7	-47,5%	
bez vzdělání**			0,0	0,0%	0,3	0,4%	0,2	0,3%		0,0%			
	*započteno v "ÚSO" **započteno v "základní"												
Úroveň vzdělání (roků)	9,97		10,21		10,39		10,53		10,60		0,63		6,3%

USO - uvedeno vč. vyučených s maturitou

A3. Vývojové trendy zaměstnanosti třídy:

N2 Dělníci při těžbě a úpravě surovin v hutnictví, energetice a vod. hospodářství

CELKEM				Základní				Vyučen			
91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06
-	-	-	o	--	--	-	+	-	-	-	o
Maturitní				Vysokošk.							
91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06				
-	-	o	+	-	--	o	++				

-- výrazný pokles (více než 50%)

- pokles (více než 10% do 50%)

++ výrazný nárůst (více než 50%)

+ nárůst (více než 10% do 50%)

o změny nepřesahující 10% výchozího stavu

B. Dělníci při těžbě a úpravě surovin, v hutnictví, energetice a vod. hospodářství - podrobnější členění

B1. Vývoj počtu zaměstnaných (počet v tisících)

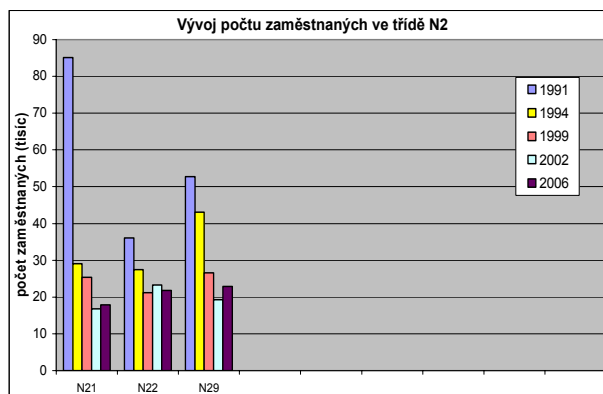
	počet zaměstnaných					podíl zaměstnaných					vývoj 1991 - 2006					změna počtu zaměstnaných*			
	1991	1994	1999	2002	2006	1991	1994	1999	2002	2006	1991	1994	1999	2002	2006	1994	1999	2002	2006
N21	85,1	29,1	25,4	16,8	17,9	48,9%	29,2%	34,7%	28,3%	28,6%	100%	34%	30%	20%	21%	-56,0	-3,7	-8,6	1,1
N22	36,1	27,5	21,2	23,3	21,8	20,7%	27,6%	29,0%	39,2%	34,8%	100%	76%	59%	64%	60%	-8,6	-6,3	2,1	-1,5
N29	52,7	43,1	26,6	19,2	22,9	30,3%	43,2%	36,3%	32,5%	36,6%	100%	82%	50%	36%	43%	-9,6	-16,5	-7,4	3,6
Σ	173,9	99,7	73,2	59,3	62,5	100%	100%	100%	100%	100%	100%	57%	42%	34%	36%	-74,2	-26,5	-13,9	3,2

* vzhledem k předchozímu období

B2. Úroveň vzdělání (roků)

	1991	1994	1999	2002	2006
N21	10,10	10,38	10,50	10,50	10,73
N22	9,95	10,44	10,47	10,49	10,58
N29	9,89	9,95	10,23	10,55	10,51

Rozdíl úrovně vzdělání v letech					
	94-91	99-94	02-99	06-02	06-91
N21	0,27	0,12	0,00	0,23	0,63
N22	0,49	0,03	0,02	0,09	0,63
N29	0,06	0,28	0,32	-0,04	0,62

B3. Vývojové trendy zaměstnanosti

	CELKEM				Základní				Vyučen				Maturitní				Vysokošk. *			
	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06
N21	--	-	-	o	--	-	-	o	--	o	-	o	--	o	-	++				
N22	-	-	o	o	--	--	o	+	-	o	+	-	+	-	+	o				
N29	-	-	-	+	-	--	-	+	o	-	-	+	-	-	+	o				

-- výrazný pokles (více než 50%)

++ výrazný nárůst (více než 50%)

* vzhledem k malému počtu není uvedeno

- pokles (více než 10% do 50%)

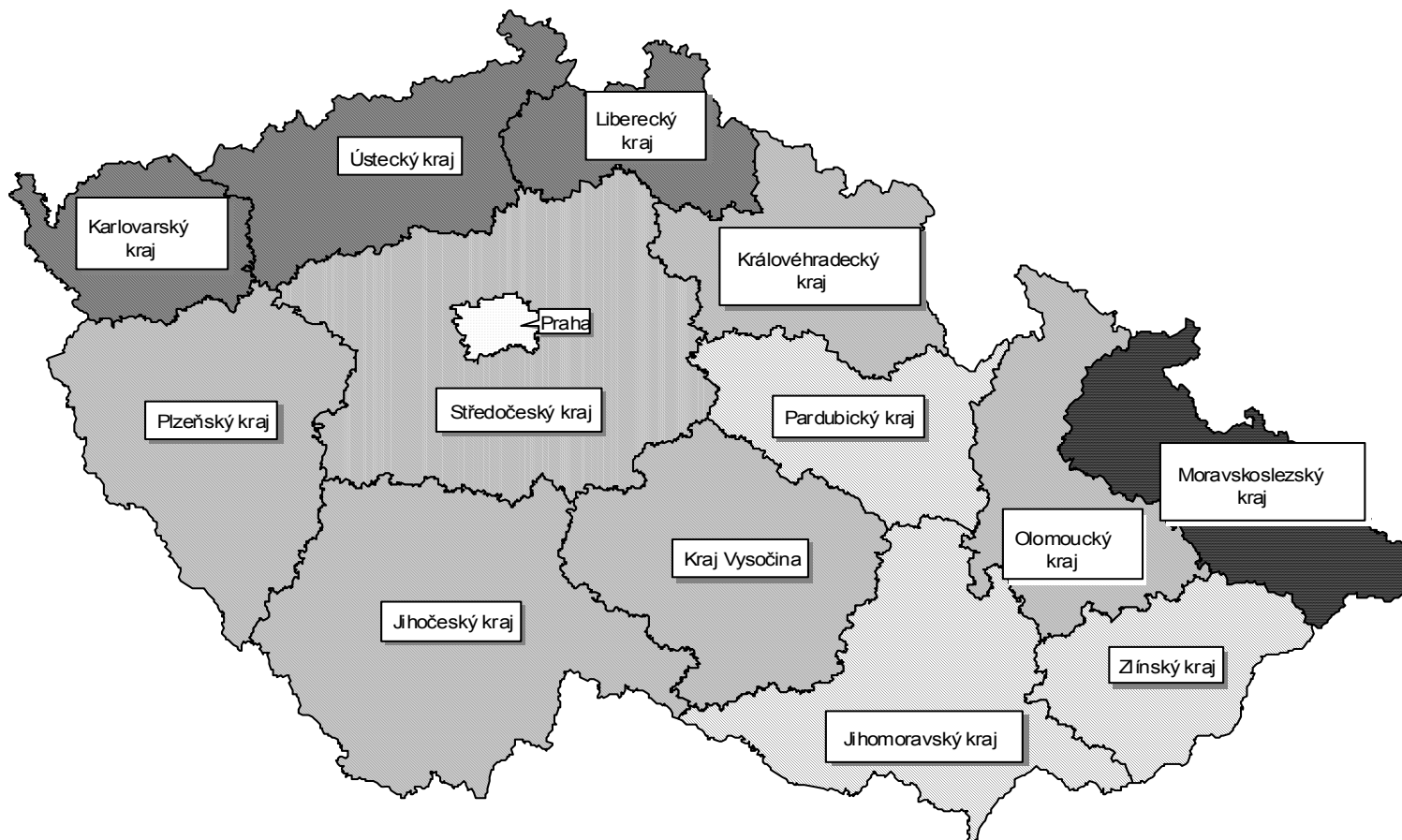
+ nárůst (více než 10% do 50%)

o změny nepřesahující 10% výchozího stavu

B4. Stav a vývoj homogenity v jednotlivých třídách zaměstnání

	podle zastoupení oborů vzdělání					podle zastoupení stupňů vzdělání								
	1994	1999	2002	2006	99-94	02-99	06-02	1994	1999	2002	2006	99-94	02-99	06-02
N21	vysoká	vysoká	nizká	velmi nízká	o	--	-	velmi vysoká	velmi vysoká	vysoká	velmi vysoká	+	-	+
N22	velmi vysoká	velmi vysoká	vysoká	vysoká	o	-	+	vysoká	vysoká	střední	vysoká	+	-	+
N29	střední	střední	nizká	vysoká	-	-	++	nizká	vysoká	nizká	střední	++	--	+

Podíl třídy N2 na celkové zaměstnanosti v krajích v roce 2006 (v %)

Podíl na celkové zaměstnanosti (v %)

- do 0.28
- 0.29 - 0.75
- 0.76 - 0.93
- 0.94 - 1.69
- 1.70 a více

3.3 Dělníci zpracovatelé (výrobci, opraváři, údržbáři)

Z historického hlediska se Česká republika řadí mezi průmyslové země s vysokým podílem průmyslové výroby na tvorbě HDP i na zaměstnanosti. Průmysl má v českých zemích dlouhodobou tradici a i nadále si udržuje dominantní postavení v odvětvové struktuře zaměstnanosti. Značný zásah do vývoje přinesl rok 1948. Ekonomika se v období po druhé světové válce začala orientovat na „východ“. V hospodářské struktuře se Česká republika zaměřila na těžký průmysl a odvětví, která navazovala na těžbu surovin, či jinak souvisela s těžkým průmyslem. Naše hospodářství přitom nerefletovalo změny, které probíhaly ve vyspělých zemích, ve kterých byly poznatky vědy a výzkumu aplikovány do praxe. Zatímco tedy vyspělý svět směřoval k úspoře zdrojů a energie, české hospodářství stále setrvalo ve staré hospodářské struktuře.

Postavení a vývoj jednotlivých odvětví po roce 1989 v České republice výrazně ovlivnily změny související s problémy přechodu od centrálně řízené ekonomiky k ekonomice volného trhu. V mnoha odvětvích nastal výrazný útlum výroby i spotřeby českých výrobků (jako příklad možno uvést kožedělný průmysl). Nežásadnější změny vyplynuly z restrukturalizace a změny vlastnických poměrů. Značná část podniků se ocitla v konkurzu či likvidaci. Výroba, která nebyla konkurenceschopná, v posledním desetiletí zanikla. Některé firmy nezankly, ale byly restrukturalizovány, prodány a dále provozovány i s přechodem větší části zaměstnanců, strojů a zařízení. Případně vznikly při využití získaných zkušeností, znalostí a dovedností zcela nové, konkurenceschopné firmy.

Velký význam pro rozvoj zpracovatelských odvětví mají zahraniční investice. Přímé investice velkých zahraničních firem byly realizovány do projektů na „zelené louce“ nebo získáním většinového podílu v některých českých firmách a následných investic do nových technologií. Česká republika využila výhody levné kvalifikované pracovní síly. Zvyšující se tuzemské mzdy nás ale o tuto konkurenční výhodu připravují, což vede některé zahraniční investory k přesunu investic dále na východ. Pozitivní vliv na vývoj ve zpracovatelském průmyslu měly i různé podpůrné programy (např. podpora malého a středního podnikání, nebo Operační program Průmysl a podnikání⁵).

Ve většině odvětví zpracovatelského průmyslu se po roce 1989 počet zaměstnaných snížil. Změny se dotkly všech odvětví a prakticky všech povolání. Naopak produktivita práce postupně rostla. Tlaky na konkurenceschopnost sílí. Ke klíčovým podmínkám rozvoje konkurenceschopnosti je dostupnost k finančním prostředkům, tj. zvyšování technické úrovně strojů a jejich inovace, kvalita výroby, komplexnost dodávek, rychlý a dostupný servis, solidnost firem atd. Je nutné zavádět nejnovější techniku, moderní organizaci práce a soustřeďovat se na výrobu s vyšší přidanou hodnotou. Do pozadí se dostávají odvětví náročná na energie, na pracovní sílu a naopak rozvíjí se výroba s vyšší přidanou hodnotou. V české ekonomice stále větší význam sehrávají malé a středně velké firmy, které jsou schopné pružně reagovat na spotřebitelskou poptávku.

Celkově se počet dělníků zpracovatelů za celé sledované období snížil a to dost výrazně ze 1 387 tis. na 906 tis., což je 65 % stavu v roce 1991 (tj. začátku sledovaného období). Počet zaměstnanců se ale nesnižoval po celé sledované období. Úbytek byl zaznamenán jenom do roku 2002 (885 tis. zaměstnaných), v dalším období došlo k nárůstu jejich počtu o 21 tis. na zmiňovaných 906 tis. v roce 2006. Nárůst jejich počtu se však neprojevil na nárůstu jejich podílu na celku (pracovníků všech tříd). V celém sledovaném období jejich podíl pomalu klesal ze 26 % v roce 1991 na 19% v roce 2006.

Jednou z hlavních příčin ekonomických problémů a vysoké míry nezaměstnanosti pracovníků zpracovatelských odvětví je nutno hledat v dlouhodobém zaostávání vývoje a

⁵ Operační program Průmysl a podnikání 2004—2006 (OPPP) je základní programový dokument politiky hospodářské a sociální soudržnosti (HSS) sektoru průmyslu, vytvořený v návaznosti na cíle a strategii průmyslové politiky České republiky. Operační program průmysl a podnikání rozpracovává příslušnou část Národního rozvojového plánu (NRP) na léta 2004 až 2006, zaměřenou na oblast hospodářského rozvoje.

zavádění nových technologií do výroby. Ve vyspělých zemích byl nástup nových technologií, způsobů zpracování a využívání materiálů postupný. V našich podmínkách šlo o výrazný skok. Důsledkem byl vysoký počet propuštěných pracovníků či rušení několika podniků stejného zaměření v relativně krátkém období.

Významné změny se odehrály z pohledu **vzdělanostní struktury** pracovních sil této třídy. Dochází k poměrně výraznému úbytku pracovníků se základní vzděláním. Souvisí to hlavně s odchodem starších ročníků s nižší vzdělanostní strukturou do důchodů a s nárůstem nezaměstnanosti v devadesátých letech (nyní už nezaměstnanost klesá, protože se ekonomice lépe daří). Za celé sledované období výrazně poklesl počet pracovníků se základním vzděláním, ale také jejich podíl ze 25 % v roce 1991 na 7 % v roce 2006. Počet vyučených v devadesátých letech výrazně poklesl, pak se ale situace obrátila. V posledním období 2002-2006 jejich počet narostl o 21 tis., což není zanedbatelné číslo. I když nejprve počet vyučených „zpracovatelů“ klesal, jejich podíl na celku třídy se neustále zvyšoval až na současných 71 %. Výrazně posílila i skupina pracovníků se středním vzděláním s maturitní zkouškou. Od poloviny devadesátých let jejich počet neustále narůstal a zvyšoval se jejich podíl na celku až na 20 % v roce 2006. Nárůst počtu vyučených i pracovníků s maturitním vzděláním je důsledkem obratu ve vývoji ekonomiky v naší zemi. Hlavní příčinu lze vidět v nárůstu objemu zahraničních investic proudících do České republiky a oživení některých odvětví průmyslu. Část výroby se velice dobře uchytila i v nových tržních podmínkách. V některých odvětvích se projevuje nedostatek kvalifikované pracovní síly. Zvyšují se nároky na dovednosti pracovníků v souvislosti se vzrůstající náročností některých činností. Pro další rozvoj bude tedy jedním z klíčových faktorů dostatek kvalifikovaných pracovníků.

Také v tomto případě v průběhu sledovaného období došlo k navýšení **průměrné úrovně vzdělanosti**. Celkově narostla úroveň vzdělání o 0,6 roku na současných 10,66 let.

Vzhledem k vysokému zastoupení pracovníků vzdělaných ve strojírenských oborech, byla úroveň **homogenity** hodnocená podle oborů vzdělání stále vysoká, v posledním období však poklesla a nyní je střední. Homogenita hodnocená podle úrovně vzdělání se stále drží na vysoké úrovni, tj. jeden vzdělanostní stupeň tam dominuje (vyučení).

Budoucí vývoj této skupiny zaměstnaných není zcela jednoznačný. Vyplývá to ze značné nesourodosti této skupiny. Patří sem pracovníci odvětví, kterým se nyní daří velice dobře (např. chemický a gumárenský průmysl), ale také pracovníci odvětví, které i nadále řeší existenční problémy (např. textilní či kožedělný průmysl). Se zánikem mnoha podniků vzniká celá řada nových průmyslových závodů, které jsou výsledkem převážně zahraničních investic proudících do České republiky. S tím však souvisí i určité opodstatněné obavy. Zahraniční investoři zde umístili svoji výrobu na základě investiční výhody – levné a kvalifikované pracovní síly. S rostoucími mzdami se však tato investiční výhoda ztrácí a hrozí, že investoři přesunou svoji výrobu dále na východ. Česká republika by tedy měla podporovat a stimulovat zahraniční investice orientované na znalosti lidí, tzn. orientované do oblasti terciárního a kvartérního sektoru, na investice do odvětví s vyšší přidanou hodnotou.

Podíváme-li se na tuto třídu podrobněji, zjistíme značnou variabilitu. Náleží sem celkem 9 podtříd, kterými jsou:

- N31 Zpracovatelé chemických, gumárenských a plastových výrob;
- N32 Zpracovatelé kovů, mechanici, montéři – bez údržbářů a opravářů;
- N33 Výrobci elektrotechnických výrobků, elektromontéři, elektromechanici – bez údržbářů a opravářů;
- N34 Zpracovatelé silikátových výrobků (skla, keramiky, porcelánu, stavebních hmot);
- N35 Zpracovatelé dřeva, papíru, fotografie, knihaři a polygrafové;
- N36 Zpracovatelé a výrobci textilu, konfekce;
- N37 Zpracovatelé kůží a kožešin, obuvníci;
- N38 Zpracovatelé a výrobci potravinářských výrobků;
- N39 Opraváři a údržbáři strojní a elektro, ostatní dělníci zpracovatelé.

Zaměstnanost ve třídě „zpracovatelů“ jako celku poklesla, ale vývoj jednotlivých podtříd byl rozdílný. K relativně nejvyššímu poklesu zaměstnanosti došlo u **zpracovatelů kůží, kožešin a obuvníků** (N37), tj. u pracovníků, kteří patřili do odvětví s dlouhou historií na našem území. Jejich pokles byl až na 18 % úroveň roku 1991. Nyní je jich kolem 7 tisíc. Přestože v období první republiky patřil obuvnický průmysl k nejvyspělejším a na konci 80tých let byl relativně významným zaměstnavatelem, v důsledku recese tohoto odvětví v 90tých letech byly nuceny tyto podniky zpravidla ukončit výrobu, což se projevilo v poklesu zaměstnanosti. Po roce 1989 nastal v kožedělném odvětví útlum výroby i spotřeby českých výrobků z mnoha důvodů, které byly spojeny s přechodem od centrálně řízené ekonomiky k ekonomice volného trhu. Naše obuvnictví neodolalo záplavě našeho trhu obuví z východu, které cenově nemohlo konkurovat. Firmy, kterým se podařilo na trhu obstát, restrukturovaly výrobu a vyrábějí obuv zejména v segmentech bezpečnostní a ochranné obuvi, obuv ortopedickou, zdravotní, profylaktickou a kvalitní dětskou obuv. Z hlediska budoucího vývoje lze spíše očekávat další snižování výroby obuvi a její odsun do zemí s levnější pracovní silou. S velice podobnými problémy se potýkají i zaměstnanci třídy **zpracovatelů a výrobců textilu, konfekce** (N 36). Pokles jejich počtu však nebyl tak dramatický, jen na poloviční úroveň jejich stavu v roce 1991.

Výrazně poklesl počet i podíl **opravářů a údržbářů strojní a elektro, ostatních dělníků zpracovatelů** (N39) a to na polovinu úroveň roku 1991. Došlo k úbytku pracovníků se základním vzděláním a zejména vyučených. Strojírenství i elektrotechnické odvětví také velice zasáhla a poznamenala restrukturalizace po roce 1989. Velký vliv pro rozvoj měly i zahraniční investice. Změny se odehrály i v technologických vybaveních podniků, zvyšuje se produktivita práce a výkonnost výrobních podniků. To vše se promítá i do požadavků na počty pracovníků a jejich kvalifikaci. Dochází k stále těsnějšímu propojování mezi strojírenstvím, elektrotechnikou a elektronikou, což souvisí se zaváděním kombinovaných strojních systémů.

Zpracovatelé dřeva, papíru, fotografie, knihaři a polygrafové (N35) jako jediná podtřída zaznamenala v sledovaném období nárůst počtu pracujících z 97 tis. na 102 tis. v roce 2006, čímž se navýšil i jejich podíl na zaměstnanosti ve třídě N3. Vzhledem k dostatečným dodávkám surového dřeva do odvětví zpracování dřeva a celkově dobrému stavu tohoto odvětví s výhledem dalšího růstu poptávky po jeho výrobcích lze hodnotit toto odvětví i v dlouhodobém časovém horizontu jako perspektivní. Polygrafickému průmyslu se v posledních letech také daří dobře. Vývoz polygrafické produkce v průběhu posledních let vzrostl přibližně na trojnásobek. Narůstá produkce v tiskových technikách v polygrafické oblasti i ve sféře obalového průmyslu.

Velice nízký pokles počtu zaměstnaných byl v podtřídě **zpracovatelů a výrobců potravinářských výrobků** (N38). Nejdříve v devadesátých letech výrazný pokles a následně výrazné oživení, které se projevilo nárůstem počtu pracujících, nastalo u **zpracovatelů chemických, gumárenských a plastových výrob** (N31). Gumárenský a plastikářský průmysl vykazuje zhruba v posledních pěti letech nebývalý boom a jeho postavení v rámci zpracovatelského průmyslu neustále posiluje. Jeho specifikem je, že domácí hospodářské reformy a výkyvy světové ekonomiky v uplynulých letech ho zasáhly mnohem méně než většinu ostatních odvětví.

U zaměstnanců třídy **Zpracovatelé kovů, mechanici, montéři – bez údržbářů a opravářů** (N32) a **Výrobci elektrotechnických výrobků, elektromontéři, elektromechanici – bez údržbářů a opravářů** (N33) klesal jejich podíl a počet do roku 2002, pak ale nastal obrat a v posledním období (mezi roky 2002 až 2006) narostl jejich počet až na 75 % úroveň roku 1991. Vývoj počtu **zpracovatelů silikátových výrobků** (N34) je kolísavý a nyní je na 64% úrovni roku 1991.

Z hlediska **vzdělanostní úrovně** se zvyšují kvalifikační požadavky na pracovníky ve všech podtřídách. V této třídě se výrazně navyšuje zejména podíl pracovníků s maturitním vzděláním a vyučených. Situace je dobře patrná i z tabulky B3. Zvyšování vzdělanostní úrovně se projevuje i v nárůstu úrovně vzdělání. Nejvýrazněji se zvýšila u tříd N34

(zpracovatelé silikátových výrobků) a N35 (zpracovatelé dřeva, papíru, fotografie, knihaři a polygrafové). Ani po výrazném navýšení i nadále nedosahují průměrné úrovně vzdělání celé třídy N3. Nejvyšší úroveň vzdělání 10,84 let mají výrobci elektrotechnických výrobků, elektromontéři, elektromechanici (N33) a 10,82 let opraváři a údržbáři stroj a elektro, ostatní dělníci zpracovatelé (N39). Projevuje se tlak na zvyšování nároků na odbornou způsobilost v elektrotechnických oborech.

Homogenita podle oborů vzdělání sledovaných podtříd byla v roce 1994 zpravidla střední a mezi lety 1994 až 2002 spíše klesala (avšak i zde se vyskytují poměrně značné rozdíly – viz tab. B4). V následujícím období vykazují ale některé podtřídy (zejména N35 Zpracovatelé dřeva, papíru, fotografie, knihaři a polygrafové, N37 Zpracovatelé kůží a kožešin, obuvníci, ale i N33 Výrobci elektrotechnických výrobků, elektromontéři, elektromechanici) známky růstu.

Homogenita hodnocená na základě zastoupení stupňů vzdělání vykazovala z pohledu vývojových tendencí značné výkyvy. V první polovině sledovaného období byl patrný sklon k posilování homogenity, pak byl trend spíše opačný a mezi roky 2002 a 2006 znova spíše trend k posilování homogenity.

Nejvyšší podíl dělníků zpracovatelů na celkové zaměstnanosti byl dosažen v Libereckém kraji, Zlínském kraji a kraji Vysočina (viz mapa). V těchto regionech přesahuje jejich podíl 25 % na celkové zaměstnanosti. Jde o tradiční regiony zpracovatelského průmyslu se širokou surovinovou základnou. V Libereckém kraji sehraává důležitou roli odvětví průmyslu skla, keramiky, porcelánu a stavebních hmot, dále strojírenství, výroba a zpracování plastů a automobilový průmysl. Ve Zlínském kraji mezi nejdůležitější odvětví patří strojírenství, kovodělný, chemický a plastikářský průmysl. Kraj Vysočina patří rovněž mezi kraje se silnou tradicí průmyslové výroby. Pestré průmyslové výrobě dominuje strojírenství, dřevozpracující a kovodělný průmysl. Přibližně čtvrtinový podíl v porovnání s většinou ostatních regionů má Praha, kde „zpracovatelé“ tvoří pouze 6 % na celkové zaměstnanosti.

Na závěr jsou v několika bodech uvedeny hlavní poznatky a vývojové trendy v této třídě zaměstnání:

Pokles zaměstnanosti. Ve většině podtříd zaměstnání došlo za sledované období k poklesu počtu zaměstnaných. Pokles ale nebyl tak výrazný jako u podtříd popsaných v předchozích dvou kapitolách.

Diferencovaný vývoj. Vývoj počtu pracujících jednotlivých podtříd souvisí s vývojem v odvětvích. Po roce 1989 u nás postavení a vývoj jednotlivých odvětví zpracovatelského průmyslu výrazně ovlivnily změny související s problémy přechodu od centrálně řízené ekonomiky k ekonomice volného trhu. V mnoha odvětvích nastal výrazný útlum výroby i spotřeby českých výrobků (jako příklad možno uvést kožedělný průmysl) a nepředpokládá se nárůst jejich počtu či razantní znovuoživení výroby. Některá výroba však zaznamenala znovuoživení a výrazný boom (například gumárenský a plastikářský průmysl) nebo se dobře uchytila na zahraničních trzích (např. polygrafický průmysl).

Výhled do budoucna. Méně zajímavými se stávají odvětví náročná na energie, na pracovní sílu a naopak bude prosperovat výroba s vyšší přidanou hodnotou. V české ekonomice stále větší význam sehraávají malé a středně velké firmy, které jsou schopné pružně reagovat na spotřebitelskou poptávku.

Inovace a rozvoj. Ke klíčovým podmínkám rozvoje konkurenceschopnosti patří dostupnost k finančním prostředkům, tj. zvyšování technické úrovně strojů a jejich inovace, kvalita výroby, komplexnost dodávek, rychlý a dostupný servis, solidnost firem atd. Je nutné zavádět nejnovější techniku, moderní organizaci práce a soustřeďovat se na výrobu s vyšší přidanou hodnotou.

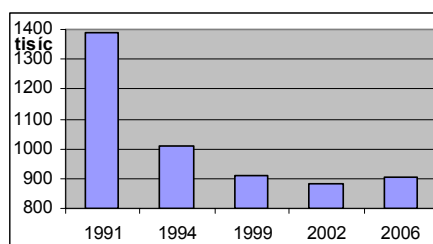
A. Vývoj zaměstnanosti a její struktury v České republice

N3 Dělníci zpracovatelé (výrobci, opraváři, údržbáři)

tato třída zahrnuje podtřídy:

- N31 Zpracovatelé chemických, gumár. a plast. výrob
- N32 Zpracovatelé kovů, mechanici, montéři - bez údržbářů a opr.
- N33 Výrobci elektrot.výrobků, elektromontéři, elektromechanici -bez údržbářů a opr.
- N34 Zpracovatelé silikátových výrobků (skla, keramiky, porcelánu, stav. hmot)
- N35 Zpracovatelé dřeva, papíru, fotografie, knihaři a polygrafové
- N36 Zpracovatelé a výrobci textilu, konfekce
- N37 Zpracovatelé kůží a kožešin, obuvníci
- N38 Zpracovatelé a výrobci potravinář. výrobků
- N39 Opraváři a údržbáři stroj a elektro, ostatní dělníci zpracovat.

Vývoj celkového počtu zaměstnaných

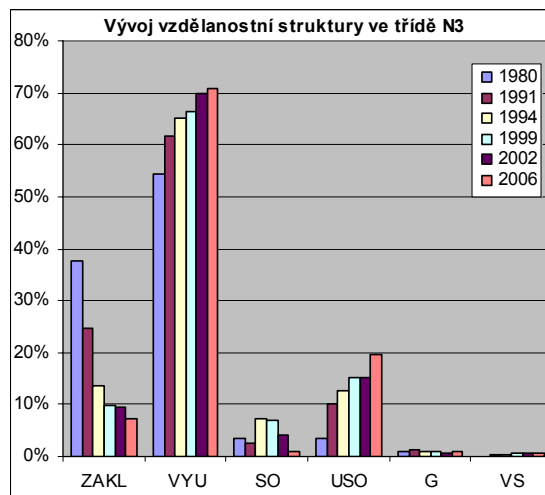
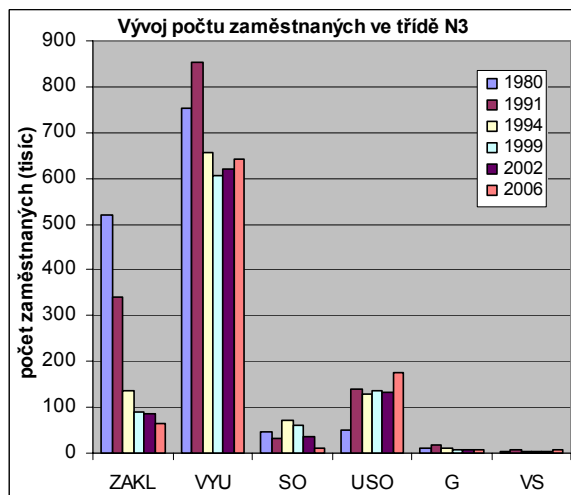
A1. Vývoj počtu zaměstnaných (počet v tisících)

	1991	1994	1999	2002	2006	06-91
počet zaměstnaných	1387,0	1006,9	911,2	884,7	906,0	-481,0
podíl z celku	25,6%	20,7%	19,4%	19,1%	18,8%	-6,8%
vývoj od r.1991	100,0%	72,6%	65,7%	63,8%	65,3%	-34,7%
změna počtu zam.*		-380,1	-95,7	-26,5	21,3	

* vzhledem k předchozímu období

A2. Vzdělanostní struktura (počty v tisících)

	1991		1994		1999		2002		2006		06-91	
základní	340,0	24,5%	137,9	13,7%	90,2	9,9%	84,6	9,6%	65,0	7,2%	-275,0	-80,9%
vyučení	853,3	61,5%	654,8	65,0%	604,7	66,4%	619,6	70,0%	641,3	70,8%	-212,0	-24,8%
střední odborné	33,2	2,4%	72,0	7,2%	62,0	6,8%	36,7	4,2%	9,9	1,1%	-23,3	-70,2%
vyučen s maturitou*			16,9	1,7%	23,0	2,5%*						
úplné střední odborné	138,4	10,0%	111,3	11,1%	114,8	12,6%	133,3	15,1%	176,5	19,5%	38,1	27,5%
gymnaziální	16,4	1,2%	9,7	1,0%	7,8	0,9%	5,7	0,6%	7,9	0,9%	-8,5	-51,7%
vysokoškolské	5,6	0,4%	4,7	0,5%	5,2	0,6%	4,7	0,5%	5,4	0,6%	-0,2	-4,2%
bez vzdělání**			0,4	0,0%	3,7	0,4%	0,0	0,0%	0,0%	0,0%		
*započteno v "ÚSO" **započteno v "základní"												
Úroveň vzdělání (roků)	10,07		10,36		10,48		10,51		10,66		0,59	5,9%

USO - uvedeno vč. vyučených s maturitou

A3. Vývojové trendy zaměstnanosti třídy:

N3 Dělníci zpracovatelé (výrobci, opraváři, údržbáři)

CELKEM				Základní				Vyučen			
91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06
-	o	o	o	--	-	o	-	-	o	o	o
Maturitní				Vysokošk.							
91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06				
-	o	o	+	-	+	o	+				

-- výrazný pokles (více než 50%) ++ výrazný nárůst (více než 50%) o změny nepřesahující 10% výchozího stavu
 - pokles (více než 10% do 50%) + nárůst (více než 10% do 50%)

B. Dělníci zpracovatelé (výrobci, opraváři, údržbáři) - podrobnější členění

B1. Vývoj počtu zaměstnaných (počet v tisících)

	počet zaměstnaných					podíl zaměstnaných					vývoj 1991 - 2006					změna počtu zaměstnaných*			
	1991	1994	1999	2002	2006	1991	1994	1999	2002	2006	1991	1994	1999	2002	2006	1994	1999	2002	2006
N31	49,6	35,0	30,8	35,0	45,7	3,8%	3,5%	3,4%	4,0%	5,0%	100%	71%	62%	71%	92%	-14,6	-4,2	4,2	10,7
N32	404,3	294,0	283,7	276,3	336,8	30,8%	29,2%	31,1%	31,2%	37,2%	100%	73%	70%	68%	83%	-110,3	-10,3	-7,4	60,5
N33	121,5	89,9	95,0	85,6	92,2	9,3%	8,9%	10,4%	9,7%	10,2%	100%	74%	78%	70%	76%	-31,6	5,1	-9,4	6,7
N34	60,1	43,4	40,3	45,1	38,6	4,6%	4,3%	4,4%	5,1%	4,3%	100%	72%	67%	75%	64%	-16,7	-3,1	4,8	-6,5
N35	97,3	91,8	99,3	104,9	101,7	7,4%	9,1%	10,9%	11,9%	11,2%	100%	94%	102%	108%	104%	-5,5	7,5	5,6	-3,2
N36	166,1	138,2	109,5	103,4	81,4	12,7%	13,7%	12,0%	11,7%	9,0%	100%	83%	66%	62%	49%	-27,9	-28,7	-6,1	-21,9
N37	39,3	22,2	15,3	11,3	7,1	3,0%	2,2%	1,7%	1,3%	0,8%	100%	57%	39%	29%	18%	-17,1	-6,9	-4,0	-4,2
N38	64,5	64,5	58,0	60,5	56,9	4,9%	6,4%	6,4%	6,8%	6,3%	100%	100%	90%	94%	88%	0,0	-6,5	2,5	-3,5
N39	308,9	227,9	179,3	162,7	145,6	23,6%	22,6%	19,7%	18,4%	16,1%	100%	74%	58%	53%	47%	-81,0	-48,6	-16,6	-17,1
Σ	1311,7	1006,9	911,2	884,7	906,0	100%	100%	100%	100%	100%	100%	77%	69%	67%	69%	-304,8	-95,7	-26,5	21,3

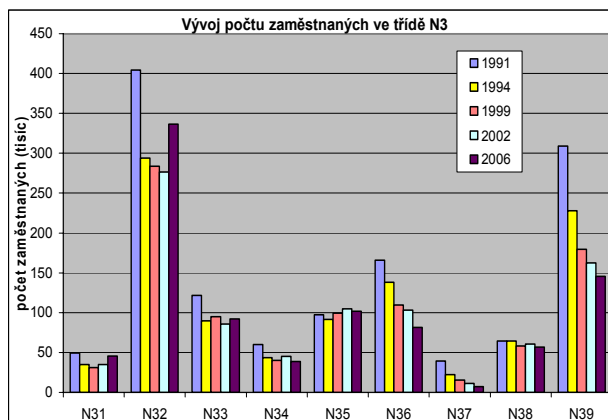
* vzhledem k předchozímu období

B2. Úroveň vzdělání (roků)

	1991	1994	1999	2002	2006
N31	10,02	10,18	10,24	10,36	10,49
N32	10,18	10,46	10,47	10,55	10,67
N33	10,39	10,63	10,76	10,65	10,84
N34	9,67	10,00	10,33	10,36	10,49
N35	9,86	10,33	10,42	10,38	10,71
N36	9,77	10,08	10,27	10,38	10,45
N37	9,57	9,89	10,19	10,03	10,11
N38	9,77	10,03	10,24	10,32	10,39
N39	10,45	10,56	10,69	10,70	10,82

Rozdíl úrovně vzdělání v letech

	94-91	99-94	02-99	06-02	06-91
N31	0,16	0,06	0,11	0,13	0,47
N32	0,28	0,02	0,08	0,12	0,49
N33	0,24	0,13	-0,11	0,19	0,46
N34	0,33	0,33	0,02	0,13	0,82
N35	0,47	0,09	-0,04	0,33	0,85
N36	0,31	0,18	0,11	0,07	0,68
N37	0,32	0,30	-0,16	0,08	0,54
N38	0,26	0,21	0,09	0,06	0,62
N39	0,10	0,13	0,0104	0,1159	0,36

B3. Vývojové trendy zaměstnanosti

	CELKEM				Základní				Vyučen				Maturitní				Vysokošk. *			
	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06
N31	-	-	+	+	-	-	+	-	-	o	o	+	-	o	o	+				
N32	-	o	-	+	--	o	-	o	-	o	o	+	-	o	o	++				
N33	-	o	-	o	--	-	+	-	-	o	o	o	o	+	-	+				
N34	-	o	+	-	--	-	+	-	-	o	+	-	-	+	o	+				
N35	o	o	o	o	-	o	o	--	o	o	+	o	++	+	o	+				
N36	-	-	o	-	-	-	-	-	-	-	o	-	+	o	+	o				
N37	-	-	-	-	--	-	-	-	-	-	-	-	-	+	--	+				
N38	o	-	o	o	-	-	o	-	+	o	o	o	-	+	+	o				
N39	-	-	o	-	-	-	-	-	-	-	o	-	o	-	+	+				

-- výrazný pokles (více než 50%)

++ výrazný nárůst (více než 50%)

* vzhledem k malému počtu není uvedeno

- pokles (více než 10% do 50%)

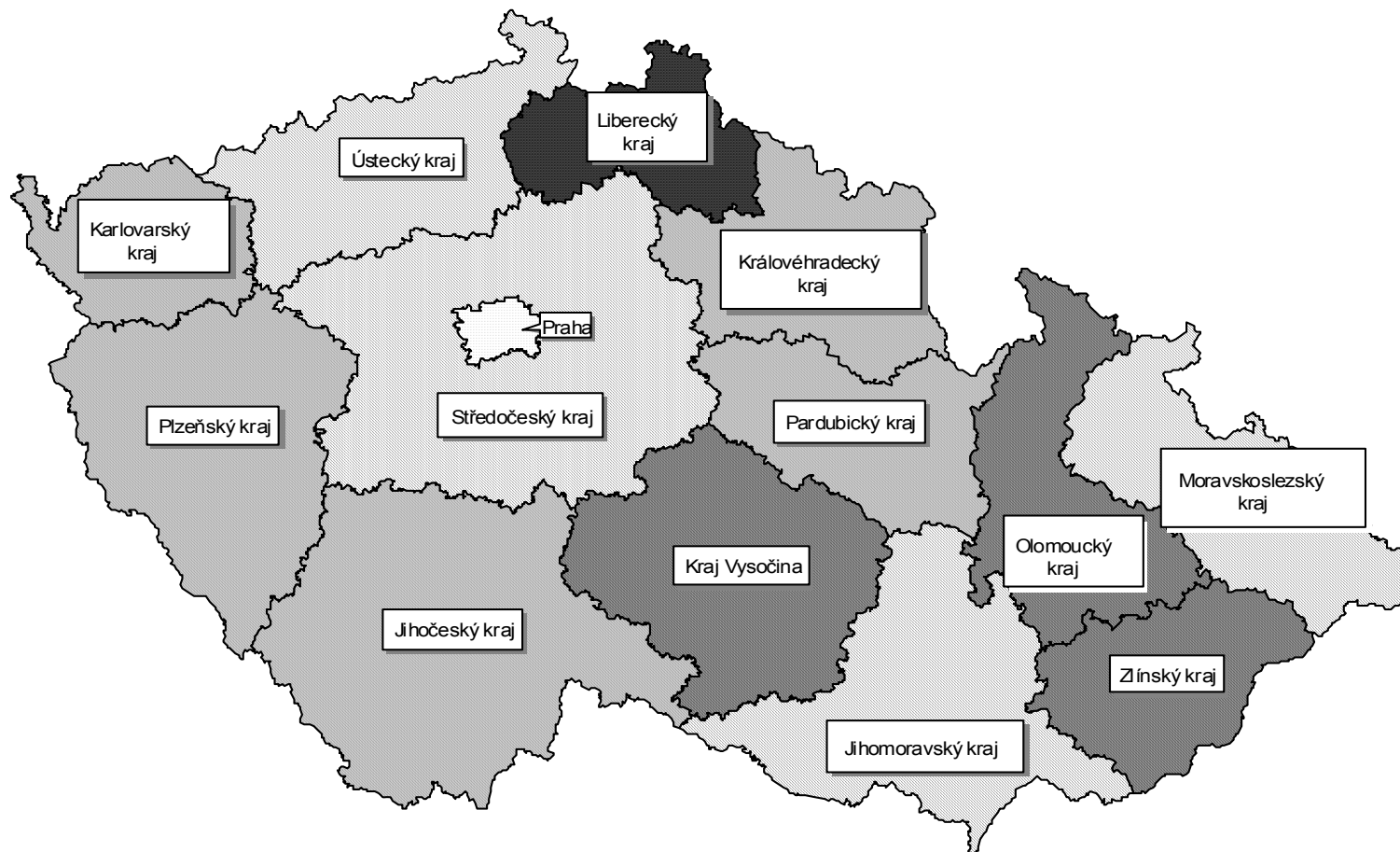
+ nárůst (více než 10% do 50%)

o změny nepřesahující 10% výchozího stavu

B4. Stav a vývoj homogenity v jednotlivých třídách zaměstnání

	podle zastoupení oborů vzdělání				podle zastoupení stupňů vzdělání									
	1994	1999	2002	2006	99-94	02-99	06-02	1994	1999	2002	2006	99-94	02-99	06-02
N31	velmi nízká	nízká	nízká	velmi nízká	+	+	--	střední	vysoká	střední	vysoká	+	--	+
N32	velmi vysoká	velmi vysoká	vysoká	vysoká	o	-	o	velmi vysoká	velmi vysoká	vysoká	vysoká	o	-	+
N33	velmi vysoká	velmi vysoká	vysoká	vysoká	-	--	++	vysoká	střední	střední	nízká	-	-	-
N34	velmi nízká	velmi nízká	velmi nízká	velmi nízká	+	++	-	nízká	střední	střední	vysoká	+	o	+
N35	nízká	velmi nízká	velmi nízká	nízká	--	+	++	střední	vysoká	střední	vysoká	+	-	+
N36	vysoká	vysoká	vysoká	vysoká	-	o	+	střední	vysoká	střední	vysoká	+	-	+
N37	střední	střední	vysoká	vysoká	++	++	++	nízká	střední	střední	střední	+	-	o
N38	střední	nízká	nízká	střední	-	o	+	nízká	vysoká	střední	vysoká	+	-	+
N39	střední	střední	vysoká	nízká	-	++	--	vysoká	vysoká	střední	střední	o	-	-

Podíl třídy N3 na celkové zaměstnanosti v krajích v roce 2006 (v %)

Podíl na celkové zaměstnanosti (v %)

- do 5.79
- 5.80 - 19.34
- 19.35 - 22.09
- 22.10 - 25.66
- 25.67 a více

3.4 Stavební dělníci

V České republice patří stavebnictví k hlavním odvětvím národního hospodářství a lze jej považovat za jeden z pilířů národní ekonomiky. Stavebnictví je také významným zaměstnavatelem, jak přímým, tak nepřímým (vytváří další pracovní místa v navazujících výrobních odvětvích a službách). Další multiplikační efekt odvětví spočívá v tom, že ovlivňuje poptávku po výrobcích ostatních odvětví, tak následných služeb, spojených s údržbou stavebních děl. Stavebnictví jako odvětví je citlivé na výkyvy konjunkturálních cyklů, což nastalo u nás i v 90. letech s oživením od roku 2000. Nyní se významně podílí na obnovování dynamiky celé české ekonomiky.

V průběhu ekonomické transformace v 90. letech prokázalo stavebnictví schopnost rychle se adaptovat na tržní podmínky. Postupně se vyrovnalo se změnou poptávky, restrukturalizací výrobní základny, s nároky na vyšší kvalitu, technologickou i architektonickou úroveň stavebních děl. Nyní se stavebnictví opírá o vlastní výrobní a ekonomický potenciál i o know-how zahraničních partnerů, kteří jsou významnými vlastníky největších stavebních společností se sídlem v České republice. Firmám byl tak umožněn přístup k finančním prostředkům, k novému strojnímu vybavení, novým technologiím a technologickým zařízením.

Růst stavební produkce po transformaci národní ekonomiky je považován za dobrý. Dynamika stavební produkce stoupá a i výhledově lze očekávat její trvalé oživení. Největší prioritu má výstavba silnic. Ve srovnání s vyspělými státy západní Evropy však jde o malý objem stavebních prací. Ve struktuře stavebních prací má vysoký podíl nová výstavba. Nízký, ve srovnání se zahraničím, je u nás podíl prací na opravách a údržbě.

Lidský potenciál patří mezi nejsilnější stránky českého stavebnictví. Kvalifikační strukturu pracovníků je třeba považovat za základní zdroj konkurenceschopnosti odvětví, který může z části kompenzovat i nižší úroveň kapitálového vybavení českých firem. Struktura stavebních dělníků byla po roce 1989 významně ovlivněna nárůstem počtu stavebních dělníků. Postupně vytlačili převážně romské pracovníky, kteří do té doby pracovali jako pomocná pracovní síla. Mzdové požadavky těchto legálních i ilegálních zaměstnanců pocházejících většinou ze zemí „východního bloku“, jsou pro zaměstnavatele výhodné.

Třída Stavební dělníci zahrnuje dělníky hlavní stavební výroby (zedníky, betonáře, tesaře, truhláře, asfaltéry, dlaždiče, lešenáře apod.), dále dělníky zajišťující dokončovací stavební práce (pokryvače, podlaháře, izolátéry, sklenáře, instalátéry, stavební a provozní elektrikáře, malíře, lakýrníky) a ostatní stavební dělníky (osádky zemních a podobných strojů, jeřábníky, obsluhu zdvihacích strojů, obsluhu strojů a zařízení při stavbě železničního svršku a pomocné dělníky na stavbách, údržbě silnic vč. figurantů).

Počet stavebních dělníků celkově ve sledovaném patnáctiletém období narostl ze 317 tis. na 335 tis, tj. mírně narostl, ale také zvýšil svůj podíl na celku o 1,1 % na výsledných 6,9 % v roce 2006. Vývoj počtu pracovníků však neměl po celé období stejný charakter. V prvním období mezi rokem 1991 až 1994 se počet pracujících ve stavebnictví výrazněji navýšil. Následně se jejich počet snížil, stavebnictví prožívalo období recese. Od roku 1999 pak počet pracovníků této třídy je více méně stabilní, i když stavebnictví zaznamenalo období oživení a růstu (vývoj je možno sledovat i v tabulce A1).

Podobně jako u ostatních tříd došlo k významným změnám z hlediska **vzdělanostní struktury**. Pokud bereme v úvahu celé sledované období, tak výrazně poklesl počet pracovníků se základním vzděláním a navýšil se počet i podíl vyučených a pracovníků s maturitou zkouškou. Je tedy možné mluvit o platnosti obecného trendu zvyšování vzdělanostní úrovně pracovníků. V posledním sledovaném období mezi roky 2002 až 2006 však opětovně narostl počet pracovníků se základním vzděláním. Souvisí to s výrazným oživením stavebnictví i růstem ekonomiky, který s sebou přináší i snižování míry nezaměstnanosti. Třída stavebních dělníků je jednou z těch, kde se pracovníci s nižším vzděláním mohou uplatnit.

Nejčetnější vzdělanostní skupinou stavebních dělníků jsou vyučení. Na konci sledovaného období tvořili 81 % (273 tis.) pracovníků třídy. Z hlediska vývoje lze hovořit o mírném posilování. Relativně početnou vzdělanostní skupinou byli v roce 2006 i pracovníci s úplným středoškolským vzděláním. Tvořili 10 % a ve srovnání s rokem 1991 došlo v absolutním i relativním vyjádření téměř k jejich zdvojnásobení.

Celková průměrná **úroveň vzdělání** narostla mezi roky 1991 a 2006 o pouhých 0,35 roku, což je ve srovnání s jinými třídami málo. Tento nárůst byl jednoznačně dán poklesem zaměstnanosti pracovníků se základním vzděláním a navýšením podílu pracovníků s úplným středoškolským vzděláním.

Míra homogenity posuzovaná podle oborů vzdělání vykazovala kromě roku 1999 a nyní roku 2006 vysokou úroveň. Homogenita měřená podle zastoupených stupňů vzdělání byla po celé sledované období velmi vysoká (kromě roku 2002, kdy byla jenom vysoká), což je dáno převažujícím zastoupením vyučených a tudíž i nižším podílem ostatních zastoupených stupňů vzdělání.

Oživení ve stavebnictví za posledních 5-6 let vyneslo odvětví na jeho „výsluní“. V současné době i vzhledem k příznivému počasí (umožnilo nepřerušit stavební sezónu v zimě 2006/2007) je na svém vrcholu. Dodavatelé stavebních materiálů nestíhají s produkcí tak, aby pokryla současnou poptávku. Řada firem má problémy se sháněním kvalitních pracovníků, protože nezaměstnanost v Česku je na rekordně nízké úrovni. Vzhledem k cyklickému vývoji ve stavebnictví lze do budoucna očekávat spíše postupný mírný pokles produkce i zaměstnanosti.

Profesní skupina stavebních dělníků je členěna na tyto podtřídy:

- N41 Dělníci hlavní stavební výroby;
- N42 Dělníci pro dokončovací stavební práce;
- N49 Osádky stavebních a zemních strojů, stavba silnic a železnic.

Nejčetnější podtřídou jsou **dělníci hlavní stavební výroby** (N41). Jejich počet vzrostl ze 163 tis. v roce 1991 na 180 tis. v roce 2006. Vývoj jejich počtu v sledovaném období kopíruje vývoj celé třídy, tj. nejdříve výrazný nárůst, pak pokles a v posledním období stagnace. Jejich podíl na třídě je téměř 54 % a je stejný jako na začátku sledovaného období, i když během sledovaných patnácti let se měnil.

Nejnižší relativní nárůst počtu pracujících byl zaznamenán u podtřídy **dělníků pro dokončovací stavební práce** (N42). Vývoj jejich počtu i podílu měl cyklický charakter podobně jako u celé třídy, ale s vrcholem v roce 1999. Následně došlo k poklesu, k prudšímu poklesu zejména v posledním období.

Jiný charakter vývoje byl zaznamenán u podtřídy N49 (**osádka stavebních a zemních strojů, stavba silnic a železnic**). Nejdříve se jejich počet výrazně navýšil, pak poklesl a v posledním období mezi roky 2002 až 2006 znova narostl na konečných 39 tis. Jde o podtřídu s relativně malým počtem pracovníků a výrazně cyklickým charakterem vývoje jejich počtu.

Z pohledu průměrné **úrovně vzdělání** se jeví jednotlivé podtřídy poměrně nehomogenně. Nejvyšší úroveň vzdělání v průběhu celého sledovaného období měli dělníci pro dokončovací práce (N42), v roce 2006 dosahovala úrovně 10,65 roku. Poměrně dobře jsou na tom i dělníci hlavní stavební výroby (N41) s úrovní 10,46 let ve stejném roce. Nejhůře jsou na tom pracovníci podtřídy N49 (osádka stavebních a zemních strojů, stavba silnic a železnic). Jejich úroveň vzdělání nyní dosahuje jen 10,22 let. Zároveň nárůst úrovně vzdělání za sledovaných patnáct let je u nich také nejnižší, jen 0,24 let. Výrazné zlepšení vzdělanostní úrovně (nárůst podílu vyučených a maturantů) pracovníků této podtřídy N49 však nastal až v posledních letech (viz tab. B3).

Vývoj vzdělanostní struktury směřuje k poklesu počtu i podílu pracovníků se základním vzděláním a k nárůstu podílu pracovníků s maturitním vzděláním. U vyučených pracovníků jsou změny velice malé, dalo by se mluvit o stagnaci. U tříd N41 a N42 byl výrazný pokles

pracovníků se základním vzděláním zaznamenán v období 1991-2002. V posledním období mezi roky 2002 a 2006 se jejich počet zvýšil a počet vyučených i maturantů stagnoval, tj. vzdělanostní struktura se zhoršila. U třídy N49 byl ale vývoj jiný. V posledních letech tam naopak došlo ke zlepšení vzdělanostní struktury.

Homogenita hodnocená podle zastoupených oborů vzdělání byla v zásadě následující. Vysoké úrovni odpovídala po celé sledované období profesní třída N41 Dělníci hlavní stavební výroby. Střední úrovni N49 Osádky stavebních a zemních strojů, stavba silnic a železnic, v posledním období však s poklesem na velmi nízkou úroveň. Nízké úrovni odpovídala zase podtřída N42 Dělníci pro dokončovací stavební práce, kteří se ale od roku 2000 drží na úrovni střední.

Homogenita stanovená podle zastoupených stupňů vzdělání dosahuje velmi vysoké úrovně u podtříd N41 Dělníci hlavní stavební výroby a N42 Dělníci pro dokončovací stavební práce. V posledním období se na vysokou úroveň homogenity dostala také třída N49 Osádky stavebních a zemních strojů, stavba silnic a železnic.

Z pohledu regionální disparity je nutno říci, že mezi kraji nejsou tak velké regionální rozdíly jak u jiných tříd. Podíl stavebních dělníků se pohybuje u většiny krajů kolem 6-8 %. Vyšší podíl jich je jen v Karlovarském kraji (9,6 %), ve Středočeském kraji (8,7 %) a v Ústeckém kraji (8,1 %). V Karlovarském kraji je sice vyšší procento lidí zaměstnaných ve stavebnictví, objem výstavby je ale nízký (kraj s malým počtem obyvatel). Kraj je charakteristický „nejhorší“ vzdělanostní úrovní obyvatel z ČR, je zde nízká průměrná délka vzdělávání. Taky je zde vůbec nejvyšší podíl nezaměstnaných uchazečů se základním vzděláním, ti se jako nekvalifikovaní pracovníci uplatňují těžce. Stavebnictví je jedno z odvětví, kde je jejich uplatnitelnost možná. Tento region trpí svojí periferní polohou a nedokončenou sociální a ekonomickou restrukturalizací. Středočeský kraj naopak zažívá stavební boom bytové i komerční výstavby a s tím souvisí i vyšší podíl stavebních dělníků.

Naopak méně než 6% podíl stavebních dělníků na celku je v Praze (4,4 %) a v Královéhradeckém kraji (5,8 %). Praha má však z pohledu struktury zaměstnanosti zcela specifické postavení.

Na závěr jsou v několika bodech uvedeny hlavní poznatky a vývojové trendy v této třídě zaměstnání:

Výrazný nárůst, poté propad a na závěr oživení. V souvislosti s oživením stavební výroby po roce 1989 došlo k poměrně značnému nárůstu zaměstnanosti. Následně v souvislosti se zpomalením růstu české ekonomiky i HDP počet pracovníků klesal. Propad se zastavil na konci devadesátých let, následující oživení ekonomiky vede k výraznému růstu stavební produkce a tedy i zaměstnanosti.

Změny vlastnictví a know-how. V oblasti realizačních firem se většina velkých českých společností stala součástí nadnárodních koncernů, což jim poskytlo přístup k novému strojnímu vybavení, novým technologiím, technologickým zařízením, ale i k finančním prostředkům umožňujícím podílet se na financování průběhu staveb.

Nárůst požadavků na vzdělání. Změny v odvětví vyvolaly ve všech oblastech potřebu pracovní síly s daleko větším rozsahem znalostí, než pouze znalostí technologických. Kvalifikační strukturu pracovníků je třeba považovat za základní zdroj konkurenceschopnosti odvětví. Tato silná stránka českého stavebnictví ale oslabuje, což se projevuje ustupujícím zájmem o učňovské obory orientované na stavebnictví a přesunem našich odborníků na západ.

Nízká mobilita pracovní síly. Tento stav se negativně promítá do situace ve stavebnictví, kde vždy byla a bude potřeba mnohem vyšší než v ostatních odvětvích.

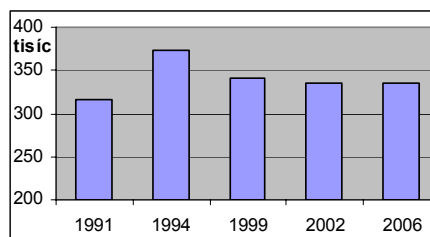
A. Vývoj zaměstnanosti a její struktury v České republice

N4 Stavební dělníci

tato třída zahrnuje podtřídy:

- N41 Dělníci hlavní stavební výroby
- N42 Dělníci pro dokončovací stav. práce
- N49 Osádky stav.a zemních strojů, stavba silnic a železnic

Vývoj celkového počtu zaměstnaných

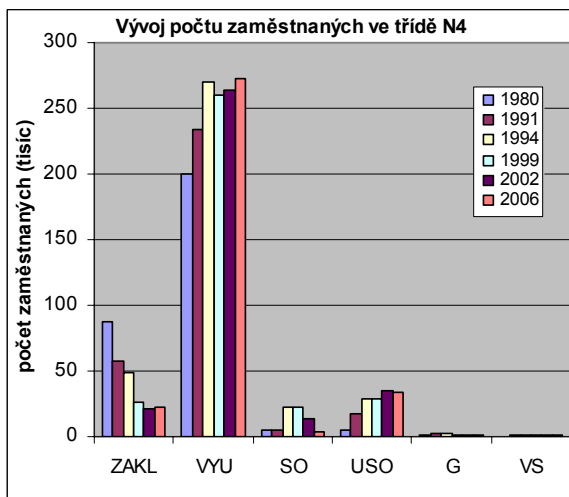
A1. Vývoj počtu zaměstnaných (počet v tisících)

	1991	1994	1999	2002	2006	06-91
počet zaměstnaných	317,1	372,7	341,5	335,4	334,5	17,4
podíl z celku	5,8%	7,7%	7,3%	7,2%	6,9%	1,1%
vývoj od r.1991	100,0%	117,5%	107,7%	105,8%	105,5%	5,5%
změna počtu zam.*		55,6	-31,2	-6,1	-0,9	

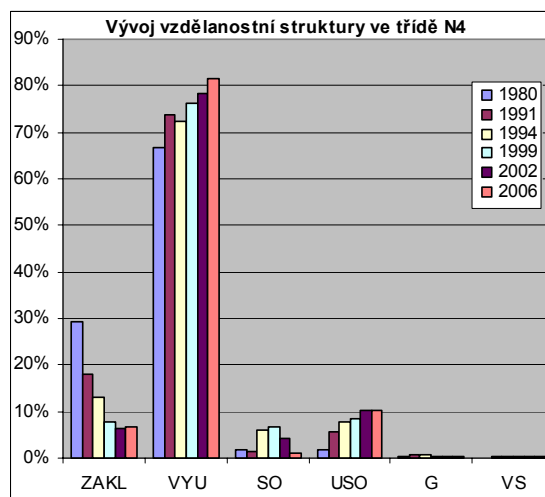
* vzhledem k předchozímu období

A2. Vzdelávací struktura (počty v tisících)

	1991	1994	1999	2002	2006	06-91							
základní	57,6	18,2%	49,1	13,2%	26,8	7,8%	20,8	6,2%	22,4	6,7%	-35,2	-61,1%	
vyučení	233,5	73,6%	269,4	72,3%	259,9	76,1%	263,2	78,5%	272,7	81,5%	39,2	16,8%	
střední odborné	5,0	1,6%	22,4	6,0%	22,9	6,7%	13,8	4,1%	3,6	1,1%	-1,4	-27,8%	
vyučení s maturitou*			3,9	1,0%	6,2	1,8%	*						
úplné střední odborné	17,5	5,5%	25,3	6,8%	22,9	6,7%	34,4	10,3%	33,7	10,1%	16,2	92,7%	
gymnaziální	2,4	0,8%	2,1	0,6%	1,1	0,3%	1,6	0,5%	1,3	0,4%	-1,1	-46,1%	
vysokoškolské	1,1	0,4%	0,9	0,2%	0,7	0,2%	1,6	0,5%	0,8	0,2%	-0,3	-28,3%	
bez vzdělání**			0,1	0,0%	1,4	0,4%	0,0	0,0%		0,0%			
		*započteno v "ÚSO"		**započteno v "základní"									
Úroveň vzdělání (roků)	10,15	10,29	10,41	10,51	10,50	0,35	3,4%						

USO - uvedeno vč. vyučených s maturitou

A3. Vývojové trendy zaměstnanosti třídy:

N4 Stavební dělníci

CELKEM				Základní				Vyučen			
91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06
+	o	o	o	-	-	-	o	+	o	o	o
Maturitní				Vysokošk.							
91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06				
++	o	+	o	-	-	++	-				

-- výrazný pokles (více než 50%) ++ výrazný nárůst (více než 50%) o změny nepřesahující 10% výchozího stavu
 - pokles (více než 10% do 50%) + nárůst (více než 10% do 50%)

B. Stavební dělníci - podrobnější členění

B1. Vývoj počtu zaměstnaných (počet v tisících)

	počet zaměstnaných					podíl zaměstnaných					vývoj 1991 - 2006					změna počtu zaměstnaných*			
	1991	1994	1999	2002	2006	1991	1994	1999	2002	2006	1991	1994	1999	2002	2006	1994	1999	2002	2006
N41	163,4	205,1	173,1	178,2	179,6	53,2%	55,0%	50,7%	53,1%	53,7%	100%	126%	106%	109%	110%	41,7	-32,0	5,1	1,4
N42	109,9	126,6	132,7	128,2	115,8	35,8%	34,0%	38,9%	38,2%	34,6%	100%	115%	121%	117%	105%	16,7	6,1	-4,5	-12,4
N49	33,6	41,0	35,7	29,1	39,2	11,0%	11,0%	10,5%	8,7%	11,7%	100%	122%	106%	86%	116%	7,4	-5,3	-6,6	10,1
Σ	306,9	372,7	341,5	335,4	334,5	100%	100%	100%	100%	100%	100%	121%	111%	109%	109%	65,8	-31,2	-6,1	-0,9

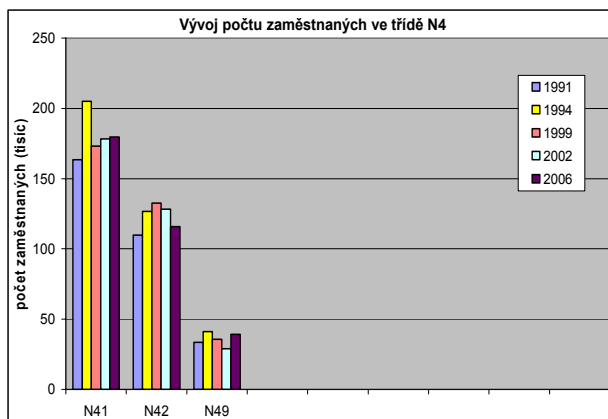
* vzhledem k předchozímu období

B2. Úroveň vzdělání (roků)

	1991	1994	1999	2002	2006
N41	10,12	10,28	10,43	10,48	10,46
N42	10,32	10,44	10,51	10,64	10,65
N49	9,98	9,91	9,98	10,16	10,22

Rozdíl úrovně vzdělání v letech

	94-91	99-94	02-99	06-02	06-91
N41	0,16	0,15	0,05	-0,02	0,34
N42	0,13	0,07	0,13	0,01	0,33
N49	-0,07	0,07	0,17	0,06	0,24

B3. Vývojové trendy zaměstnanosti

	CELKEM				Základní				Vyučen				Maturitní				Vysokošk. *			
	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06
N41	+	-	o	o	-	--	-	+	+	-	o	o	++	o	+	o				
N42	+	o	o	o	-	-	-	+	o	o	o	-	++	o	+	o				
N49	+	-	-	+	+	-	-	o	+	o	-	++	o	--	++	o				

-- výrazný pokles (více než 50%)
- pokles (více než 10% do 50%)

++ výrazný nárůst (více než 50%)
+ nárůst (více než 10% do 50%)

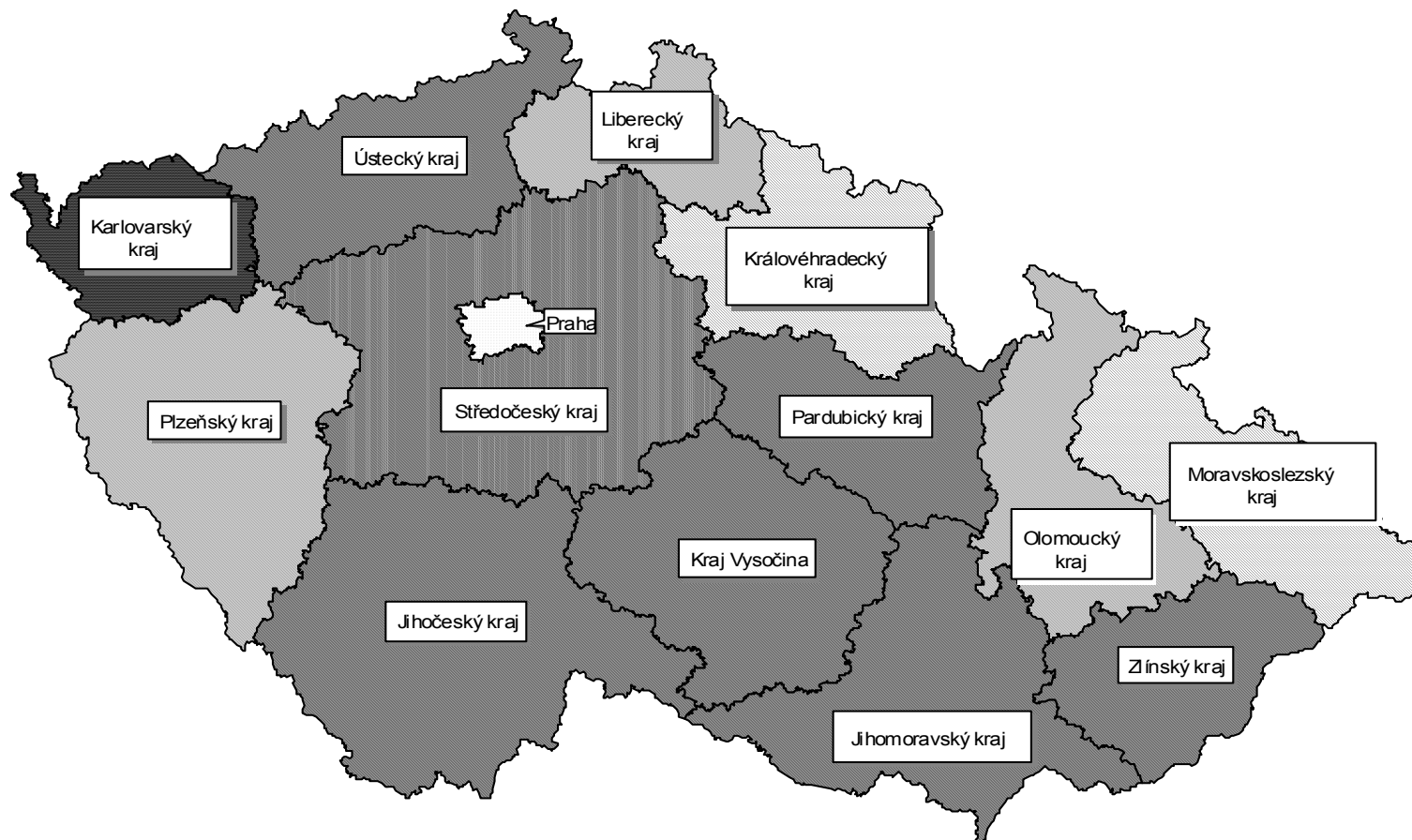
o změny nepřesahující 10% výchozího stavu

* vzhledem k malému počtu není uvedeno

B4. Stav a vývoj homogenity v jednotlivých třídách zaměstnání

	podle zastoupení oborů vzdělání				podle zastoupení stupňů vzdělání										
	1994	1999	2002	2006	99-94	02-99	06-02	1994	1999	2002	2006	99-94	02-99	06-02	
N41	vysoká	vysoká	vysoká	vysoká	o	-	o	velmi vysoká	velmi vysoká	vysoká	velmi vysoká	+	-	+	
N42	velmi nízká	nízká	střední	střední	++	++	-	velmi vysoká	velmi vysoká	vysoká	velmi vysoká	o	-	+	
N49	vysoká	střední	střední	velmi nízká	--	-	--	nízká	střední	nízká	vysoká	++	--	++	

Podíl třídy N4 na celkové zaměstnanosti v krajích v roce 2006 (v %)

Podíl na celkové zaměstnanosti (v %)

- do 4.12
- 4.13 - 6.44
- 6.45 - 7.20
- 7.21- 8.19
- 8.20 a více

3.5 Provozní a obslužní pracovníci

Jak už název napovídá, jde o profese, které zahrnujeme do sektoru služeb. Služby jsou velice různorodé a diverzifikované ekonomické odvětví. **Do třídy** provozních a obslužných pracovníků **jsou zahrnuti** výkonní (prováděcí) pracovníci provozu a obsluhy, vykonávající činnosti nižší a střední úrovně složitosti, vyžadující maximálně úplné střední vzdělání (maturitní úroveň). Patří sem obsluhující pracovníci v dopravě a přepravě, vč. řidičů, vlakových a lodních osádek, provozní pracovníci pošt, vč. doručovatelů, úředníci na poštách a v peněžních ústavech nejrůznějšího druhu, provozní pracovníci obchodů, pokladníci a prodavači, provozní pracovníci bytové a osobní obsluhy (kadeřníci, kosmetici, pedikéři a další, pracovníci čistíren, prádelen, uklízečky, popeláři, domovníci, školníci, vrátní apod.). Dále jsou zde zahrnuty provozní a obslužné profese v gastronomii, ubytování, cestovním ruchu, pracovníci ve skladech a další provozní a obsluhující (vazači a nosiči břemen), vč. hasičů a pomocných a nekvalifikovaných pracovníků v dopravě, skladech, telekomunikacích apod.

Tato skupina zaměstnanců je značně nehomogenní, jednotlivé podtřídy zaměstnanců se od sebe velice odlišují, a to jak svou velikostí (resp. počtem pracovníků), tak zcela specifickým a vzájemně protichůdným vývojem. Celá profesní třída provozních a obslužných pracovníků je jedna z největších tříd vůbec, v roce 2006 zahrnovala 1,15 mil. pracovníků, čímž se podílela přibližně čtvrtinou na celkové zaměstnanosti. Je nutné podotknout, že tato profesní třída neodpovídá celému sektoru služeb. Ten je rozsáhlejší, a tudíž například změny zaměstnanosti neodpovídají doslova změnám zaměstnanosti celého sektoru služeb.

Oblast služeb, do nichž profesně zasahují v této kapitole sledovaní zaměstnanci, prodělala podobně jako jiné sektory v posledních několika desetiletích značné změny. Důsledkem je snížení podílu (na celkové zaměstnanosti i HDP) primárního a sekundárního sektoru a na druhou stranu zvýšení sektoru terciárního, případně kvartérního. Zejména pokles či stagnace zaměstnanosti v průmyslu v 70. letech způsobily rostoucí zájem o potenciál terciárního sektoru, jakožto prostředku revitalizace západoevropských regionálních i národních ekonomik. Před rokem 1989 byl v České republice, již z výše popsaných důvodů, sektor služeb především z kvalitativního hlediska značně poddimenzován a silně zanedbán. V obecné rovině platí, že v porovnání s ostatními sektory se právě v oblasti služeb transformační proces projevil nejrychleji a nejvýrazněji. Vliv centrálně plánované ekonomiky v období socialismu postihoval i tento sektor, proto se i rozdíl v poskytovaných službách a produktech vůbec v porovnání se západními státy postupně zvětšoval. V současné době však již naprostá většina pracovníků a nabízených služeb a produktů připadá na soukromý sektor.

Z pohledu profesní třídy provozních a obslužných pracovníků se však výrazný celkový nárůst počtu pracovníků po roce 1989 nekonal. Příčinou je velký pokles počtu skladových provozních pracovníků a pracovníků v dopravě. Rovněž růst produktivity práce daný jak využíváním moderních technologií, tak zvýšením pracovního nasazení vůbec limituje v pozitivním slova smyslu zvyšování zaměstnanosti. V celkovém **počtu pracovníků** v jednotlivých letech sledovaného období docházelo pravidelně k mírnému poklesu: v letech 1991 až 1994 o 3,5 %, v letech 1994 až 1999 o 1,5 %, v letech 1999 až 2002 o další 1,5 % a v letech 2002 až 2006 o 2,5 %. Nejnižší úroveň bylo dosaženo v roce 2000 (v tabulkové příloze neuvedeno), následující dva roky lze proto hodnotit jako mírně růstové. Vzhledem k celkovému poklesu zaměstnanosti (v souhrnu všech profesních tříd) podíl provozních a obslužných pracovníků na celkové zaměstnanosti mírně posílil (z 23,5 % v roce 1991 na 25,6 % v roce 2002). V následujícím období mezi roky 2002 a 2006 došlo vzhledem k absolutnímu počtu pracujících celé této třídy k mírnému poklesu zaměstnanosti o přibližně 40 tisíc, a tedy i k mírnému snížení podílu na celkové zaměstnanosti na 24 %. Ve srovnání s ostatními třídami došlo u provozních a obslužných pracovníků v celém sledovaném období (tj. v letech 1991 až 2006) k nejnižším výkyvům – oproti roku 1991 byl zaznamenán pouze 9% pokles a lze tedy konstatovat, že transformační i posttransformační procesy se dotkly pracovníků této třídy relativně málo.

Tabulka A2 uvádí vývoj **vzdělanostní struktury** profesní třídy provozních a obslužných pracovníků. Nejvyššího podílu dosahují pracovníci s učňovským vzděláním (téměř 60 % v roce 2006), jejichž pozice navíc ve sledovaném období mírně posilovala. Také v této profesní třídě došlo k poměrně rapidnímu úbytku (více než 60% pokles mezi roky 1991 a 2006) pracovníků se základním vzděláním. Jejich úbytek byl do značné míry „nahrazen“ pracovníky s úplným středním odborným vzděláním, jejichž podíl na zaměstnanosti v této profesní třídě byl v uvedeném období prakticky zdvojnásoben. Počet i podíl pracovníků s gymnaziálním vzděláním byl po většinu období po roce 1990 stabilní; podíl vysokoškoláků byl v poměru k ostatním vzdělanostním skupinám zcela zanedbatelný.

Tomuto vývoji odpovídá také navýšení průměrné **úrovně vzdělání** v letech 1991 až 2006. Zejména díky úbytku počtu pracovníků se základním vzděláním a naopak navýšení pracovníků s úplným středním odborným vzděláním došlo k nárůstu o 0,65 roku.

Z dosavadního vývoje je zřejmé, že jde o poměrně stabilní (i když značně různorodou) profesní třídu. Výkyvy počtu pracujících jsou z pohledu celkového počtu v jednotlivých sledovaných letech v porovnání s předchozím rokem relativně nízké. Totéž lze očekávat také v následujících letech, otázkou zůstává, do jaké míry se projeví aktuální nedostatek pracovníků na trhu práce (obzvláště těch s vyšším dosaženým vzděláním) na struktuře vzdělanosti této profesní třídy. Přesto lze očekávat další pokles počtu pracovníků se základním vzděláním a zájem zaměstnavatelů o pracovníky s vyšším stupněm vzdělání.

Jak již bylo uvedeno, tato třída zahrnuje velice různorodé a vzájemně heterogenní profese se specifickým vývojem. Jde o tyto podtřídy:

- N51 Provozní pracovníci dopravy (vč. osádek a řidičů);
- N52 Provozní pracovníci pošt, telekomunikací, peněžnictví, pojišťovnictví, elektrárenských a plynárenských služeb (ovšem ne dělníci);
- N53 Pracovníci prodeje a předvádění zboží (ne údržbáři a opraváři);
- N54 Pracovníci pro osobní a bytové služby a pro další služby;
- N55 Provozní pracovníci stravování, ubytování, cestovního ruchu;
- N56 Skladoví provozní pracovníci;
- N59 Ostatní provozní a obsluhující, včetně hasičů.

Jak dokazuje také tabulka B1, jednotlivé podtřídy jsou relativně heterogenní také z hlediska počtu pracovníků. Nejpočetnější je podtřída **N51 Provozní pracovníci dopravy (vč. osádek a řidičů)** a **N53 Pracovníci prodeje a předvádění zboží**, které dohromady tvoří více než polovinu všech zaměstnanců. Naopak nejméně početná podtřída **N56 Skladoví provozní pracovníci** nedosahuje ani 5 %. Z hlediska vývojových trendů můžeme podtřídy rozdělit do dvou skupin. Jednu skupinu tvoří třídy N51, u které lze vysledovat relativně mírný pokles, a N56, kde došlo k výraznému poklesu počtu pracovníků, zejména v první fázi sledovaného období (1991-1994) – viz tabulka B1. Druhou skupinu potom pochopitelně budou tvořit podtřídy, které počtem svých zaměstnanců v roce 2006 buď přesahují stav z roku 1991, nebo zůstávají na stejné úrovni. Podtřídy **N52 Provozní pracovníci pošt, telekomunikací, peněžnictví, pojišťovnictví, elektrárenských a plynárenských služeb**, **N53 Pracovníci prodeje a předvádění zboží**, **N54 Pracovníci pro osobní a bytové služby a pro další služby**, **N55 Provozní pracovníci stravování, ubytování, cestovního ruchu** se početně oproti roku 1991 příliš nezměnily, u podtřídy **N59 Ostatní provozní a obsluhující, včetně hasičů** (což zahrnuje hasiče, požárníky, obsluhu povozů, nosiče břemen a přístavní dělníky) – zejména díky vývoji v první fázi sledovaného období – došlo k 60% nárůstu. Vývoj této posledně zmíněné skupiny považují autoři Vojtěch, Koucký a Šťastnová za poněkud zkreslený, neboť se zde projevil problém propojování dvou odlišných třídění (klasifikace použité při sčítání lidu a klasifikace KZAM). Problémy činí zejména třídění použité při sčítání lidu, kdy jsou k sobě přiřazeni provozní pracovníci divadel, filmu, rozhlasu a televize včetně zvukařů a provozní pracovníci houpaček a kolotočů.

S ohledem na úroveň vzdělání došlo k nejvyššímu nárůstu u pracovníků pošt, telekomunikací, peněžnictví, pojišťovnictví, elektrárenských a plynárenských služeb (podtřída N52), díky němuž se na konci sledovaného období také stala podtřídou s nejvyšší

průměrnou úroveň vzdělání (viz tabulka B2). Naopak k nejnižšímu nárůstu došlo a zároveň nejnižší úroveň vzdělání bylo dosaženo u tzv. „ostatních“ (N59 Ostatní provozní a obsluhující, včetně hasičů), kde v první fázi sledovaného období dokonce tato průměrná úroveň vzdělání poklesla (příčina byla pojmenována výše).

Rovněž vývojové trendy jednotlivých podtříd v případě vzdělanostních kategorií byly v letech 1991 až 2006 odlišné a v jednotlivých fázích dokonce často protichůdné. Jak již bylo uvedeno v celkovém vývoji zaměstnanosti této třídy, počet pracovníků se základním vzděláním se vyznačoval ve všech fázích sledovaného období u většiny podtříd zpravidla poklesem, případně výrazným poklesem (výjimkou byla v letech 1991 až 1994 jen podtřída N59). U dalších vzdělanostních skupin však situace již tak jednoznačná není. Tabulka B3 znázorňuje, že nejmenšími výkyvy vyučených pracovníků se vyznačovaly podtřídy N51 (pracovníci dopravy), N53 (pracovníci prodeje a předvádění zboží), N54 (pracovníci pro osobní a bytové služby) a N55 (provozní pracovníci stravování, ubytování a cestovního ruchu). K nejvyšším nárůstům počtu vyučených došlo v případě profesní třídy N56 (skladoví provozní pracovníci), ostatní nelze hodnotit z pohledu vývojových trendů celého období tak jednoznačně. Pracovníci s maturitním vzděláním se většinou vyznačovali nárůstem počtu, s výjimkou skladových pracovníků v letech 1991 až 1999. I přes pokles v letech 2002 až 2006 u N52 a N53 lze z pohledu celého období totéž soudit o vývoji vysokoškoláků, také zde se jejich počet zvýšil.

Jestliže ještě v roce 2002 byla homogenita hodnocená z hlediska zastoupení jednotlivých oborů vzdělání (s výjimkou skladových pracovníků a tzv. ostatních), vývojové trendy v následujících letech, zejména stav v roce 2006 už tak jednoznačně hodnotit nelze. Jak znázorňuje tabulka B4, vysoká úroveň homogenity byla v tomto roce zaznamenána už jen u profesní třídy provozních pracovníků pošt, telekomunikací...(N52), pracovníků prodeje a předvádění zboží (N53) a velmi vysoká úroveň u profesní třídy pracovníků stravování, ubytování a cestovního ruchu. Většina ostatních tříd, zejména díky vývoji v posledním období vykazovala z pohledu zastoupení oborů nízkou, příp. velmi nízkou úroveň homogenity. Z pohledu homogenity podle stupňů vzdělání lze soudit, že v poslední fázi celého období docházelo bez výjimky k jejímu zvyšování (oproti jednoznačnému poklesu v letech 1999 až 2002), i přes tento nárůst však zůstala úroveň homogenity u všech profesních tříd nízká až střední.

Podíl profesních a obslužných pracovníků na celkové zaměstnanosti je ve většině regionech do 25 %. Nejvyšších hodnot dosahuje v Karlovarském a Ústeckém, Pardubickém a Středočeském kraji v Čechách a v Olomouckém a Moravskoslezském kraji na Moravě.

Na závěr jsou v několika bodech uvedeny hlavní poznatky a vývojové trendy v této třídě zaměstnání:

Rozvoj sektoru služeb. Služby obecně zaznamenaly po roce 1989 výrazný nárůst zaměstnanosti (daný odlivem pracovníků z dříve preferovaných sektorů). Tento nárůst významu i zaměstnanosti ve službách není v této profesní třídě (která do služeb bezesporu náleží) zaznamenán; zaměstnanci sektoru služeb jsou totiž zahrnuti také do jiných profesních tříd, které budou popsány v následujících kapitolách. Je nutné poznamenat, že mnozí lidé vzhledem např. k rozvoji cestovního ruchu (vznik mnoha cestovních kanceláří, restaurací, hotelů apod.) po roce 1989 jsou uvedeni jako vedoucí pracovníci – třída N7.

Změna struktury zaměstnanosti. Také zde došlo ve sledovaném období k výraznému úbytku počtu pracovníků se základním vzděláním (přibližně o polovinu) a naopak k nárůstu pracovníků s maturitním vzděláním. Také zde totiž nástup nových technologií zvyšuje nároky na úroveň znalostí a s rozvojem mezinárodní spolupráce rostou také požadavky na znalosti cizích jazyků.

Prognóza. Totéž lze očekávat také do budoucna – totiž, že vzhledem k výše zmíněným skutečnostem dále poroste uplatnitelnost pracovníků s vyšším vzděláním, naopak pracovníci se základním vzděláním se budou jako provozní a obslužní pracovníci prosazovat stále obtížněji. Otázkou však zůstává, do jaké míry bude nedostatek pracovních sil „tlačit“ na vyšší kvalifikaci.

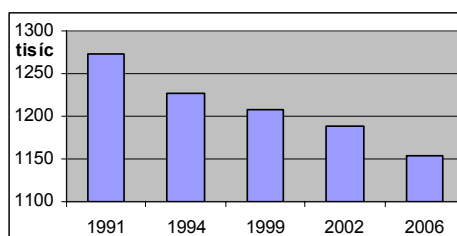
A. Vývoj zaměstnanosti a její struktury v České republice

N5 Provozní a obslužní pracovníci

tato třída zahrnuje podtřídy:

- N51 Provozní pracovníci dopravy (vč. osádek a řidičů)
- N52 Provozní prac. pošt, telekom., peněžnictví, pojišť., elektrárenských a plyn. služeb (ne dělníci)
- N53 Pracovníci prodeje a předvádění zboží (ne údržbáři a oprav.)
- N54 Prac. pro osobní a bytové služby a pro další služby
- N55 Prov. prac. stravov., ubyt., cest. ruchu
- N56 Skladový provozní pracovníci
- N59 Ostatní provozní a obsluhující, vč. hasičů

Vývoj celkového počtu zaměstnaných

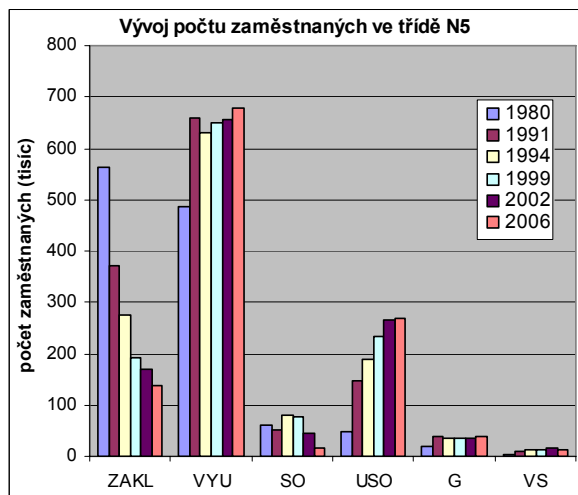
A1. Vývoj počtu zaměstnaných (počet v tisících)

	1991	1994	1999	2002	2006	06-91
počet zaměstnaných	1273,1	1226,8	1208,0	1188,5	1154,8	-118,3
podíl z celku	23,5%	25,2%	25,7%	25,6%	23,9%	0,4%
vývod od r. 1991	100,0%	96,4%	94,9%	93,4%	90,7%	-9,3%
změna počtu zam.*		-46,3	-18,8	-19,5	-33,7	

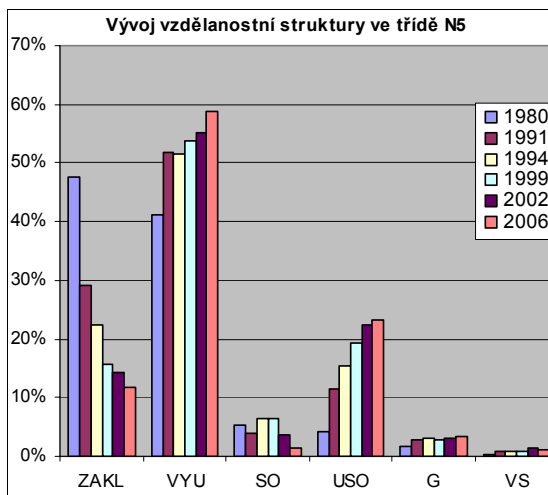
* vzhledem k předchozímu období

A2. Vzdělanostní struktura (počty v tisících)

	1991	1994	1999	2002	2006	06-91							
základní	371,9	29,2%	275,2	22,4%	190,7	15,8%	170,4	14,3%	137,2	11,9%	-234,7	-63,1%	
vyučení	657,7	51,7%	631,3	51,5%	650,7	53,9%	655,4	55,1%	679,8	58,9%	22,1	3,4%	
střední odborné	50,5	4,0%	80,6	6,6%	78,1	6,5%	44,0	3,7%	17,1	1,5%	-33,4	-66,1%	
vyučení s maturitou*			16,5	1,3%	22,6	1,9%	*						
úplně střední odborné	145,8	11,4%	173,5	14,1%	212,0	17,5%	265,7	22,4%	268,7	23,3%	122,9	84,3%	
gymnaziální	37,0	2,9%	36,6	3,0%	34,8	2,9%	35,4	3,0%	37,9	3,3%	0,9	2,4%	
vysokoškolské	10,2	0,8%	12,0	1,0%	11,3	0,9%	16,6	1,4%	13,7	1,2%	3,5	34,9%	
bez vzdělání**			0,7	0,1%	7,4	0,6%	0,4	0,0%	0,2	0,0%			
		*započteno v "ÚSO"		**započteno v "základní"									
Úroveň vzdělání (roků)	10,01	10,24	10,44	10,59	10,66	0,65	6,5%						

USO - uvedeno vč. vyučených s maturitou

A3. Vývojové trendy zaměstnanosti třídy:

N5 Provozní a obslužní pracovníci

CELKEM				Základní				Vyučen			
91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06
o	o	o	o	-	-	-	-	o	o	o	o
				Maturitní				Vysokošk.			
				91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06
				+	+	+	o	+	o	+	o

-- výrazný pokles (více než 50%)

- pokles (více než 10% do 50%)

++ výrazný nárůst (více než 50%)

+ nárůst (více než 10% do 50%)

o změny nepřesahující 10% výchozího stavu

B. Provozní a obslužní pracovníci - podrobnější členění

B1. Vývoj počtu zaměstnaných (počet v tisících)

	počet zaměstnaných					podíl zaměstnaných					vývoj 1991 - 2006					změna počtu zaměstnaných*			
	1991	1994	1999	2002	2006	1991	1994	1999	2002	2006	1991	1994	1999	2002	2006	1994	1999	2002	2006
N51	329,7	280,5	286,0	275,6	262,8	26,4%	22,9%	23,7%	23,2%	22,8%	100%	85%	87%	84%	80%	-49,2	5,5	-10,4	-12,8
N52	51,9	56,6	57,9	57,1	57,9	4,2%	4,6%	4,8%	4,8%	5,0%	100%	109%	112%	110%	112%	4,7	1,3	-0,8	0,8
N53	266,3	288,2	292,1	282,6	262,9	21,3%	23,5%	24,2%	23,8%	22,8%	100%	108%	110%	106%	99%	21,9	3,9	-9,5	-19,7
N54	227,4	252,1	237,1	236,7	223,5	18,2%	20,5%	19,6%	19,9%	19,4%	100%	111%	104%	104%	98%	24,7	-15,0	-0,4	-13,2
N55	179,0	174,4	176,6	193,6	185,3	14,3%	14,2%	14,6%	16,3%	16,0%	100%	97%	99%	108%	104%	-4,6	2,2	17,0	-8,3
N56	127,0	72,6	50,4	43,0	55,9	10,2%	5,9%	4,2%	3,6%	4,8%	100%	57%	40%	34%	44%	-54,4	-22,2	-7,4	12,9
N59	66,5	102,4	107,9	99,9	106,6	5,3%	8,3%	8,9%	8,4%	9,2%	100%	154%	162%	150%	160%	35,9	5,5	-8,0	6,7
Σ	1247,8	1226,8	1208,0	1188,5	1154,8	100%	100%	100%	100%	100%	100%	98%	97%	95%	93%	-21,0	-18,8	-19,5	-33,7

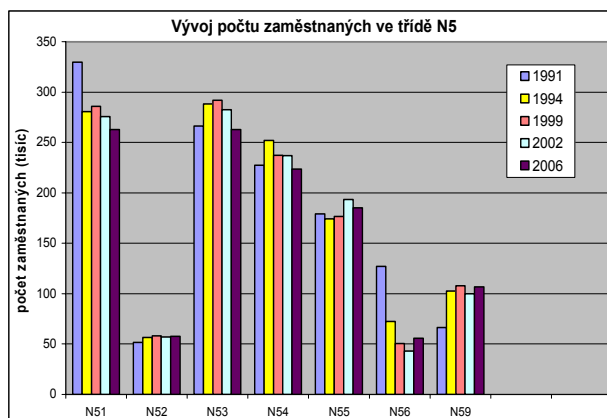
* vzhledem k předchozímu období

B2. Úroveň vzdělání (roků)

	1991	1994	1999	2002	2006
N51	10,06	10,44	10,59	10,66	10,74
N52	10,28	11,15	11,28	11,46	11,47
N53	10,42	10,56	10,75	10,88	10,87
N54	9,48	9,77	9,98	10,12	10,29
N55	10,12	10,42	10,61	10,76	10,85
N56	9,82	9,56	9,89	10,01	10,25
N59	9,81	9,57	9,76	9,99	10,20

Rozdíl úrovně vzdělání v letech

	94-91	99-94	02-99	06-02	06-91
N51	0,38	0,15	0,07	0,09	0,69
N52	0,87	0,13	0,17	0,01	1,19
N53	0,14	0,18	0,13	0,00	0,45
N54	0,29	0,21	0,15	0,16	0,81
N55	0,30	0,19	0,16	0,09	0,74
N56	-0,26	0,32	0,13	0,24	0,44
N59	-0,23	0,18	0,23	0,21	0,39

B3. Vývojové trendy zaměstnanosti

	CELKEM				Základní				Vyučen				Maturitní				Vysokošk.			
	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06
N51	-	o	o	o	--	-	-	-	-	o	o	o	+	+	o	o	-	+	o	++
N52	o	o	o	o	--	-	-	o	-	+	+	-	++	o	o	+	++	o	++	-
N53	o	o	o	o	o	-	-	-	o	o	o	o	++	+	o	o	++	o	+	-
N54	+	o	o	o	-	-	o	-	+	+	o	o	+	o	+	+	++	-	+	-
N55	o	o	o	o	-	-	o	-	o	o	o	o	+	+	+	o	++	+	++	o
N56	-	-	-	+	-	--	o	-	-	o	-	++	--	-	+	o	-	--	-	-
N59	++	o	o	o	++	-	-	-	++	+	-	+	-	+	+	+	--	++	++	++

-- výrazný pokles (více než 50%)

++ výrazný nárůst (více než 50%)

- pokles (více než 10% do 50%)

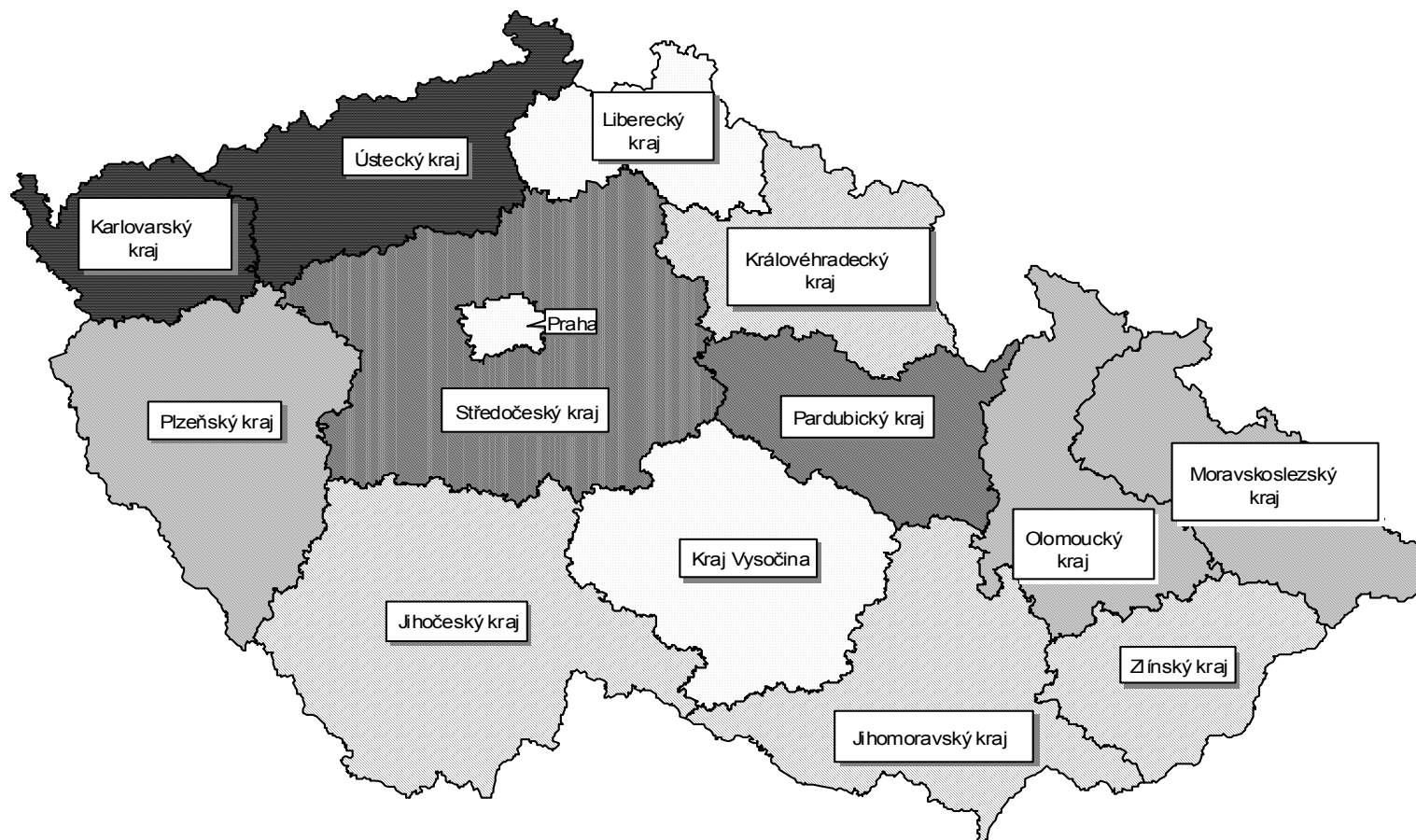
+ nárůst (více než 10% do 50%)

o změny nepřesahující 10% výchozího stavu

B4. Stav a vývoj homogenity v jednotlivých třídách zaměstnání

	podle zastoupení oborů vzdělání				podle zastoupení stupňů vzdělání									
	1994	1999	2002	2006	99-94	02-99	06-02	1994	1999	2002	2006	99-94	02-99	06-02
N51	střední	střední	vysoká	nízká	-	++	--	střední	střední	střední	střední	o	-	+
N52	vysoká	vysoká	vysoká	vysoká	++	-	-	nízká	nízká	nízká	nízká	o	-	+
N53	velmi vysoká	velmi vysoká	vysoká	vysoká	-	-	+	vysoká	střední	nízká	nízká	-	--	+
N54	střední	střední	střední	střední	++	-	-	velmi nízká	nízká	nízká	nízká	++	-	+
N55	vysoká	vysoká	vysoká	velmi vysoká	+	o	+	střední	střední	nízká	střední	o	--	+
N56	nízká	nízká	nízká	velmi nízká	o	+	--	velmi nízká	nízká	nízká	vysoká	++	--	++
N59	střední	velmi nízká	velmi nízká	velmi nízká	-	-	o	velmi nízká	velmi nízká	velmi nízká	nízká	+	o	++

Podíl třídy N5 na celkové zaměstnanosti v krajích v roce 2006 (v %)

Podíl na celkové zaměstnanosti (v %)

- do 22.27
- 22.28- 24.28
- 24.29 - 25.23
- 25.24 - 27.00
- 27.01 a více

3.6 Techničtí pracovníci

Tato **třída zahrnuje profese** zaměřené na technickou činnost intelektuálního charakteru. Tyto profese jsou vykonávány v oblasti výroby, těžby, stavebnictví, dopravy, zemědělství i jinde. Jsou zde vyšší nároky na úroveň vzdělání, proto je zde relativně vysoké zastoupení pracovníků s maturitním a vysokoškolským vzděláním.

Podobně jako u profesní skupiny dělníků zpracovatelů, také v tomto případě existovala před rokem 1989 velká přezaměstnanost. Příčina byla již několikrát zmíněna výše: přílišné zaměření socialistické ekonomiky na průmyslovou produkci, „zanedbání“ využívání nových technologií. Zvyšování produkce tak bylo řešeno zvyšováním počtu pracovníků a nikoliv zaváděním nových technologií, méně náročných na kvantitu lidských zdrojů. Vývoj průmyslu a další související komponenty byly popsány v kap. 3.2. a 3.3., není třeba je proto opakovat.

Z výše popsaných důvodů **počet technických pracovníků** po roce 1989, resp. po roce 1991 poměrně výrazně klesal. Zejména v první fázi, tzn. v letech 1991 až 1994, došlo k poklesu přibližně o čtvrtinu, a to z 586 tis. na 446 tis. pracovníků. Pokles následoval také v letech 1994 až 1999 o dalších 46 tis. pracovníků, ale zajímavé je, že hned následující rok (tzn. 2000) se tento celkový počet téměř vrátil zpět na úroveň roku 1994. Rok 2002 tuto skutečnost jen potvrdil a rok 2006 prokazuje rostoucí tendenci počtu technických pracovníků a zvyšující se podíl na celkové zaměstnanosti. Podíl technických pracovníků na celkové zaměstnanosti poklesl z původních téměř 11 % v roce 1991 na 8,5 % v roce 1999, v následujících letech se podíl opět zvyšoval, a to až na 10 % v r. 2006. Je zřejmé, že tento obrat po r. 1999 souvisel také s přílivem zahraničních investic do České republiky, z nichž největší zaměřily do odvětví dopravního strojírenství (TCPA v Kolíně), dopravy a logistiky (DHL) apod.

Celkový pokles po roce 1991 byl dán zejména snížením počtu pracovníků s úplným středním vzděláním (tato skupina je totiž nejčetnější a tvoří okolo 53 % všech pracovníků této profesní třídy), úbytek zaměstnanců se však projevil také u všech ostatních vzdělanostních skupin. U pracovníků s úplným středním vzděláním, a proto také u celé této profesní třídy došlo po roce 1999 k poměrně výraznému nárůstu. Souvislost lze hledat podobně jako u „dělníků zpracovatelů“ (N3) v přílivu zahraničních investic do České republiky, který nabyl na významu právě v uvedené době. Podíl vyučených a vysokoškoláků ve všech letech mírně narůstal, naopak podíl gymnazistů měl s výjimkou posledního sledovaného období 2002-2006 sestupný charakter. V roce 2006 byl tak podíl gymnazistů pouze na 50% úrovni roku 1991. Tyto trendy, totiž „posilování“ vyučených a vysokoškoláků, resp. pokles pracovníků se všeobecným vzděláním, tak odpovídají tezi o potřebě technicky vzdělaných a dostatečně kvalifikovaných pracovníků této třídy.

V této profesní třídě jsou kladeny poměrně vysoké požadavky na technické znalosti a **vzdělanostní úroveň** pracovníků. Z toho vyplývá, v porovnání s předchozími profesními třídami, relativně vysoký podíl vysokoškoláků i vysoká celková průměrná úroveň vzdělání. Ta byla dokonce v roce 2006 druhá nejvyšší (za třídou N8 – viz dále) ze všech sledovaných tříd. Průměrná úroveň vzdělání na konci sledovaného období dosahovala 13,15 let, což je o 2,5 roku více než průměrná úroveň vzdělání třídy N3 (dělníci zpracovatelé). Toto porovnání je vhodné vzhledem k tomu, že jde o profesní třídy, jejichž pracovníci jsou zaměstnáni ve stejných odvětvích, avšak z pohledu úrovně vzdělání jsou zde odlišné předpoklady.

Autoři studie „Vývojové trendy zaměstnanosti v profesním pohledu“ předpokládali po roce 2000 poměrně stabilní (neměnný) vývoj počtu pracovníků, kdy změny neměly přesáhnout 10 % s tím, že případná mírná změna by měla znamenat spíše pokles. Vývoj v roce 2002 a 2006 ukazuje právě opak. Změna se sice pohybuje okolo 10 %, avšak její trend je opačný. V podrobnějším členění podle vzdělanostní struktury lze v budoucím vývoji předpokládat další posílení pracovníků s vysokoškolským vzděláním a pokles počtu vyučených (to však vzhledem k jejich nízké početnosti neovlivní celkový vývoj této třídy).

Míra homogenity (tzn. stejnorodost z hlediska zastoupení, v tomto případě buď oborů, nebo stupňů vzdělání) podle oborů vzdělání po roce 1999 výrazně poklesla (ze střední úrovně až na velmi nízkou). Trvale nízká je i úroveň homogenity podle stupňů vzdělání.

I přes velký počet podtříd je charakter práce technických pracovníků velice podobný. Jsou zde zahrnuti:

- N61 Techničtí pracovníci v zemědělství, lesnictví, rybářství a vodním hospodářství;
- N62 Technici báňští a hutní;
- N63 Strojírenští technici;
- N64 Elektrotechnici, elektronici a energetici;
- N65 Chemičtí technici a technici při výrobě stavebních hmot;
- N66 Stavební technici;
- N67 Techničtí pracovníci výpočetní techniky (analytici, programátoři);
- N68 Technici dopravy, pošt a telekomunikací;
- N69 Ostatní techničtí pracovníci.

Co se týká vývoje zaměstnanosti v jednotlivých podtřídách, převážná většina z nich zaznamenala pokles počtu pracovníků. Nejvýraznější úbytek počtu je patrný u podtřídy **N62 Báňští a hutní technici**. Příčina je zřejmá – celková situace v oblasti těžby a hutním průmyslu, resp. pokles zaměstnanosti v těchto odvětvích se zákonitě dotknul také technických pracovníků. K nejvýraznějšímu poklesu došlo hned v první fázi sledovaného období (1991 až 1994), a to zhruba o dvě třetiny, v roce 2006 je zde jen 26 % pracovníků roku 1991.

Dalšími, z hlediska vývoje zaměstnanosti poněkud odlišnými podtřídami jsou N61 a N69. Podtřída **N61 Techničtí pracovníci v zemědělství, lesnictví, rybářství a vodním hospodářství** se vyznačuje velice mírným poklesem, což ukazuje, že v zemědělském sektoru setrvávají kvalifikovaní pracovníci a minimálně maturitní vzdělání by zde mělo být pravidlem. Velice malý pohyb v počtu pracovníků byl ve sledovaném období také u podtřídy **N69 Ostatní techničtí pracovníci**. Zde je však potřeba vidět vliv přesnosti sčítání lidu. Je např. zřejmé, že v roce 1980 vykazovalo sčítání menší přesnost a proto bylo výrazně více pracovníků ve skupině ostatních. Z pohledu následného období je pak velice obtížné určit a komentovat příčiny vývoje, a to ze stejných důvodů jako v případě „ostatních“ u provozních a obslužných pracovníků (viz předchozí kapitola).

Zcela specifickým vývojem potom během sledovaného období prošla podtřída **N67 Techničtí pracovníci výpočetní techniky – analytici, programátoři**. Jak zobrazuje také příslušný graf v empirické části této kapitoly, mezi roky 1980 a 1991 došlo jen k nepatrným změnám. V následujících etapách potom byl růst zaměstnanosti velice výrazný. V roce 1999 byl počet pracovníků o téměř polovinu (o 45 %) vyšší než v roce 1991, v roce 2006 dokonce téměř dvojnásobný (o 86 %). Příčina takového vývoje je zřejmá: rychlé změny ve vývoji informačních technologií. Přesto není jisté, zda i tak razantní nárůst je dostatečný a zda počet dostatečně kvalifikovaných odborníků bude schopen pokrývat i do budoucna očekávaný vzestup a další rozvoj informatiky. Pokles počtu pracovníků **třídy N68 Technici dopravy, pošt a telekomunikací** v letech 1991 až 1994 se dotkl zejména pracovníků s maturitním vzděláním (v uvedeném období pokles této vzdělanostní skupiny o více než 50 %). Rok 1999 znamenal mírný nárůst počtu pracovníků celé této profesní podtřídy, v dalších letech se však začal projevovat vliv optimalizace a racionalizace v tomto odvětví.

Téměř shodný vývoj byl zaznamenán u profesních podtříd **N63 Strojírenští technici a N64 Elektrotechnici, elektronici a energetici**. Pokles jejich celkového absolutního počtu v prvních letech sledovaného období byl způsoben zejména úbytkem maturantů. Rok 1999 představoval minimum z hlediska početnosti obou podtříd, v následujících letech dochází opět k mírnému nárůstu, který se projevil u většiny vzdělanostních skupin. Příčiny byly již výše zmíněny – narůstající zájem zahraničních investorů v daných letech o Českou republiku. U pracovníků podtřídy **N65 Chemičtí technici a technici při výrobě stavebních hmot** byl po celé období patrný pokles jejich počtu, nicméně tento pokles se zpomaloval, mezi roky 1999 až 2002 byl zmírněn nárůstem počtu vysokoškoláků a mezi roky 2002 až 2006 se na nárůstu jejich počtu podíleli zejména vyučení pracovníci. **Stavební technici (N66)** zaznamenali hlavní změny bezprostředně na počátku 90. let, resp. během prvního sledovaného období. Právě mezi roky 1991 až 1994 „ztratili“ téměř třetinu ze svého počtu v roce 1991. V následujících letech byl jejich počet konstantní a také jejich podíl na celkovém

zastoupení ve třídě Techničtí pracovníci se až do roku 2002 pohyboval okolo 13 %. K výraznější změně došlo až v posledním sledovaném období, kdy jejich počet vzrostl téměř až na původní hodnotu z roku 1991. Také jejich zastoupení na celkovém počtu technických pracovníků narostlo na více než 16 %.

Rozdíly jednotlivých podtříd v průměrné úrovni vzdělání dosahují přibližně 1,3 roku. Nejnižší úrovně dosahují techničtí pracovníci dopravy, pošt a telekomunikací (12,50 roku) a tzv. ostatní (12,59 roku). Rovněž vývoj v úrovni vzdělání vykazuje odlišné tendence. Zatímco u strojírenských (N63), stavebních techniků (N66), výpočetních techniků (N67) a techniků dopravy, pošt a telekomunikací (N68) byl zaznamenán nárůst v úrovni vzdělání mezi roky 1991 až 2006 o více než 0,30 roku, u báňských a hutních techniků (N62) došlo dokonce k poklesu (viz tabulka B2). Zajímavým případem jsou techničtí pracovníci v zemědělství (N61), u kterých byl v letech 2002 až 2006 zaznamenán výrazný nárůst v průměrné úrovni vzdělání o téměř 0,5 roku, který byl dán mimo jiné i propadem počtu pracovníků se základním vzděláním (v roce 2006 zde bylo necelých 7 % počtu pracujících se základním vzděláním oproti roku 2002).

Z hlediska vývojových trendů podle jednotlivých vzdělanostních skupin platí podobné závěry u celé třídy i u jednotlivých podtříd. U pracovníků se základním vzděláním byl u všech podtříd a všech fázích sledovaného období zaznamenán pokles, často také výrazný pokles. Tyto výkyvy, které jsou ze statistických dat patrné, jsou do značné míry způsobeny nízkými počty pracovníků se základním vzděláním a pak i malý absolutní pokles, příp. nárůst se v procentuálním vyjádření jeví jako výrazný. Vývoj maturantů a vyučených je velmi diferencovaný v závislosti na jednotlivé podtřídě a časovém období (viz tabulka B3). Zastavme se však u výpočetních techniků, kde obě tyto vzdělanostní skupiny dosahují nárůstu počtu, u vyučených v letech 1999 až 2002 dokonce výrazného nárůstu. Dokládá to, že v této podtřídě se uplatňují nejen pracovníci s terciárním vzděláním, ale že zde nacházejí uplatnění pracovníci z různých stupňů i oborů vzdělání (viz níže – nízká homogenita). U vysokoškolsky vzdělaných pracovníků došlo, po dočasném poklesu v letech 1991 až 1994, po roce 1999 u většiny podtříd k nárůstu jejich počtu.

Homogenita hodnocená podle zastoupených oborů vzdělání byla u jednotlivých podtříd značně variabilní a jen obtížně lze nalézt vzájemné souvislosti. Jisté však je, že v letech 2002 až 2006 je patrný trend zvyšování homogenity (poněkud paradoxně s výjimkou výpočetních techniků, u kterých byl v roce 2002 naopak předpoklad dalšího posilování homogenity). Homogenita u většiny tříd z hlediska stupňů vzdělání byla zpravidla nízká (a to ve všech letech sledovaného období); ve všech případech dokonce došlo v letech 1999 až 2002 k jejímu dalšímu poklesu, v dalším období jsou vývojové trendy variabilnější. Nic to však nemění na skutečnosti, že v roce 2006 se stav homogenity oproti předchozím rokem téměř nezměnil.

Nejvyšší podíl technických pracovníků na celkové zaměstnanosti je na jedné straně v tradičních průmyslových regionech (např. Plzeňský a Jihomoravský kraj), které v posledních letech znovu lákají zejména zahraniční investory, na druhé straně v Praze, kde jsou soustředěna ústředí mnoha firem.

Na závěr jsou v několika bodech uvedeny hlavní poznatky a vývojové trendy v této třídě zaměstnání:

Vysoká přezaměstnanost a následný pokles. Přelom 80. a 90. let se vyznačoval přílišnou zaměstnaností, což bylo dáno orientací socialistického hospodaření zejména na průmysl. Následkem byl poměrně prudký pokles počtu technických pracovníků, který se uskutečnil převážně v letech 1991 až 1994.

Nástup relativně nových profesí. Jedinou profesní třídou (respektive podtřídou), kde dochází k nárůstu, jsou výpočetní technici. Nárůst jejich počtu je samozřejmě dán do souvislosti s rozvojem výpočetní techniky, do budoucna však zůstává otázkou, zda dynamickému rozvoji, který lze očekávat, nebude bránit případný nedostatečný počet odborníků.

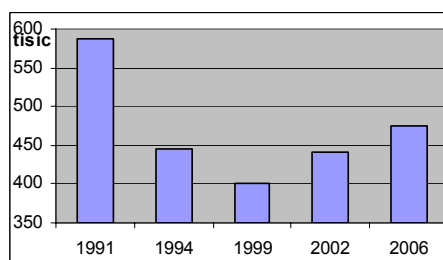
A. Vývoj zaměstnanosti a její struktury v České republice

N6 Techničtí pracovníci

tato třída zahrnuje podtřídy:

- N61 Techničtí pracovníci v zemědělství, lesnictví, rybářství a vodním hospodářství
- N62 Technici bánští a hutní
- N63 Strojírenští technici
- N64 Elektrotechnici, elektronici a energetici
- N65 Chemičtí technici a technici při výrobě stavebních hmot
- N66 Stavební technici
- N67 Techničtí pracovníci výpočetní techniky (analytici, programátoři)
- N68 Technici dopravy, pošt a telekomunikací
- N69 Ostatní techničtí pracovníci

Vývoj celkového počtu zaměstnaných

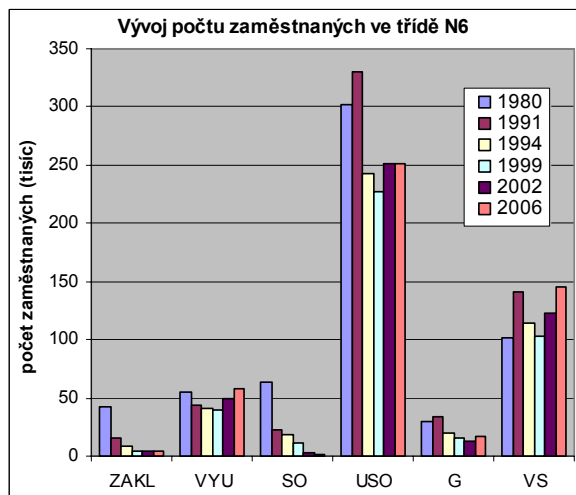
A1. Vývoj počtu zaměstnaných (počet v tisících)

	1991	1994	1999	2002	2006	06-91
počet zaměstnaných	586,5	445,9	399,9	442,1	475,4	-111,1
podíl z celku	10,8%	9,2%	8,5%	9,5%	9,8%	-1,0%
vývoj od r.1991	100,0%	76,0%	68,2%	75,4%	81,1%	-18,9%
změna počtu zam.*		-140,6	-46,0	42,2	33,3	

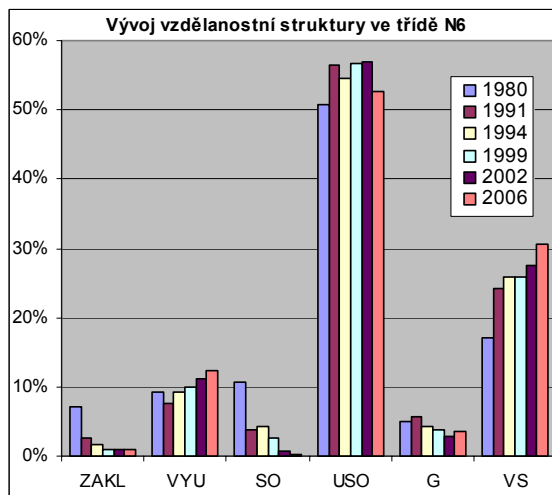
* vzhledem k předchozímu období

A2. Vzdelávací struktura (počty v tisících)

	1991		1994		1999		2002		2006		06-91	
základní	14,8	2,5%	7,9	1,8%	3,9	1,0%	3,8	0,9%	4,1	0,9%	-10,7	-72,4%
vyučení	44,0	7,5%	41,4	9,3%	39,8	10,0%	49,1	11,1%	58,1	12,2%	14,1	32,0%
střední odborné vyučení s maturitou*	22,0	3,8%	18,9	4,2%	10,6	2,7%	3,3	0,7%	1,3	0,3%	-20,7	-94,1%
úplné střední odborné gymnaziální	330,4	56,3%	233,1	52,3%	218,5	54,6%	251,6	56,9%	250,5	52,7%	-79,9	-24,2%
vysokoškolské bez vzdělání**	33,4	5,7%	19,2	4,3%	15,4	3,9%	12,2	2,8%	16,4	3,4%	-17,0	-50,8%
	141,8	24,2%	115,0	25,8%	103,7	25,9%	122,1	27,6%	145,0	30,5%	3,2	2,2%
			0,3	0,1%	0,1	0,0%	0,0	0,0%		0,0%		
	*započteno v "ÚSO" **započteno v "základní"											
Úroveň vzdělání (roků)	12,80		12,85		12,93		13,03		13,15		0,35	2,7%

USO - uvedeno vč. vyučených s maturitou

A3. Vývojové trendy zaměstnanosti třídy:

N6 Techničtí pracovníci

CELKEM				Základní				Vyučen			
91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06
-	-	+	o	-	--	o	o	o	o	+	+
Maturitní				Vysokošk.							
91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06				
-	o	o	o	-	o	+	+				

-- výrazný pokles (více než 50%) ++ výrazný nárůst (více než 50%) o změny nepřesahující 10% výchozího stavu
 - pokles (více než 10% do 50%) + nárůst (více než 10% do 50%)

B. Techničtí pracovníci - podrobnější členění

B1. Vývoj počtu zaměstnaných (počet v tisících)

	počet zaměstnaných					podíl zaměstnaných					vývoj 1991 - 2006					změna počtu zaměstnaných*			
	1991	1994	1999	2002	2006	1991	1994	1999	2002	2006	1991	1994	1999	2002	2006	1994	1999	2002	2006
N61	71,9	65,7	58,0	61,3	48,6	12,7%	14,7%	14,5%	13,9%	10,2%	100%	91%	81%	85%	68%	-6,2	-7,7	3,3	-12,7
N62	35,0	12,1	8,6	9,1	9,0	6,2%	2,7%	2,2%	2,1%	1,9%	100%	35%	25%	26%	26%	-22,9	-3,5	0,5	-0,1
N63	103,4	68,9	51,1	57,2	60,8	18,3%	15,5%	12,8%	12,9%	12,8%	100%	67%	49%	55%	59%	-34,5	-17,8	6,1	3,7
N64	56,8	32,9	29,6	34,8	44,5	10,0%	7,4%	7,4%	7,9%	9,4%	100%	58%	52%	61%	78%	-23,9	-3,3	5,2	9,7
N65	23,9	17,9	12,7	12,1	13,7	4,2%	4,0%	3,2%	2,7%	2,9%	100%	75%	53%	50%	57%	-6,0	-5,2	-0,6	1,7
N66	82,3	57,1	53,6	54,2	77,2	14,6%	12,8%	13,4%	12,3%	16,2%	100%	69%	65%	66%	94%	-25,2	-3,5	0,6	23,0
N67	47,0	58,8	68,1	91,2	87,6	8,3%	13,2%	17,0%	20,6%	18,4%	100%	125%	145%	194%	186%	11,8	9,3	23,1	-3,6
N68	51,6	29,1	31,0	28,3	28,5	9,1%	6,5%	7,8%	6,4%	6,0%	100%	56%	60%	55%	55%	-22,5	1,9	-2,7	0,2
N69	93,5	103,4	87,2	94,0	105,4	16,5%	23,2%	21,8%	21,3%	22,2%	100%	111%	93%	101%	113%	9,9	-16,2	6,8	11,4
Σ	565,4	445,9	399,9	442,1	475,4	100%	100%	100%	100%	100%	100%	79%	71%	78%	84%	-119,5	-46,0	42,2	33,3

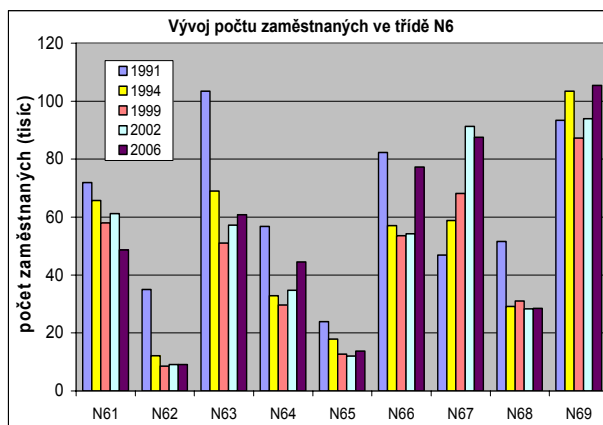
* vzhledem k předchozímu období

B2. Úroveň vzdělání (roků)

	1991	1994	1999	2002	2006
N61	13,09	12,80	12,97	12,90	13,35
N62	13,02	12,48	12,58	12,77	12,60
N63	12,62	12,84	12,87	12,86	12,99
N64	12,86	12,86	12,92	12,98	12,74
N65	12,79	12,48	12,63	13,09	12,80
N66	13,27	13,51	13,53	13,66	13,80
N67	13,25	13,45	13,54	13,60	13,78
N68	12,11	12,13	11,93	12,34	12,50
N69	12,35	12,52	12,56	12,53	12,59

Rozdíl úrovně vzdělání v letech

	94-91	99-94	02-99	06-02	06-91
N61	-0,29	0,17	-0,07	0,45	0,26
N62	-0,55	0,11	0,18	-0,17	-0,42
N63	0,22	0,04	-0,01	0,13	0,37
N64	0,00	0,05	0,06	-0,23	-0,11
N65	-0,32	0,15	0,46	-0,29	0,01
N66	0,24	0,02	0,13	0,14	0,53
N67	0,20	0,08	0,06	0,18	0,53
N68	0,03	-0,20	0,41	0,16	0,39
N69	0,16	0,04	-0,03	0,06	0,23

B3. Vývojové trendy zaměstnanosti

	CELKEM				Základní				Vyučen				Maturitní				Vysokošk.			
	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06
N61	o	-	o	-	-	-	++	-	-	+	o	-	o	o	-	-	o	o	+	
N62	-	-	o	o	-	-	-	-	-	-	o	++	-	-	o	-	-	-	++	o
N63	-	-	+	o	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	o	-	-	-	+	+
N64	-	-	+	+	-	-	-	o	-	o	+	++	-	o	+	+	-	-	+	o
N65	-	-	o	+	-	-	-	-	++	-	-	++	-	-	o	o	-	-	+	o
N66	-	o	o	+	-	-	-	-	-	+	+	+	-	o	o	+	-	o	o	++
N67	+	+	+	o	-	-	-	++	-	+	++	-	+	+	+	o	+	+	+	o
N68	-	o	o	o	-	-	-	-	-	o	-	-	-	+	-	o	-	-	++	+
N69	+	-	o	+	-	o	-	-	+	-	+	+	o	-	+	o	+	-	o	+

-- výrazný pokles (více než 50%)

++ výrazný nárůst (více než 50%)

- pokles (více než 10% do 50%)

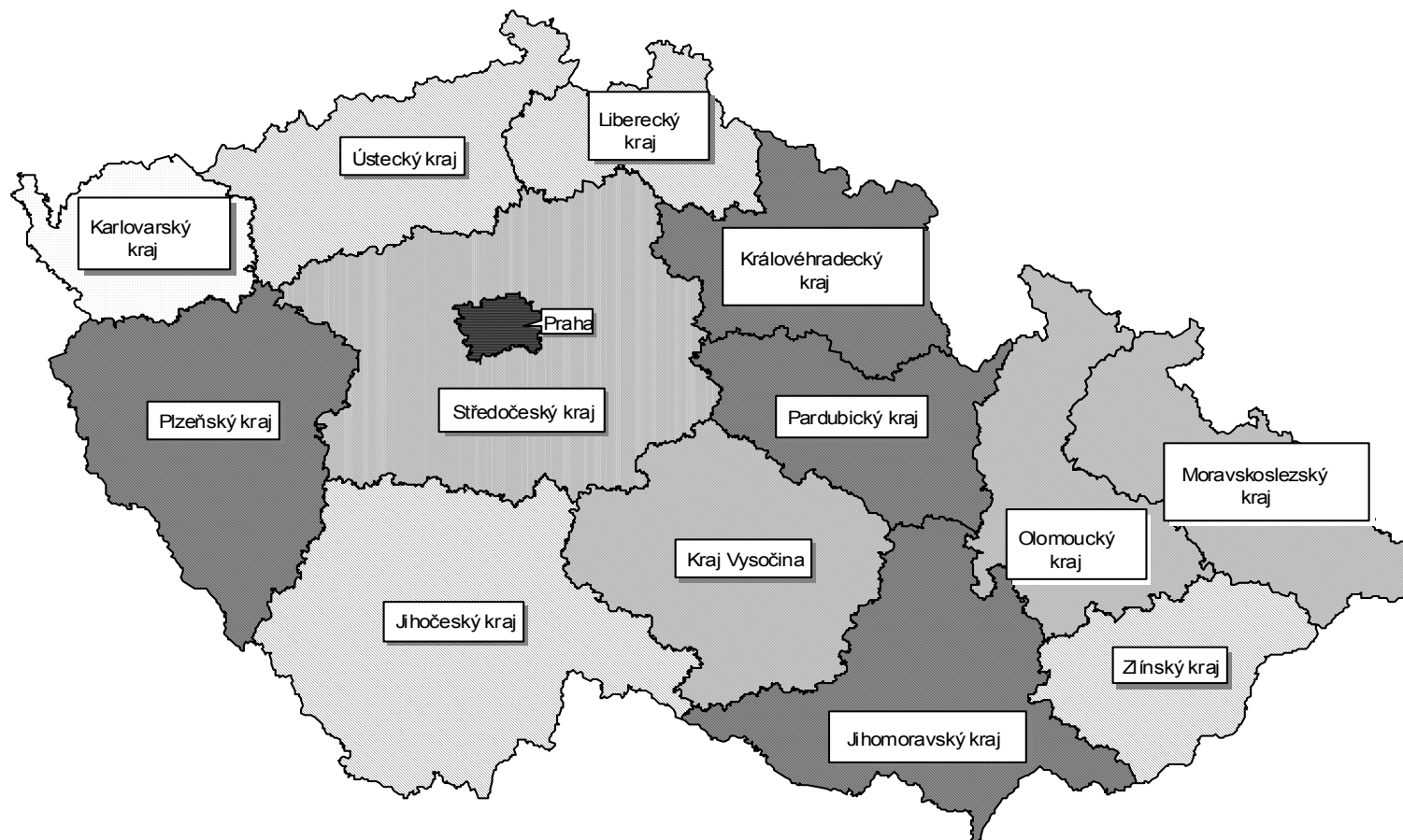
+ nárůst (více než 10% do 50%)

o změny nepřesahující 10% výchozího stavu

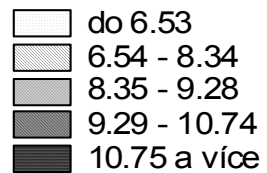
B4. Stav a vývoj homogenity v jednotlivých třídách zaměstnání

	podle zastoupení oborů vzdělání				podle zastoupení stupňů vzdělání									
	1994	1999	2002	2006	99-94	02-99	06-02	1994	1999	2002	2006	99-94	02-99	06-02
N61	střední	střední	střední	vysoká	-	+	++	nizká	nizká	nizká	nizká	-	-	-
N62	střední	nizká	střední	vysoká	-	++	++	střední	velmi vysoká	střední	střední	+	-	-
N63	velmi vysoká	velmi vysoká	vysoká	velmi vysoká	o	-	+	střední	střední	nizká	nizká	-	-	-
N64	vysoká	velmi vysoká	vysoká	velmi vysoká	+	-	+	nizká	nizká	nizká	nizká	+	-	+
N65	nizká	nizká	střední	střední	-	+	o	nizká	nizká	nizká	nizká	+	-	o
N66	velmi vysoká	vysoká	vysoká	vysoká	-	-	+	velmi nízká	velmi nízká	velmi nízká	velmi nízká	o	-	+
N67	velmi nízká	velmi nízká	střední	nizká	+	++	-	velmi nízká	velmi nízká	velmi nízká	velmi nízká	o	-	+
N68	střední	nizká	nizká	nizká	-	-	+	nizká	vysoká	střední	vysoká	++	-	+
N69	nizká	nizká	střední	vysoká	+	+	++	střední	střední	nizká	nizká	-	-	-

Podíl třídy N6 na celkové zaměstnanosti v krajích v roce 2006 (v %)

Podíl na celkové zaměstnanosti (v %)

3.7 Pracovníci na úseku řízení a správy

Do této třídy **jsou začleněni pracovníci**, kteří se zabývají řízením a ekonomikou firem (ředitelé, vedoucí pracovníci). Vysoký podíl představují také pracovníci veřejné správy, pracovníci soudů a prokuratur, odborní pracovníci pojišťovnictví, finančnictví, poradenských firem, firem zabývajících se zprostředkováním obchodů s nemovitostmi, obchodní činností, odborní pracovníci v oblasti cestovního ruchu atd. Jsou zde začleněni i pracovníci ostrahy a ochrany, tedy i policisté a pracovníci tohoto aparátu i soukromých bezpečnostních služeb.

V této třídě jsou vykonávány činnosti, které vyžadují maturitní, případně vysokoškolskou úroveň vzdělání. Charakter práce se liší složitostí činností a požadavky na pracovníka s ohledem na vykonávanou funkci. V nejvyšších pozicích (funkcích) mají vykonávané činnosti charakter praktického využívání vědeckých koncepcí a teorií, v nižších pak zahrnují analýzy, používání výsledků výzkumů, znalost operativních metod aj.

Přestože tato třída patřila před rokem 1989 k nejpočetnějším, v porovnání s některými vyspělými státy byl tento podíl (16 %) na celkové zaměstnanosti poměrně nízký. Řídící činnosti byly v socialistickém vidění ekonomiky omezeny na sledování a plnění plánu. Finanční sektor byl silně poddimenzován (k 1. 1. 1990 působilo v České republice 5 bank, ke konci roku 1994 bylo dosaženo maximálního počtu – 58 bank). Služby nabízené finančním sektorem byly oproti situaci před rokem značně rozšířeny. Oproti západním zemím, jejichž ekonomická struktura byla značně odlišná, zde téměř úplně chyběly firmy z tzv. progresivního terciéru, do kterého můžeme zařadit např. leasingové společnosti, investiční společnosti, realitní kanceláře, poradenské firmy, auditorské společnosti a jiné.

V této souvislosti je vhodné uvést, že firmy (subjekty) z oblasti progresivního terciéru bývají zpravidla lokalizovány v regionech metropolitních (centrálních), tzn. tam, kde je rovněž vyšší koncentrace ústředí velkých firem. Mezi faktory hovořící pro lokalizaci firem z oblasti výrobních služeb v těchto regionech patří větší a diverzifikovanější ekonomika, stupeň konkurence, tržní prostředí, image regionu a některé další faktory. Periferní regiony jsou tím znevýhodněny, neboť ekonomika založená na průmyslové základně brání spontánnímu rozvoji výrobních služeb. Z hlediska této studie bude proto zajímavé, zda a jak se tento faktor projeví v podílu na celkové zaměstnanosti v jednotlivých regionech (např. Praha, městské okresy vs. ostatní), viz níže.

Jak dokládá také tabulka A1, profesní třída pracovníků na úseku řízení a správy jako jediná vykazuje opravdu rapidní nárůst **zaměstnanosti**. Nejprve ale, po roce 1989, došlo k poklesu počtu pracovníků – v porovnání s rokem 1980 – patrně z důvodu odchodu mnoha pracovníků z vedoucích a řídicích funkcí, kteří byli spojeni s bývalým režimem. Mezi roky 1991 a 2006 byl však již zaznamenán více než 60% přírůstek, přičemž tento nárůst byl „realizován“ zejména mezi roky 1991 a 1994 a také v letech 1994 až 1999. V letech 1999 až 2002 se tento stav udržoval prakticky na stejné úrovni. V posledním sledovaném období došlo k dalšímu, přibližně stotisícovému nárůstu pracovníků, a tak v roce 2006 byla zaměstnanost v této profesní třídě o 65 % vyšší v porovnání s rokem 1991. Vzhledem k těmto skutečnostem došlo také k poměrně výraznému nárůstu podílu této třídy na celkové zaměstnanosti, a to z původních 13 % v roce 1991 na téměř 25 % v roce 2006.

Vývoj **vzdělanostní struktury** (tabulka A2) dokládá výrazný úbytek jak pracovníků se základním vzděláním (což je vzhledem ke kvalifikačním předpokladům, jež jsou vyžadovány pro tuto třídu, zcela adekvátní a oprávněné), tak se středním odborným vzděláním. Toto vzdělání bylo totiž typické pro tzv. „dělnické kádry“ a pro starší administrativní pracovníky. Poněkud překvapující je nárůst (počty více než 100 tisíc, z původního počtu 53 tisíc) vyučených, kteří se uplatňují především jako odborní pracovníci v oblasti cestovního ruchu a ubytování, jako pracovníci policie, ochrany a ostrahy. Výrazný je také nárůst podílu (i počtu) pracovníků s úplným středním odborným vzděláním a zejména se vzděláním vysokoškolským. Středoškoláci tvořili na konci sledovaného období již více než polovinu z celkové zaměstnanosti této třídy, vysokoškoláci přibližně 22 %.

Celková **úroveň vzdělanosti** se ve sledovaném období zvýšila o 0,36 roku. K výraznému navýšení však došlo ještě před rokem 1991, a to zejména vlivem odchodu značného počtu pracovníků se základním vzděláním. Úroveň vzdělání v roce 2006 dosáhla 12,42 roku, což zhruba odpovídá ukončenému středoškolskému maturitnímu vzdělání.

Na základě dosavadního vývoje lze usuzovat, že podíl pracovníků s maturitním a vysokoškolským vzděláním bude i do budoucna mírně narůstat; změny by však neměly překročit 10% výkyvy od současného počtu těchto pracovníků. U vyučených se nepředpokládají výraznější odchylky od současného stavu – lze soudit, že jejich počet je již stabilizován. Přestože podíl pracovníků se základním vzděláním je již dnes velice nízký, lze očekávat, že budou časem „vytlačeni“ pracovníky s vyšším vzděláním, resp. pracovníky s lepšími kvalifikačními předpoklady.

Do této třídy je zahrnuto celkem 7 podtříd:

- N71 Vedoucí pracovníci státních a místních orgánů, zastupitelstev;
- N72 Vedoucí pracovníci podniků, organizací a organizačních jednotek;
- N73 Odborní pracovníci soudů, notářství, prokuratur, advokacie a arbitráže;
- N74 Ekonomičtí pracovníci;
- N75 Odborní pracovníci na úseku obchodní činnosti, cestovního ruchu, ubytovacích služeb, veřejného stravování, dopravy, pošt a telekomunikací;
- N76 Administrativní pracovníci;
- N79 Pracovníci policie, ochrany a ostrahy.

V podtřídě **N71 Vedoucí pracovníci státních a místních orgánů, zastupitelstev** byli, kromě jiného, v údajích z roku 1980 zahrnuti "političtí a odborní pracovníci orgánů státní a místní správy", v roce 1991 již "pracovníci orgánů státní a místní správy", v současné době "vyšší státní úředníci, vedoucí pracovníci politických, zájmových a společenských organizací a vedoucí pracovníci okresních a obecních úřadů", což je jasným důvodem změn, které jsou zřejmé z hlediska počtu pracovníků zařazených do této třídy. Z uvedených důvodů nepovažujeme za účelné tuto podtřídu podrobněji charakterizovat.

Významné změny v podtřídě **N72 Vedoucí pracovníci podniků, organizací a organizačních složek** naproti tomu souvisí skutečně se změnami v počtech pracovníků na korespondujících pozicích, rozdíl je však způsoben změnou podnikové struktury po roce 1990. Struktura státních podniků zahrnovala poměrně malý počet velkých podniků, podobně byly koncipovány i družstevní organizace. Rozpad těchto struktur a hlavně vznik velkého počtu firem, společností apod. způsobil obrovský nárůst počtu jejich vedoucích pracovníků. (Na druhé straně je třeba upozornit na skutečnost, že zde není zahrnut každý samostatný živnostník či malý podnikatel, ti jsou začleněni podle toho, jaká činnost u nich převládá, tj. zde jsou pouze v případě, že se nejvíce věnují právě řídicí a organizační činnosti související s vedením firmy.) Počet vedoucích pracovníků narostl tedy skokově po roce 1990, ovšem i ve druhém období je zde vykazován nárůst. Je zřejmé, že se ještě neobjevují důsledky zhoršující se situace v oblasti soukromého podnikání, které vedou k zániku mnoha firem (viz např. pronikání a rozvoj nadnárodních řetězců ve sféře obchodu).

Velice výrazný nárůst byl zaznamenán také u **Odborných pracovníků soudů, státních notářství...(N73)**. Jejich nárůst byl velmi vysoký zejména v první fázi sledovaného období (tzn. 1991 až 1994), v letech 1999 až 2002 „pouze“ vysoký a v posledním sledovaném období „mírný“ (nárůst cca o 4 %). Je pochopitelné, že tento růst počtu pracovníků byl dán zejména nárůstem počtu pracovníků s maturitním a vysokoškolským vzděláním. Nejpočetnější skupinou jsou však **Ekonomičtí pracovníci (N74)**, kteří v roce 2006 tvořili téměř 40 % všech zaměstnanců celé třídy. Nutno dodat, že většina podtříd si po sledované období udržovala (příp. posílila) svůj podíl, jedinými výjimkami, kde byl pokles poměrně rapidní, byla již zmiňovaná podtřída **N71 Vedoucí pracovníci státních a místních orgánů, zastupitelstev** a také **Administrativní pracovníci (N76)**. U posledně zmiňované podtřídy se tento pokles odehrál zejména mezi roky 1991 až 1994 (a také před rokem 1991), v následujícím období si své postavení udržovala a v posledním období mezi roky 2002 až 2006 počet pracovníků opět klesal. Poslední podtřída – **Pracovníci policie, ochrany a**

ostrahy (N79) – se vyznačuje vyšším podílem pracovníků se základním vzděláním a vyučených. K nárůstu zaměstnanosti v této podtřídě došlo především ještě před rokem 1991, což je dáváno do souvislosti se vznikem mnoha bezpečnostních agentur. V 90. letech i v roce 2006 si jejich počet udržoval vyrovnanou úroveň.

Rozmanitost pracovníků na úseku řízení a správy dokládají také značné rozdíly v průměrné úrovni vzdělání jednotlivých podtříd. Nejvyšší úroveň činí 16 roků (podtřída **N73 Odborní pracovníci soudů, notářství, prokuratur, advokacie a arbitráže**), nejnižší potom 11,80 (**N76 Administrativní pracovníci**). U **Pracovníků policie, ochrany a ostrahy (N79)** došlo dokonce během sledovaného období k poměrně výraznému propadu (o téměř 1,3 roku), což souvisí s nárůstem počtu pracovníků často jen se základním vzděláním s ohledem na vznik mnoha bezpečnostních agentur.

Zaměříme-li se na vývojové trendy zaměstnanosti z pohledu vzdělanostních skupin, potom zjistíme, že u většiny podtříd došlo zpravidla k poklesu podílu pracovníků se základním vzděláním, stagnaci vyučených a nárůstu počtu maturantů a vysokoškoláků.

Tabulka B4, která znázorňuje úroveň a vývojové trendy homogenity, dokazuje poměrně jednoznačný trend, kdy v posledním sledovaném období došlo u všech profesních tříd k posilování homogenity podle zastoupených oborů vzdělání (s výjimkou pracovníků státních a místních orgánů a zastupitelstev (N71)). Přesto, v roce 2006 se tyto profesní třídy mezi sebou vyznačovaly velkou diferenciací. Homogenita hodnocená podle zastoupených oborů vzdělání vykazuje vysokou míru pracovníků soudů, státních notářství (N73) a ekonomických pracovníků (N74) a administrativních pracovníků (N76), naopak velmi nízká míra homogenity byla v roce 2006 právě u pracovníků státních a místních orgánů (N71). Homogenita hodnocená podle zastoupení stupňů vzdělání ukazuje prakticky stejný stav i vývojové tendence jako homogenita měřená podle oborů vzdělání.

Do profesní třídy pracovníků na úseku řízení a správy jsou zahrnuti mimo jiné řídicí pracovníci podniků, dále potom pracovníci tzv. progresivního terciéru (bankovníctví, pojišťovnictví a mnohé další). Ve své podstatě jde o činnosti (profese) s vysokou mírou koncentrace – tzn. zpravidla městské okresy, či okresy krajských měst. Proto také, jak vyplývá z mapy, je podíl těchto pracovníků nejvyšší v Praze a Jihomoravském kraji. Avšak výše zmíněná skutečnost je potvrzena, zaměříme-li se na nižší regionální úroveň – tzn. bývalé okresy. Na této úrovni je totiž nejvyšší podíl zpravidla u městských okresů (Brno, Ostrava, Plzeň) a okresů krajských měst (ostatní). Výjimkou je jen Ústí nad Labem a poněkud překvapivě také Olomouc.

Na závěr jsou v několika bodech uvedeny hlavní poznatky a vývojové trendy v této třídě zaměstnání:

Nárůst zaměstnanosti. V této profesní třídě došlo jako v jediné k výraznému nárůstu počtu pracovníků. Tento nárůst je dán zejména otevřením se České republiky po roce 1989, resp. zbavením se principů, které byly v platnosti před rokem 1989. Dochází totiž k rozvoji profesí, které před tímto rokem byly buď potlačeny nebo jednoduše nebyly zapotřebí. Ještě v roce 1991 tvořili Pracovníci na úseku řízení a správy 13,5 % všech pracovníků, v roce 2006 byla tato třída vůbec nejsilnější, s téměř čtvrtinovým zastoupením.

Kvalitativní změna. Velice příznačný je u této třídy (kromě výrazného nárůstu zaměstnanosti) „přiliv“ kvalifikovaných odborníků, kteří tak vytlačili pracovníky s neodpovídajícím vzděláním.

Značná koncentrace. Jak vyplývá také z grafického znázornění na mapě, jde o profesní aktivity s výraznou geografickou disproporcí. Je to způsobeno ekonomickou orientací jednotlivých územních celků a regionů a také zde můžeme vidět výsadní postavení Prahy jako správního a ekonomického centra České republiky. Lze navíc očekávat, že postavení Prahy bude v následujících letech ještě dále posilovat. Zmíněná mapa zohledňuje pouze krajské členění, nicméně je zřejmé, že na úrovni bývalých okresů bude v rámci jednotlivých krajů silné postavení tzv. krajských měst, resp. okresů (snad s výjimkou Jihlavy, jejíž postavení v rámci kraje Vysočina je relativně slabé).

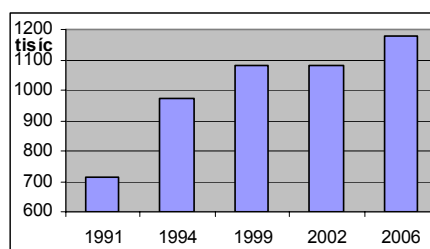
A. Vývoj zaměstnanosti a její struktury v České republice

N7 Pracovníci na úseku řízení a správy

tato třída zahrnuje podtřídy:

- N71 Vedoucí pracovníci státních a místních orgánů, zastupitelstev
- N72 Vedoucí pracovníci podniků, organizací a organizačních jednotek
- N73 Odborní pracovníci soudů, státních notářství, prokur., advok., a stát. arbitr.
- N74 Ekonomičtí pracovníci
- N75 Odborní prac. na úseku obchod. činnosti, cest. ruchu, ubyt. služeb, veř. strav., dopravy, pošt a telekomun.
- N76 Administrativní pracovníci
- N79 Pracovníci policie, ochrany a ostrahy

Vývoj celkového počtu zaměstnaných

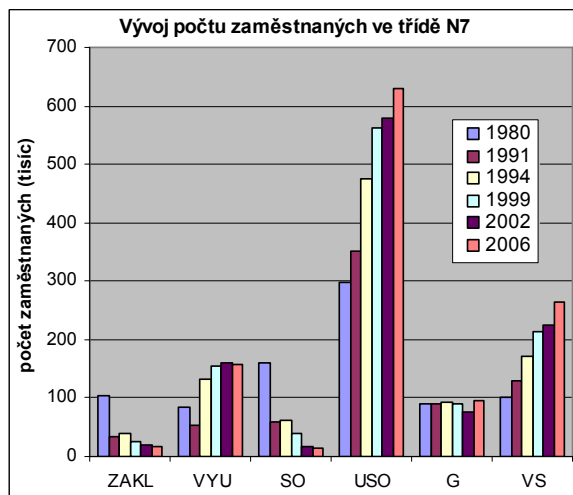
A1. Vývoj počtu zaměstnaných (počet v tisících)

	1991	1994	1999	2002	2006	06-91
počet zaměstnaných	714,8	974,7	1081,9	1079,5	1179,1	464,3
podíl z celku	13,2%	20,0%	23,0%	23,3%	24,4%	11,2%
vývoj od r.1991	100,0%	136,4%	151,4%	151,0%	165,0%	65,0%
změna počtu zam.*		259,9	107,2	-2,4	99,6	

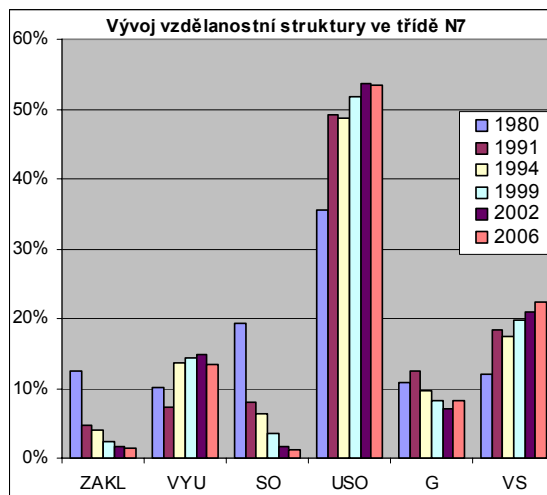
* vzhledem k předchozímu období

A2. Vzdělanostní struktura (počty v tisících)

	1991	1994	1999	2002	2006	06-91						
základní	33,2	4,6%	39,7	4,1%	24,5	2,3%	18,7	1,7%	17,7	1,5%	-15,5	-46,6%
vyučení	52,7	7,4%	133,0	13,6%	154,8	14,3%	161,2	14,9%	158,5	13,4%	105,8	201,0%
střední odborné vyučení s maturitou*	57,9	8,1%	62,3	6,4%	38,3	3,5%	17,3	1,6%	12,7	1,1%	-45,2	-78,1%
úplné střední odborné gymnaziální	351,2	49,1%	463,3	47,5%	545,0	50,4%	580,0	53,7%	630,5	53,5%	279,3	79,5%
vysokoškolské bez vzdělání**	89,6	12,5%	92,9	9,5%	89,4	8,3%	75,6	7,0%	95,9	8,1%	6,3	7,1%
	130,4	18,2%	170,4	17,5%	212,8	19,7%	226,1	20,9%	263,7	22,4%	133,3	102,3%
	**		1,2	0,1%	0,5	0,0%	0,2	0,0%		0,0%		
	*započteno v "ÚSO" **započteno v "základní"											
Úroveň vzdělání (roků)	12,36	12,28	12,50	12,62	12,72	0,36	2,9%					

USO - uvedeno vč. vyučených s maturitou

A3. Vývojové trendy zaměstnanosti třídy:

N7 Pracovníci na úseku řízení a správy

CELKEM				Základní				Vyučen			
91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06
+	+	o	o	+	-	-	o	++	+	o	o
				Maturitní				Vysokošk.			
91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06
+	+	o	o	+	+	o	+				

- výrazný pokles (více než 50%)
- pokles (více než 10% do 50%)
- ++ výrazný nárůst (více než 50%)
- + nárůst (více než 10% do 50%)
- o změny nepřesahující 10% výchozího stavu

B. Pracovníci na úseku řízení a správy - podrobnější členění

B1. Vývoj počtu zaměstnaných (počet v tisících)

	počet zaměstnaných					podíl zaměstnaných					vývoj 1991 - 2006					změna počtu zaměstnaných*			
	1991	1994	1999	2002	2006	1991	1994	1999	2002	2006	1991	1994	1999	2002	2006	1994	1999	2002	2006
N71	53,6	10,9	14,7	16,8	23,9	7,6%	1,1%	1,4%	1,6%	2,0%	100%	20%	27%	31%	45%	-42,7	3,8	2,1	7,1
N72	44,8	240,2	295,1	281,5	295,0	6,4%	24,6%	27,3%	26,1%	25,0%	100%	536%	658%	628%	658%	195,4	54,9	-13,6	13,5
N73	7,7	17,0	22,8	27,4	27,8	1,1%	1,7%	2,1%	2,5%	2,4%	100%	221%	297%	357%	361%	9,3	5,8	4,6	0,3
N74	309,3	380,6	418,1	395,3	450,8	43,8%	39,0%	38,6%	36,6%	38,2%	100%	123%	135%	128%	146%	71,3	37,5	-22,8	55,5
N75	90,4	167,8	167,8	181,7	224,6	12,8%	17,2%	15,5%	16,8%	19,0%	100%	186%	186%	201%	248%	77,4	0,0	13,9	42,8
N76	121,3	86,1	88,3	99,7	75,6	17,2%	8,8%	8,2%	9,2%	6,4%	100%	71%	73%	82%	62%	-35,2	2,2	11,4	-24,1
N79	79,2	72,1	75,1	77,0	81,5	11,2%	7,4%	6,9%	7,1%	6,9%	100%	91%	95%	97%	103%	-7,1	3,0	1,9	4,5
Σ	706,2	974,7	1081,9	1079,5	1179,1	100%	100%	100%	100%	100%	100%	138%	153%	153%	167%	268,5	107,2	-2,4	99,6

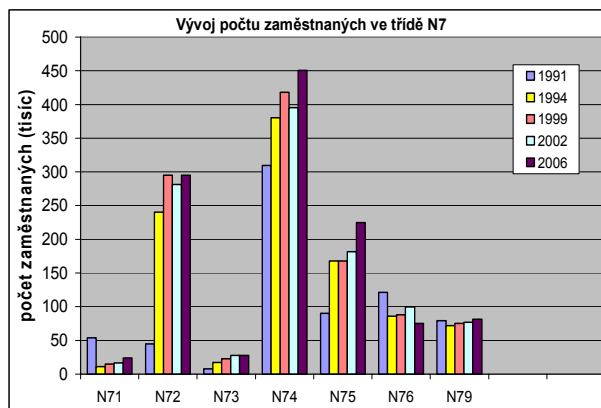
* vzhledem k předchozímu období

B2. Úroveň vzdělání (roků)

	1991	1994	1999	2002	2006
N71	13,12	12,97	13,86	14,10	14,18
N72	14,12	13,12	13,06	13,14	13,11
N73	15,89	15,99	16,02	15,99	16,01
N74	12,08	12,20	12,48	12,57	12,74
N75	12,09	11,64	11,86	12,03	12,18
N76	11,40	11,48	11,65	11,82	11,80
N79	13,32	11,44	11,57	11,75	12,02

Rozdíl úrovně vzdělání v letech

	94-91	99-94	02-99	06-02	06-91
N71	-0,15	0,89	0,24	0,08	1,06
N72	-1,00	-0,06	0,08	-0,02	-1,00
N73	0,10	0,03	-0,03	0,02	0,13
N74	0,12	0,28	0,10	0,16	0,66
N75	-0,45	0,22	0,17	0,15	0,10
N76	0,09	0,17	0,17	-0,03	0,40
N79	-1,88	0,13	0,18	0,28	-1,30

B3. Vývojové trendy zaměstnanosti

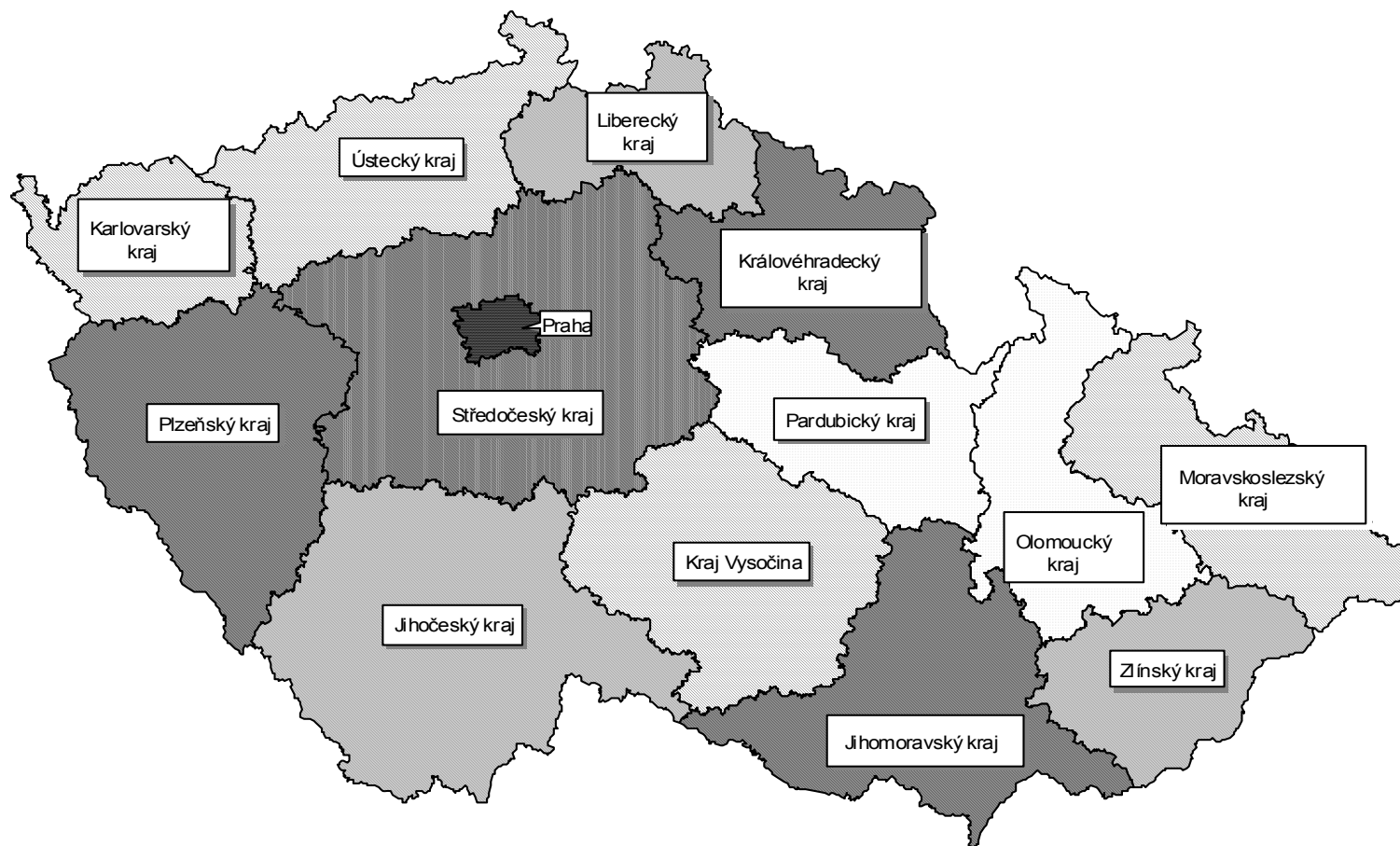
	CELKEM				Základní			Vyučen				Maturitní				Vysokošk.				
	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06
N71	--	+	+	+	--	--	--	--	-	o	-	++	--	+	+	+	--	--	++	+
N72	++	+	o	o	++	o	-	o	++	+	o	o	++	+	o	o	++	+	o	o
N73	++	+	+	+	*	*	*	*	*	*	--	++	++	+	+	-	++	+	+	o
N74	+	o	o	+	-	-	-	o	+	+	o	o	+	+	+	o	+	+	+	o
N75	++	o	+	+	++	--	o	-	++	o	o	o	++	+	o	+	+	o	+	+
N76	-	o	+	-	-	-	-	-	o	o	+	-	-	+	+	-	-	o	++	-
N79	o	o	o	o	++	-	-	++	++	-	+	-	-	+	o	+	--	o	+	++

-- výrazný pokles (více než 50%) ++ výrazný nárůst (více než 50%)
 - pokles (více než 10% do 50%) + nárůst (více než 10% do 50%) o změny nepřesahující 10% výchozího stavu

B4. Stav a vývoj homogenity v jednotlivých třídách zaměstnání

	podle zastoupení oborů vzdělání					podle zastoupení stupňů vzdělání								
	1994	1999	2002	2006	99-94	02-99	06-02	1994	1999	2002	2006	99-94	02-99	06-02
N71	velmi nízká	velmi nízká	nízká	velmi nízká	++	+	-	velmi nízká	velmi nízká	velmi nízká	velmi nízká	+	-	+
N72	velmi nízká	velmi nízká	velmi nízká	nízká	-	+	+	velmi nízká	velmi nízká	velmi nízká	velmi nízká	-	o	+
N73	velmi vysoká	velmi vysoká	vysoká	velmi vysoká	o	-	+	velmi vysoká	velmi vysoká	vysoká	velmi vysoká	o	-	+
N74	vysoká	vysoká	vysoká	vysoká	+	-	+	vysoká	vysoká	střední	střední	-	-	o
N75	nízká	nízká	nízká	nízká	-	-	+	nízká	nízká	nízká	nízká	o	-	+
N76	vysoká	vysoká	vysoká	vysoká	+	+	+	střední	vysoká	střední	vysoká	+	-	+
N79	střední	nízká	velmi nízká	nízká	-	-	+	velmi nízká	nízká	nízká	střední	++	-	++

Podíl třídy N7 na celkové zaměstnanosti v krajích v roce 2006 (v %)

Podíl na celkové zaměstnanosti (v %)

- do 19.52
- 19.53 - 21.32
- 21.33 - 23.04
- 23.05 - 24.29
- 24.30 a více

3.8 Pracovníci školství, kultury, zdravotnictví, vědy, výzkumu a ostatní nevýrobní

Do této třídy jsou **zahrnuti nejčastěji pracovníci**, kteří vykonávají intelektuálně a na úroveň vzdělání nejnáročnější činnosti. Patří sem např. učitelé, lékaři, umělci, pracovníci kultury atd. (viz dále). Z toho také vyplývá, že výrazný podíl zde budou tvořit pracovníci s vysokoškolským vzděláním. Vysoký je také podíl pracovníků s maturitním odborným vzděláním (zdravotní sestry, laboranti, atd.). Podíl ostatních vzdělanostních skupin je tedy zpravidla nižší než u většiny předchozích profesních tříd.

Opět i zde musíme konstatovat, že vzhledem k deformovanému ekonomickému a hospodářskému vývoji před rokem 1989 zaměstnanost v této pracovní třídě byla (a nutno dodat, že tomu tak je dodnes) oproti vyspělým zemím poddimenzována. Jak již bylo několikrát uvedeno, „přesun“ pracovníků ze sekundárního do terciárního a kvartérního sektoru (do kterých tato povolání spadají) byl v socialistických zemích prakticky o několik desetiletí zpožděn, přičemž ke změnám začalo v tomto ohledu docházet prakticky až od přelomu 80. a 90. let 20. století.

Jak dokládá tabulka A1, **počet pracovníků** této profesní třídy mírně roste prakticky od roku 1980. Nutno však podotknout, že zde nebylo možné zcela vycházet z údajů ze sčítání lidu roku 1991, neboť některá data neodpovídají skutečnosti, resp. výsledné hodnoty nejsou zcela srovnatelné s daty z následujících let. Projevilo se to v podrobnějším členění, kde hodnoty počtu pedagogických a zdravotnických pracovníků bez vysokoškolského vzdělání neodpovídaly přesným údajům těchto resortů. Celkový počet pracovníků této pracovní třídy v průběhu jednotlivých let sledovaného období rostl. V roce 2006 zde bylo zaměstnáno o téměř pětinu více pracujících než v roce 1991. Na konci sledovaného období tvořila tato pracovní třída přibližně 12% podíl na celkové zaměstnanosti.

Průměrná **úroveň vzdělání** je nejvyšší v porovnání s ostatními profesními třídami. Nejprve, v první fázi sledovaného období (1991 – 1994), došlo k poměrně výraznému propadu (o 0,67 roku), následně je nárůst vzdělanostní úrovně stabilní, v poslední fázi sledovaného období (v letech 2002-2006) byl zaznamenán mírný pokles průměrné úrovně vzdělanosti – o 0,17 roku. Tento pokles byl způsoben na jedné straně nárůstem počtu vyučených, který byl v absolutních hodnotách srovnatelný s nárůstem vysokoškolsky vzdělaných pracujících a na straně druhé nárůstem počtu pracujících s úplným středním odborným vzděláním.

V této třídě byl, jako v jediné, zaznamenán v roce 2002 nejvyšší podíl vysokoškoláků; jejich podíl sice v roce 2006 poklesl (a to i přes nárůst jejich počtu), přesto tento podíl stále přesahuje hodnotu 40 %. Vývoj jejich počtu po roce 1991 lze hodnotit jako mírně růstový. Téměř stejného podílu dosahují také pracovníci se středním úplným vzděláním, jejich podíl na celkové zaměstnanosti ve sledovaném období mírně poklesl. Podíl všech ostatních vzdělanostních skupin byl velice nízký a s výjimkou vyučených měl navíc klesající tendenci.

Rovněž do budoucna nelze očekávat výraznější změny, a to ani v rámci třídy, ani u jednotlivých vzdělanostních skupin.

Homogenita měřená jak podle oborů vzdělání, tak podle dosaženého stupně vzdělání byla ve sledovaném období zpravidla nízká. Jde o profesní třídu pracovníků s poměrně rozmanitou skladbou oborů, z hlediska stupňů vzdělání zde existují dva poměrně stejně početné vzdělanostní stupně.

V podrobnějším členění této třídy zde nacházíme 8 podtříd. Jedná se o:

- N81 Pedagogičtí pracovníci;
- N82 Pracovníci tisku, nakladatelství, kultury, osvěty a umění;
- N83 Ošetřovatelé, zdravotní sestry, asistenti, laboranti a technici;
- N84 Lékaři, farmaceuti, hygienici a další zdravotníci s vysokoškolským vzděláním;
- N85 Sportovní a tělovýchovní pracovníci;
- N86 Sociální pracovníci a odborní pracovníci v zařízeních sociální péče;

- N87 Pracovníci církevních a náboženských společností;
- N88 Pracovníci vědy, výzkumu a vývoje.

Z hlediska početnosti jsou největšími podtřídami **Pedagogičtí pracovníci (N81)** a **Ošetřovatelé, zdrav. sestry, asistenti, laboranti a technici (N83)**, které tvoří více než 30 % z celku. Vývoj počtu pracovníků prvně zmíněné profesní třídy „bývá stabilní a odvozuje se ve značné míře od počtu žáků, tj. souvisí s populačním vývojem. Ten je u nás značně nepříznivý, jeho důsledkem je, že i při zvýšení podílu delších forem studia, rozšíření forem studia, ve kterých pokračuje vzdělávání po ukončení učebních i maturitních forem a zvyšování podílu vysokoškoláků dochází od roku 1989 k trvalému poklesu počtu žáků a studentů škol (z 2,45 milionů v roce 1989 na 2,16 milionů v roce 1998). Změny v roce 1989 však měly další vliv na počty pedagogických pracovníků, nejzávažnější bylo zrušení či omezení přípravy vyučených v pracovním prostředí (snížení počtů instruktorů) i snížení počtu žáků připravujících se v učebních oborech, které jsou náročnější na počty pracovníků (úbytek mistrů odborné výchovy)“ (Vojtěch, Koucký, Šťastnová 2000). Je zde tedy patrná nerovnováha mezi vývojem počtu žáků a studentů na straně jedné a nárůstem počtu pedagogických pracovníků na straně druhé (důsledkem je, že klesá počet žáků připadajících na jednoho učitele). Do budoucna je možné však očekávat trendy opačné. V souvislosti s aktuálními demografickými trendy (přirozený přírůstek daný z velké části zvýšenou porodností) lze naopak předpokládat (a už dnes existují nedostatečné kapacity v případě mateřských škol) zvyšující se počet žáků základních škol a následně pochopitelně škol středních. Podíl ošetřovatelů, zdravotních sester, asistentů, laborantů a techniků (N83) si udržoval do roku 2002 stejnou úroveň; v poslední fázi sledovaného období jejich počet i podíl značně narostl.

Poměrně výrazný nárůst byl zaznamenán u **Pracovníků vědy, výzkumu a vývoje (N88)**. Přestože lze tento fakt hodnotit kladně, situace v oblasti výzkumu a vývoje dosud v České republice není příliš povzbudivá. Navíc ukazatel dynamiky vývoje počtu pracovníků není argumentem pro zlepšující se situaci v tomto odvětví. Stejně jako tato podtřída mají přibližně 10% podíl na zaměstnanosti **Pracovníci tisku, nakladatelství, kultury, osvěty a umění (N82)** a také **Lékaři, farmaceuti, hygienici a další zdravotníci (N84)**. U poslední zmíněné podtřídy došlo po roce 1991 dokonce k mírnému poklesu jejich počtu, což je patrně ovlivněno také nízkými mzdovými možnostmi, které mohou být tomuto personálu nabídnuty. Podíl ostatních podtříd, tzn. **Sportovních a tělovýchovných pracovníků (N85)**, **Sociálních pracovníků a odborných pracovníků v zařízeních sociální péče (N86)** a **Pracovníků církevních a náboženských společností (N87)**, je velice nízký, zaznamenáníhodný je však výrazný nárůst počtu sociálních pracovníků (N86) a sportovních a tělovýchovných pracovníků (N85). V relativním vyjádření jde sice o nárůst v řádu stovek procent, absolutně však nebyl vyšší než 9 tisíc.

Výrazné rozdíly existují mezi jednotlivými podtřídami podle průměrné úrovně vzdělání (rozdíl v roce 2006 činil více než 4,7 roku) – viz tabulka B2. Nejvyšší úrovně vzdělání bylo dosaženo u lékařů, farmaceutů, hygieniků a dalších (N84), pracovníků církevních a náboženských společností (N87) a pracovníků vědy, výzkumu a vývoje (N88). Nejnižší potom u ošetřovatelů, zdravotních sester, asistentů, laborantů a techniků (N83).

Také v tomto případě dochází k podobnému vývoji jako u předchozích podtříd: pokles počtu pracovníků se základním vzděláním a nárůst počtu pracovníků se vzděláním vysokoškolským, příp. alespoň maturitním. Na úrovni podtříd však existuje řada výjimek. V případě pracovníků se základním vzděláním např. došlo k jejich výraznému nárůstu u podtříd sociálních pracovníků a odborných pracovníků v zařízeních sociální péče (N86).

Homogenita hodnocená podle zastoupených oborů vzdělání byla v roce 2006 velmi nízká u „sportovců a tělovýchovných pracovníků“ (N85) a pracovníků vědy, výzkumu a vývoje (N88), nízká u pracovníků tisku, nakladatelství, kultury, osvěty a umění (N82) a sociálních pracovníků (N86), u ostatních podtříd velmi vysoká. Jednoznačnější je vývoj v letech 2002 až 2006, kdy s výjimkou pracovníků vědy, výzkumu a vývoje a sportovních a tělovýchovných pracovníků, došlo k nárůstu homogenity podle zastoupených oborů vzdělání.

Homogenita hodnocená podle zastoupených stupňů vzdělání vykazovala v posledním sledovaném období převážně rostoucí tendenci. Výjimkou byli opět sportovní a tělovýchovní pracovníci (N85) a sociální pracovníci (N86). Stav této homogenity k roku 2006 nelze hodnotit jednoznačně, i přes zmíněné posilování jsou jednotlivé profesní třídy značně diferencované – od nízké míry až po velmi vysokou (jako např. u lékařů, farmaceutů (N84), pracovníků církevních a náboženských společností (N87) nebo pracovníků vědy, výzkumu a vývoje (N88)). Stav a vývoj homogenity v jednotlivých třídách zaměstnání uvádí tabulka B4.

Podíl pracovníků této profesní třídy je samozřejmě nejvyšší v hlavním městě Praze, v Jihomoravském kraji (Brno je dokonce okresem s nejvyšším podílem vůbec – poněkud překvapivě dokonce vyšším než v Praze) a Královéhradeckém kraji. Nadprůměrné hodnoty byly v roce 2006 dosaženy ještě v Moravskoslezském, Jihočeském a Pardubickém kraji.

Na závěr jsou v několika bodech uvedeny hlavní poznatky a vývojové trendy v této třídě zaměstnání:

Mírné výkyvy v zaměstnanosti. Ve sledovaném období došlo k nárůstu, i když relativně mírnému. Vzhledem k tomu jak byla zaměstnanost v těchto profesích před rokem 1989 poddimenzována, a také k ambici ČR stát se vyspělou znalostní ekonomikou, by byl logický vyšší než 20% nárůst zaměstnanosti mezi roky 1991 až 2006. V dalších letech je proto možné očekávat pozvolný nárůst jak počtu pracovníků, tak i zastoupení této profesní třídy na celkové zaměstnanosti.

Rovněž **kvalifikační struktura** pracovníků vykazovala oproti ostatním profesním třídám poměrně **malé změny**.

Vazba mezi vzděláním a zaměstnáním. Zejména u pedagogů a zdravotníků platí vysoká úroveň oborové homogenity. S ohledem na zajištění adekvátní (dostatečné) vzdělávací nabídky je nutné podrobně sledovat vývoj zaměstnanosti nejen těchto profesních (pod)tříd.

Koncentrovanost aktivit. Protože jde o profese náročné na vysoce kvalifikovanou pracovní sílu, nejvyššího zastoupení je dosaženo v Praze a na Jižní Moravě (zejména díky silné pozici Brna). Je zřejmé, že při podrobnějším – okresním – členění by byla potvrzena silná pozice Ostravy, Plzně a některých dalších center České republiky.

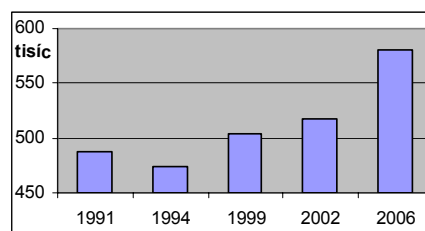
A. Vývoj zaměstnanosti a její struktury v České republice

N8 Pracovníci školství, kultury, zdravotnictví, vědy, výzkumu a ost. nev.

tato třída zahrnuje podtřídy:

- N81 Pedagogičtí pracovníci
- N82 Pracovníci tisku, nakladatelství, kultury, osvěty a umění
- N83 Ošetřovatelé, zdrav.sestry, asistenti, laboranti a technici
- N84 Lékaři, farmaceuti, hygienici a další zdravot. s VŠ vzděláním
- N85 Sportovní a tělovýchovni pracovníci
- N86 Sociální pracovníci a odb. pracovníci v zařízeních sociální péče
- N87 Pracovníci církevních a náboženských společností
- N88 Pracovníci vědy, výzkumu a vývoje

Vývoj celkového počtu zaměstnaných

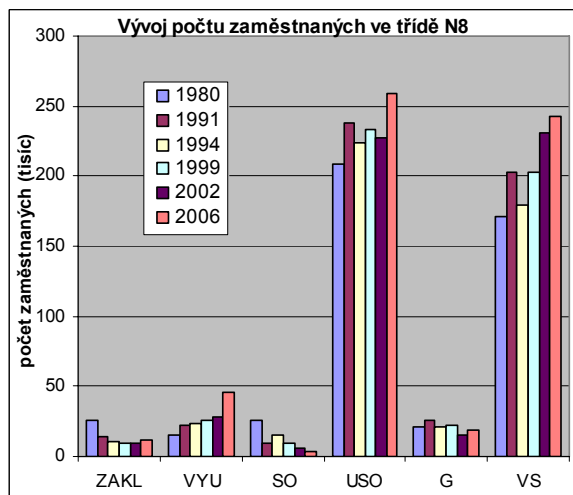
A1. Vývoj počtu zaměstnaných (počet v tisících)

	1991	1994	1999	2002	2006	06-91
počet zaměstnaných	488,2	473,4	503,5	517,0	580,4	92,2
podíl z celku	9,2%	9,7%	10,7%	11,1%	12,0%	2,8%
vývoj od r.1991	100,0%	97,0%	103,1%	105,9%	118,9%	18,9%
změna počtu zam.*		-14,8	30,1	13,5	63,4	

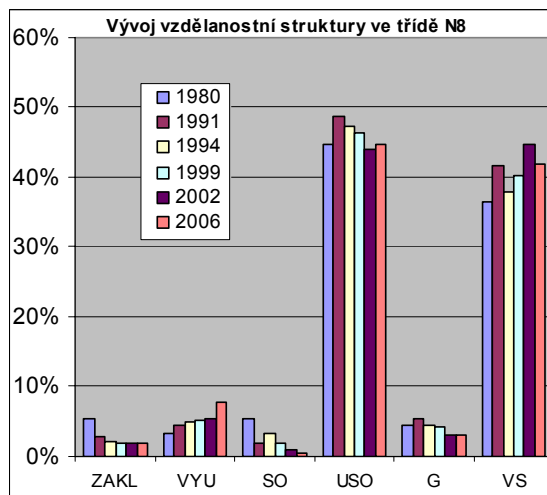
* vzhledem k předchozímu období

A2. Vzdělanostní struktura (počty v tisících)

	1991		1994		1999		2002		2006		06-91	
základní	14,1	2,9%	10,4	2,2%	9,8	1,9%	9,5	1,8%	11,3	1,9%	-2,8	-19,9%
vyučení	21,7	4,5%	22,9	4,8%	25,5	5,1%	28,4	5,5%	45,5	7,8%	23,8	109,2%
střední odborné	9,4	1,9%	15,6	3,3%	9,7	1,9%	5,5	1,1%	3,3	0,6%	-6,1	-64,7%
vyučen s maturitou*			3,3	0,7%	2,4	0,5%	*					
úplné střední odborné	237,5	48,6%	220,7	46,6%	230,5	45,8%	227,3	44,0%	259,4	44,7%	21,9	9,2%
gymnaziální	26,1	5,3%	21,0	4,4%	21,7	4,3%	15,2	2,9%	18,4	3,2%	-7,7	-29,5%
vysokoškolské	203,0	41,6%	179,6	37,9%	203,0	40,3%	231,1	44,7%	242,5	41,8%	39,5	19,5%
bez vzdělání**			0,1	0,0%	0,7	0,1%	0,0	0,0%		0,0%		
	*započteno v "ÚSO" **započteno v "základní"											
Úroveň vzdělání (roků)	14,15		13,48		13,61		13,84		13,67		-0,48	-3,4%

USO - uvedeno vč. vyučených s maturitou

A3. Vývojové trendy zaměstnanosti třídy:

N8 Pracovníci školství, kultury, zdravotnictví, vědy, výzkumu a ost. nev.

CELKEM				Základní				Vyučen			
91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06
-	o	o	+	-	o	o	+	o	+	+	+
Maturitní				Vysokošk.							
91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06				
o	o	o	o	-	+	+	+				

-- výrazný pokles (více než 50%) ++ výrazný nárůst (více než 50%) o změny nepřesahující 10% výchozího stavu
 - pokles (více než 10% do 50%) + nárůst (více než 10% do 50%)

B. Pracovníci školství, kultury, zdravotnictví, vědy, výzkumu a ost. nev. - podrobnější členění

B1. Vývoj počtu zaměstnaných (počet v tisících)

	počet zaměstnaných					podíl zaměstnaných					vývoj 1991 - 2006					změna počtu zaměstnaných*			
	1991	1994	1999	2002	2006	1991	1994	1999	2002	2006	1991	1994	1999	2002	2006	1994	1999	2002	2006
N81	203,9	190,0	188,0	202,6	185,6	42,0%	40,1%	37,3%	39,2%	32,0%	100%	93%	92%	99%	91%	-13,9	-2,0	14,6	-17,1
N82	49,8	52,0	57,8	54,1	71,2	10,3%	11,0%	11,5%	10,5%	12,3%	100%	104%	116%	109%	143%	2,2	5,8	-3,7	17,1
N83	139,0	138,9	147,8	149,4	195,1	28,6%	29,3%	29,4%	28,9%	33,6%	100%	100%	106%	107%	140%	-0,1	8,9	1,6	45,7
N84	47,3	39,9	44,2	42,5	51,9	9,7%	8,4%	8,8%	8,2%	8,9%	100%	84%	94%	90%	110%	-7,4	4,3	-1,7	9,4
N85	4,1	3,7	5,9	4,7	10,0	0,8%	0,8%	1,2%	0,9%	1,7%	100%	91%	145%	114%	246%	-0,4	2,2	-1,2	5,4
N86	3,8	5,9	8,0	9,0	12,8	0,8%	1,2%	1,6%	1,7%	2,2%	100%	155%	210%	237%	337%	2,1	2,1	1,0	3,8
N87	2,8	1,0	3,0	2,0	2,2	0,6%	0,2%	0,6%	0,4%	0,4%	100%	36%	109%	74%	80%	-1,8	2,0	-1,0	0,2
N88	35,2	42,0	48,8	52,6	51,5	7,2%	8,9%	9,7%	10,2%	8,9%	100%	119%	139%	150%	146%	6,8	6,8	3,8	-1,2
Σ	485,8	473,4	503,5	517,0	580,4	100%	100%	100%	100%	100%	100%	97%	104%	106%	119%	-12,4	30,1	13,5	63,3

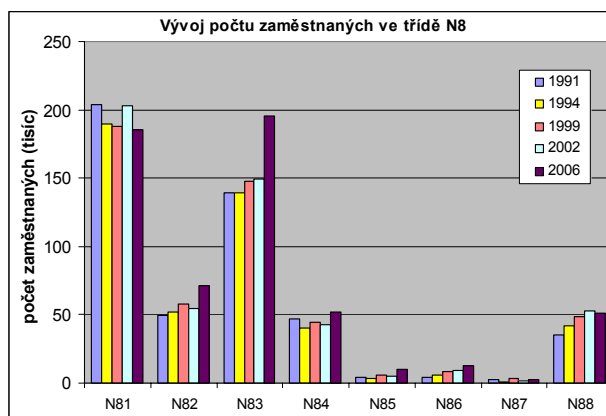
* vzhledem k předchozímu období

B2. Úroveň vzdělání (roků)

	1991	1994	1999	2002	2006
N81	14,15	14,16	14,39	14,63	14,76
N82	13,15	12,89	13,29	13,71	13,21
N83	11,58	11,59	11,73	11,79	11,67
N84	16,38	16,40	16,17	16,35	16,40
N85	12,81	12,04	12,04	12,28	12,30
N86	11,94	12,48	12,14	12,38	12,68
N87	15,24	16,05	15,20	16,19	15,60
N88	16,26	14,88	14,71	14,96	15,65

Rozdíl úrovně vzdělání v letech

	94-91	99-94	02-99	06-02	06-91
N81	0,01	0,23	0,24	0,14	0,61
N82	-0,26	0,39	0,42	-0,49	0,06
N83	0,01	0,14	0,06	-0,12	0,09
N84	0,02	-0,23	0,18	0,05	0,02
N85	-0,76	0,00	0,24	0,02	-0,50
N86	0,54	-0,35	0,24	0,30	0,74
N87	0,81	-0,85	0,99	-0,59	0,35
N88	-1,38	-0,18	0,25	0,70	-0,61

B3. Vývojové trendy zaměstnanosti

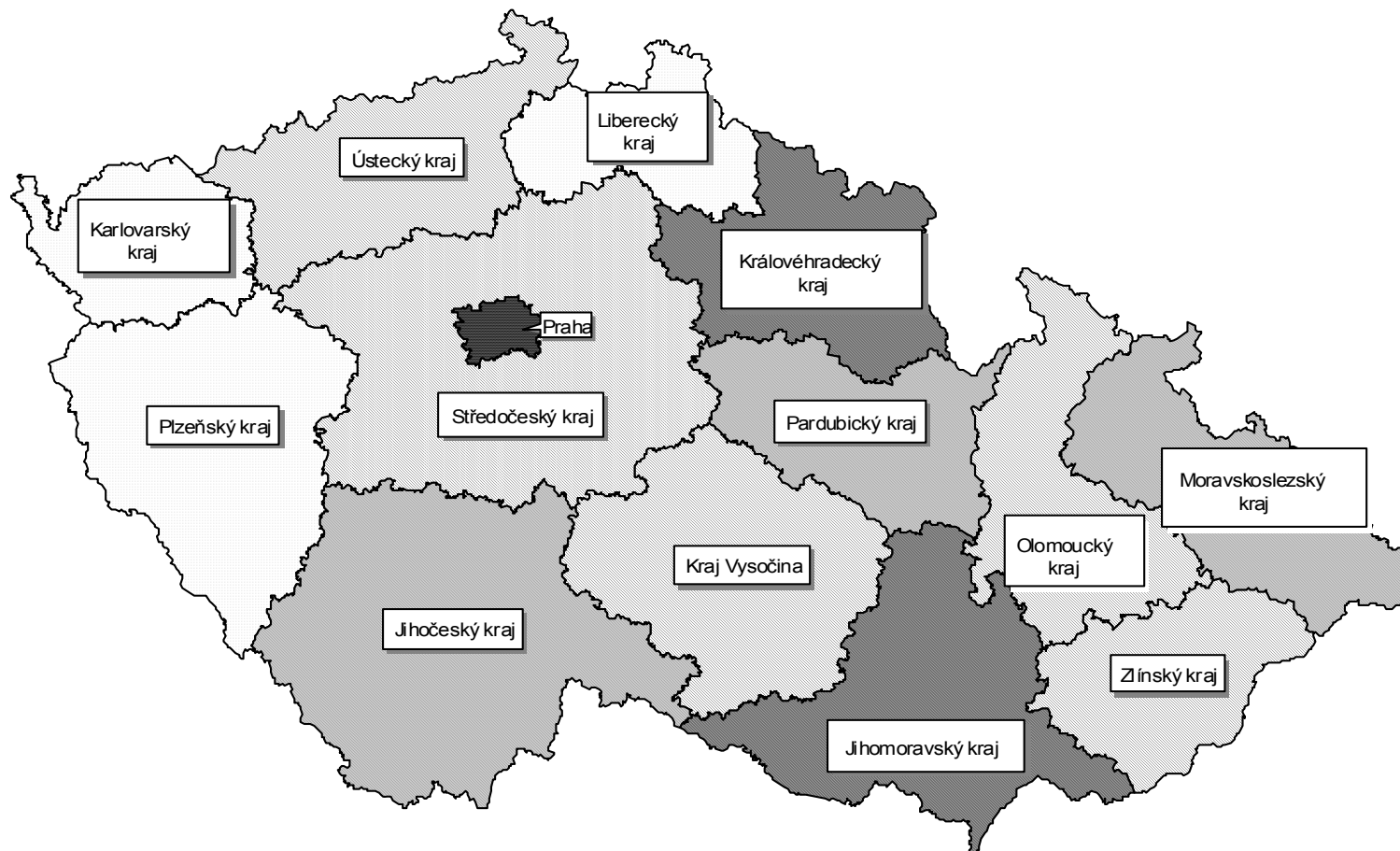
	CELKEM				Základní				Vyučen				Maturitní				Vysokošk.			
	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06
N81	o	o	o	o	*	*	--	--	o	-	+	-	o	o	o	-	o	o	+	o
N82	o	+	o	+	*	*	-	-	++	-	o	+	o	o	++	-	+	+	+	+
N83	o	o	o	+	-	-	o	+	-	+	+	++	o	o	o	+	-	++	+	++
N84	-	+	o	+	*	*	-	-	*	*	-	--	o	++	--	o	-	o	o	+
N85	o	++	-	++	*	*	++	o	o	++	--	++	+	+	-	++	--	+	o	++
N86	++	+	+	+	*	*	++	++	*	*	++	++	++	+	o	-	++	+	+	++
N87	--	++	-	o	*	*	-	-	*	*	-	--	++	++	++	--	++	++	-	o
N88	+	+	o	o	*	*	+	--	*	*	-	--	++	+	o	-	-	+	+	+

-- výrazný pokles (více než 50%) ++ výrazný nárůst (více než 50%)
 - pokles (více než 10% do 50%) + nárůst (více než 10% do 50%) o změny nepřesahující 10% výchozího stavu

B4. Stav a vývoj homogenity v jednotlivých třídách zaměstnanosti

	podle zastoupení oborů vzdělání				podle zastoupení stupňů vzdělání									
	1994	1999	2002	2006	99-94	02-99	06-02	1994	1999	2002	2006	99-94	02-99	06-02
N81	velmi vysoká	velmi vysoká	vysoká	velmi vysoká	o	-	+	velmi nízká	velmi nízká	nízká	nízká	+	+	+
N82	střední	nízká	velmi nízká	nízká	-	-	+	velmi nízká	velmi nízká	velmi nízká	nízká	-	-	++
N83	velmi vysoká	velmi vysoká	vysoká	velmi vysoká	o	-	+	velmi vysoká	velmi vysoká	vysoká	vysoká	o	-	+
N84	velmi vysoká	velmi vysoká	vysoká	velmi vysoká	o	-	+	velmi vysoká	velmi vysoká	vysoká	velmi vysoká	o	-	+
N85	velmi nízká	velmi nízká	velmi nízká	velmi nízká	+	+	-	velmi nízká	velmi nízká	střední	nízká	-	++	-
N86	velmi nízká	velmi nízká	velmi nízká	nízká	+	+	+	vysoká	vysoká	vysoká	nízká	o	o	--
N87	střední	střední	vysoká	velmi vysoká	+	++	+	velmi vysoká	velmi vysoká	vysoká	velmi vysoká	-	-	+
N88	střední	vysoká	vysoká	velmi nízká	++	++	--	nízká	nízká	nízká	velmi vysoká	-	+	++

Podíl třídy N8 na celkové zaměstnanosti v krajích v roce 2006 (v %)

Podíl na celkové zaměstnanosti (v %)

- do 9.74
- 9.75 - 10.49
- 10.50 - 11.53
- 11.54 - 12.53
- 12.54 a více

4. Stav a vývoj zaměstnanosti pracovníků České republiky jako celku

V předchozích osmi subkapitolách byl podrobně popsán stav jednotlivých profesních tříd a jejich vývojové tendence a trendy s důrazem na období po roce 1989 až do současnosti. Do hodnocení byla zahrnuta veškerá ekonomicky aktivní populace, kromě příslušníků armády.

Ekonomicky aktivní obyvatelstvo představuje určitý systém, jehož počet se v závislosti na času mění relativně velice pomalu. Do hry vstupuje celá řada vnějších faktorů, které ovlivňují celkový počet ekonomicky aktivní populace, příp. její podíl na celkovém počtu obyvatel. Celkový **počet pracovníků** je tedy dán demografickými „parametry“, změnami a trendy ve školském systému, nastavením a změnami v důchodovém systému.

V této souvislosti je potřeba podotknout, že do hodnocení nebylo zahrnuto veškeré ekonomicky aktivní obyvatelstvo, kromě již zmíněných příslušníků armády byli **vyňati také nezaměstnaní**. Toto je další faktor, který se promítl do výsledných hodnot zaměstnanosti v rámci jednotlivých podtříd. Vzpomeňme jen, že až do roku 1996 byla nezaměstnanost v České republice oproti stavu z počátku tohoto desetiletí mnohem nižší, podobně je tomu v současnosti. Nezaměstnanost je proto považována za nejméně významnější složku (a zároveň nejméně předvídatelnou), která ovlivňuje počet zaměstnaných.

4.1 Změny v odvětvové a profesní struktuře zaměstnaných v ČR

Profesní struktura zaměstnanosti úzce souvisí s oborovou strukturou zaměstnanosti a se vzdělanostní strukturou zaměstnaných. Struktuře socialistického hospodářství odpovídala i oborová i profesní struktura zaměstnaných, tj. i ekonomicky aktivních. Česká ekonomika ale prošla od listopadu 1989 zásadními změnami. Uvolnila se pouta centrálně řízeného hospodářství a byly přijaty základní prvky tržního systému jako jsou svoboda podnikání, soukromé vlastnictví, volný systém cen a využití volných peněžních prostředků v systému komerčního bankovníctví. Ekonomická transformace sebou přinesla změny v majetkově vlastnických vztazích a rozdrobení vlastnické struktury, úpadek některých odvětví i zvýšenou zahraniční konkurenci.

Ekonomický růst České republiky v 90. letech byl založen na růstu produktivity práce, přičemž zaměstnanost v národním hospodářství dlouhodobě klesala. Ukazuje to na sílící vliv technického pokroku a rostoucí konkurenceschopnost. Druhou stranou těchto procesů je nízké využití pracovní síly a relativně vysoká nezaměstnanost.⁶ Vyšší nezaměstnanost v druhé polovině devadesátých let pomohla řešit podpora předčasných odchodů do důchodu a zvýšená účast mladých do 25 let na postsekundárním vzdělávání, tj. snížení počtu ekonomicky aktivních obyvatel.

Dlouhodobý pokles zaměstnanosti je patrný i ze zaznamenaného vývoje v tabulce níže. Nejvýraznější pokles byl v prvním období mezi roky 1990 až 1993, kdy poklesl počet zaměstnaných z necelých 5,4 mil na necelých 4,9 mil. Pak už počet zaměstnaných jenom mírně klesal. V posledním období mezi roky 2002 a 2006 však nastal poprvé znovu nárůst počtu zaměstnaných. Je to důsledkem růstu dynamiky ekonomiky a poklesu nezaměstnanosti. Do jisté míry je to ovlivněno i příznivou demografickou situací. V produktivním věku se nacházejí silné ročníky sedmdesátých let.

Situace na trhu práce a dlouhodobý pokles zaměstnanosti byl v ČR způsoben už zmiňovanou restrukturalizací české ekonomiky, zejména průmyslu a nedostatečnou regionální a profesní mobilitou pracovních sil. Rigidita trhu práce je rovněž způsobována omezeným používáním smluv na dobu určitou, existujícím systémem regulace nájmu a psychologickými a nákladovými bariérami měnit lokalitu zaměstnání. Nicméně od roku 2005

⁶ Kadeřábková, A. a kol.: Ročenka konkurenceschopnosti České republiky. CES, 2005.

se zaměstnanost v národním hospodářství začala zvyšovat. Zejména v posledních dvou letech jsou podmínky ekonomického růstu příznivé. Ekonomický růst je rozhodujícím způsobem ovlivňován vývojem domácí a zahraniční poptávky. Roky 2005 a 2006 představují obrát od deficitu k přebytku v zahraničním obchodě. Hybnou silou tohoto procesu byl pokračující pozitivní efekt restrukturalizačních procesů, zejména procesy postupného zapojování malých a středních podniků do odbytových sítí podniků pod zahraniční kontrolou.

V uplynulých zhruba patnácti letech procházela změnami i sektorová struktura ekonomiky. Největší strukturální změny proběhly již na začátku devadesátých let, v dalším období šlo spíše o proces odbourávání systému dřívějšího plánovaného hospodářství a struktura se měnila už jenom pozvolně. To se projevilo v zaměstnanosti poklesem podílu pracovníků primárního a sekundárního sektoru ve prospěch dynamického nárůstu sektoru terciárního a kvartérního. Změny uvnitř těchto sektorů probíhaly soustavně a budou probíhat i nadále v důsledku měnících se podmínek na domácím i světovém trhu.

Vývoj v mnoha odvětvích nebyl lineární, ale cyklický (viz tabulka níže). V zemědělství nastal výrazný pokles v první polovině devadesátých let, pak už podíl klesal jenom pomalu. Podíl průmyslu na zaměstnanosti klesal postupně celá devadesátá léta. Pak jeho podíl začal stagnovat a ustálil se na přibližně 31 % (relativně zde nejvíce poklesl podíl zaměstnaných u těžby nerostných surovin). Naopak u odvětví, která bývají řazena do terciárního sektoru a která byla do konce 80.let poddimenzována, zaznamenala v 90. letech nárůst podílu na zaměstnanosti. Příkladem jsou odvětví „finančního zprostředkování“ (peněžnictví a pojišťovnictví), „obchod“ a s rozvojem cestovního ruchu a služeb i „ubytování a stravování“.

V **zemědělství** ke specifickým rysům vývoje patřila výrazná strukturální změna v proporcích rostlinné a živočišné výroby (rostlinná produkce rostla, živočišná klesala). Vývoj lze vysvětlit přednostmi vyšší úrovně produktivity práce u rostlinné produkce, která byla zdrojem komparativní výhody na mezinárodních trzích.

Postavení **průmyslu** v české ekonomice je stále velice významné a dále posiluje. Nejvýznamnější podíl na dynamizaci výkonu průmyslu mělo pokračování restrukturalizačních procesů. K hlavním podpůrným silám rozvoje patřily aktivity podniků pod zahraniční kontrolou. Snižoval se podíl odvětví, která byla vystavena konkurenčnímu tlaku levných dovozů především z Asie. Vzhledem k tomu, že šlo o pracovní náročná odvětví, docházelo k úbytku zaměstnanosti. Současně existovala odvětví segmentu trhu s růstovým potenciálem (např. výroba dopravních prostředků, výroba elektrických a optických přístrojů nebo výroba pryžových a plastových výrobků). Ke slabým stránkám průmyslu patří nízká konkurenční schopnost některých odvětví (např. chemického a potravinářského průmyslu).

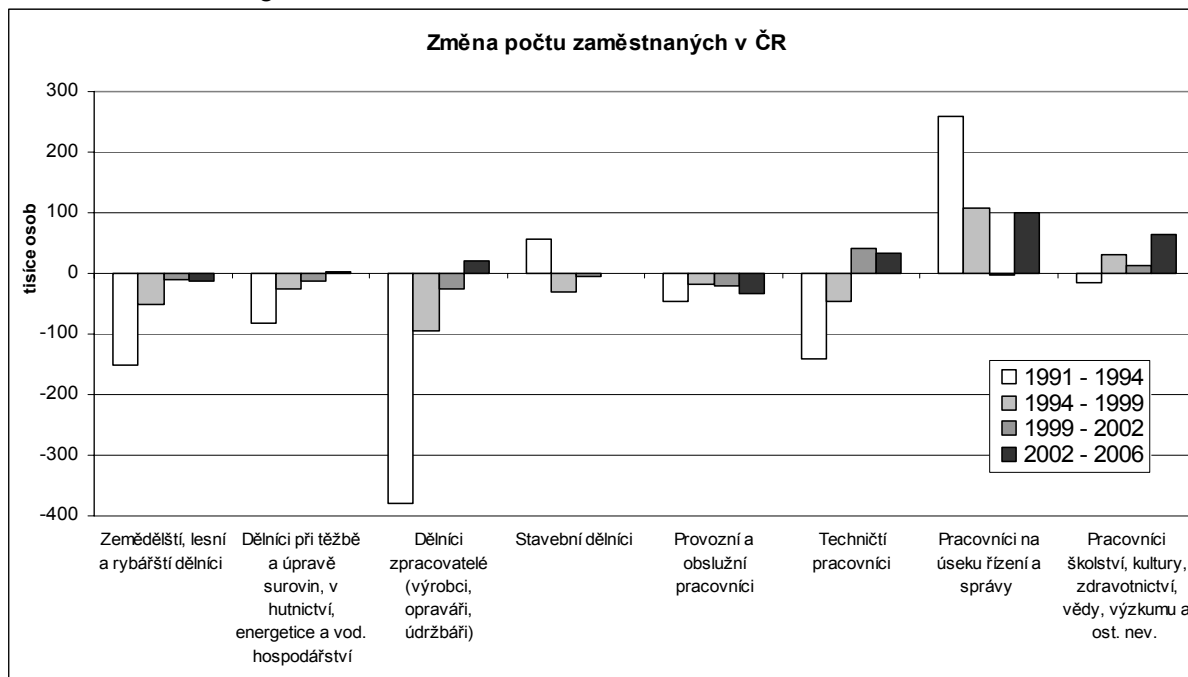
Vývoj v sektoru **služeb** můžeme rozdělit do dvou období. V prvním období zhruba do roku 2003, kdy probíhaly výrazné mezisektorové strukturální změny (odliv pracovních sil ze zemědělství a průmyslu) se zvyšovala zaměstnanost a výkon v sektoru služeb. V dalším období ale tento trend už nepokračoval. Prosadilo se opětovné zvýšení zaměstnanosti a výkonu průmyslu a pozastavilo se vytváření nových pracovních míst ve službách. Nejrychlejší dynamiku vykazoval obchod a opravy vozidel. Ve srovnání s vyspělými zeměmi má dosud nízké zastoupení peněžnictví a pojišťovnictví i odvětví činností v oblasti nemovitostí.

Stejně jako se měnila odvětvová struktura, také struktura zaměstnanosti členěná podle profesí doznala za poslední dvě desetiletí poměrně výrazných proměn. Pro znázornění změn v **profesní struktuře** byl připraven graf, který znázorňuje vývoj počtu pracovníků příslušných osmi tříd v jednotlivých fázích sledovaného období. Dokládá, že změny v ekonomické struktuře, které v České republice nastaly, se projevují také ve změnách zaměstnanosti.

V profesní struktuře před rokem 1990 měla čtvrtinový podíl třída „zpracovatelských dělníků“ (N3). O něco nižší byl podíl profesní třídy provozních a obslužných pracovníků (N5). Podíl obou tříd sice v 90. letech poklesl (výrazněji u zpracovatelských dělníků), přesto v součtu tyto dvě profesní třídy tvořily v roce 2006 v České republice ještě téměř 43 % pracovní síly. Nejvýraznější pokles podílu byl však zaznamenán ve třídě „zemědělských dělníků“ (N1) a „dělníků při těžbě, v hutnictví a energetice“ (N2). Jejich podíly klesly do roku 2006 na téměř třetinovou úroveň roku 1991. Naopak velice výrazně narostl podíl pracovníků

na úseku řízení a správy (N7) a to ze 13 % v roce 1991 na 25 % v roce 2006. Zvýšil se podíl také u „pracovníků školství, kultury a zdravotnictví“ (N8) a stavebních dělníků (N4), ale jenom mírně. Obecně lze říci, že nárůst počtu se „uskutečnil“ u profesí náročnějších na dosaženou kvalifikaci a stupeň vzdělání a naopak.

Ve třídě **zemědělských dělníků (N1)** byl zaznamenán razantní pokles počtu zaměstnanců ze 343 tis. v roce 1991 na 119 tis. v roce 2006 (což je 35% úrovně roku 1991). Nejvíce se snížil počet zemědělských dělníků v první polovině devadesátých let, pak klesal jejich počet mírněji, v posledních letech by se dalo mluvit i o stagnaci jejich počtu. Tento vývoj je však přirozený, protože před rokem 1990 v českém zemědělství existovala vysoká přezaměstnanost. Rapidní pokles zaměstnanosti byl způsoben změnami ve využívání zemědělské půdy, zefektivněním výroby, zvýšením produktivity práce a s nástupem moderních technologií.

Významným mezníkem pro české zemědělství byl vstup České republiky do Evropské unie. V některých případech to povede k postupnému snižování počtu výrobních odvětví v zemědělském podniku a k jejich specializaci se na vysokou technologickou úroveň výroby. V zaměstnanosti se vstup do EU projevil výrazným poklesem počtu podniků fyzických osob. Hlavním důvodem je však nedosahování prahových hodnot stanovených pro strukturální šetření, či ukončení činnosti pro přísnější legislativní a administrativní požadavky kladené na zemědělce. Ani v budoucnu nelze tedy předpokládat navýšení počtu zaměstnanců této třídy.

Nejrazantnější pokles počtu zaměstnanců ze všech sledovaných profesních tříd byl ve třídě **dělníků při těžbě a úpravě surovin, v hutnictví a energetice (N2)**. Počet pracovníků zde do roku 2006 poklesl na třetinovou úroveň roku 1991 (pokles ze 181 tis. na 63 tis.).

V poválečné historii se struktura naší ekonomiky zaměřila na těžký průmysl, což znamenalo vynaložení značných materiálních a finančních investic i pracovních sil do odvětví, která navazovala na těžbu nerostů, či jinak souvisela s těžkým průmyslem. Při budování dalších výrobních kapacit rozšiřujících objem výroby byla zanedbána modernizace původních zařízení včetně technologické inovace. V důsledku toho technická a ekonomická úroveň celku zaostávala. Restrukturalizace ekonomické základny v průběhu 90. let přinesla mnoho změn a byla spojena s výrazným vzestupem nezaměstnanosti pracovníků této třídy. Vysoká koncentrace těžby a navazujících aktivit těžkého průmyslu do několika významných lokalit způsobila, že úpadek těchto aktivit po roce 1989 znamenal úpadek celých těchto regionů (ostravské aglomerace, severočeské hnědouhelné pánve a dalších).

Ve třídě **dělníků zpracovatelů (výrobci, opraváři, údržbáři) (N3)** došlo nejdříve k razantnímu poklesu počtu i podílu (v roce 2002 až na úroveň 64 % roku 1991). V posledním období se trend změnil a jejich počet (a tím mírně i podíl) narostl. Před rokem 1990 tvořili dělníci zpracovatelé nejčetnější profesní třídu s 26 % podílem na celku, dnes jsou třetí s 19 % podílem.

Postavení a vývoj jednotlivých odvětví zpracovatelského průmyslu po roce 1989 v České republice výrazně ovlivnily změny související s problémy přechodu od centrálně řízené ekonomiky k ekonomice volného trhu. V mnoha odvětvích nastal výrazný útlum výroby i spotřeby českých výrobků. Velký význam pro rozvoj zpracovatelských odvětví měly i mají zahraniční investice. Dělníci - zpracovatelé tvoří širokou škálu pracovníků a vývoj jejich počtu souvisí s vývojem v odvětvích. Některá odvětví zaznamenala znovuoživení a výrazný boom (například gumárenský a plastikářský průmysl, automobilový průmysl) nebo se výroba dobře uchytila na zahraničních trzích (polygrafický průmysl) a nárůst jejich zaměstnanosti se projevil i na celkovém nárůstu podílů třídy N3.

Vývoj počtu i podílů **stavebních dělníků (N4)** měl cyklický charakter, stejně jako cyklický charakter má i vývoj v odvětví stavebnictví. Nejdříve v první polovině devadesátých let se jejich počet výrazně zvýšil (ve většině ostatních profesních tříd naopak výrazně poklesl se spojenými reformami ekonomiky). Ve druhé polovině devadesátých let, kdy stavebnictví přežívalo období recese, naopak poklesl. Od konce devadesátých let je počet pracovníků této třídy více méně stabilní.

Stavebnictví patří k hlavním odvětvím národního hospodářství a je také významným zaměstnavatelem, jak přímým, tak nepřímým. Růst stavební produkce po transformaci národní ekonomiky je považován za dobrý. Dynamika stavební produkce stoupá a i výhledově lze očekávat její trvalé oživení. Lidský potenciál je přitom důležitým zdrojem konkurenceschopnosti odvětví. Tato silná stránka českého stavebnictví ale oslabuje, což se projevuje ustupujícím zájmem o učňovské obory orientované na stavebnictví a přesunem našich odborníků na západ.

Počet **provozních a obslužných pracovníků (N5)** v celém sledovaném období mírně klesal (v roce 2006 dosahoval 91% úroveň roku 1991). Podíl těchto pracovníků na celku se však nejdříve mírně zvyšoval s vrcholem v roce 1999 a pak znovu klesal. Tento vývoj jejich podílů jenom odráží stav u ostatních profesí, zejména výrazné poklesy zaměstnanosti v jiných profesních třídách v 90. letech.

Služby jsou totiž velice různorodé a diverzifikované odvětví, které bylo před rokem 1989 značně poddimenzováno. I když služby jako celek, zaznamenaly po roce 1989 nárůst, zde se nárůst nekonal.⁷ Příčinou je růst produktivity práce daný jak využíváním moderních technologií, tak zvýšením pracovního nasazení vůbec. Z hlediska vnitřní diferenciací je nutno říci, že vývoj jednotlivých profesí byl rozdílný. Na poklesu počtu celku třídy výrazně přispěli skladoví provozní pracovníci a provozní pracovníci dopravy.

Třída **technických pracovníků (N6)** zahrnuje profese zaměřené na technickou činnost intelektuálního charakteru. Jejich počet v první polovině 90tých let poklesl o čtvrtinu a klesal až do konce 90. let. Pak nastal obrát ve vývoji a jejich počet postupně narůstal na 475 tis. v roce 2006 (což je 81% úroveň roku 1991).

Výrazný pokles v devadesátých letech byl důsledkem velké přezaměstnanosti, která byla způsobena zaměřením socialistické ekonomiky na průmyslovou produkci, výrobu s vysokou energetickou náročností, zanedbáváním modernizace s nízkou mírou používání nových technologií. Významnou mírou na nárůstu počtu pracovníků celé třídy v 90. letech se přičinili techničtí pracovníci výpočetní techniky (analytici a programátoři), jejichž počet v celém sledovaném období rostl s rozvojem výpočetní techniky.

⁷ Profesní třída N5 ani neodpovídá přesnému vymezení sektoru služeb. Tento sektor je mnohem rozsáhlejší a změny zaměstnanosti neodpovídají doslova změnám zaměstnanosti celého sektoru služeb.

Nejdynamičtější nárůst počtu pracovníků i podílu na zaměstnanosti byl ve třídě **Pracovníci na úseku řízení a zprávy (N7)**. Počet pracovníků narůstal od počátku devadesátých let nejvýrazněji ze všech sledovaných tříd a to po celé období. Přestože tato třída patřila před rokem 1989 co do počtu pracovníků k největším, v porovnání s některými vyspělými státy byl podíl 13 % na celkové zaměstnanosti poměrně nízký.

Na razantní nárůst počtu pracovníků této třídy měl vliv i poddimenzovaný stav služeb před rokem 1989. Narostl zejména počet vedoucích pracovníků podniků a organizací (ale poklesl počet pracovníků státních a místních orgánů) a také počet ekonomických pracovníků (zejména finanční sektor byl před rokem 1989 značně poddimenzován). Značná část těchto pracovních míst je umístěna do metropolitních regionů, kde je vyšší koncentrace ústředí větších firem, diverzifikovanější ekonomika, větší stupeň konkurence, tržní prostředí a další faktory důležité pro firmy z progresivního terciéru (kde značná část těchto pracovníků patří).

Počet **pracovníků školství, kultury, zdravotnictví, vědy a výzkumu (N8)** v první polovině 90. let také mírně poklesl, pak ale jejich počet začal narůstat na úroveň 580 tis. v roce 2006, což je 12 % celku. Jejich podíl na celku se v celém období zvyšoval. Zaměstnanost v této profesní třídě byla před rokem 1989 oproti vyspělým zemím poddimenzována a dodneška nedošlo k vyrovnání.

4.2 Změny ve vzdělanostní struktuře zaměstnaných v ČR

Vzdělávání obyvatelstva sehrává stále důležitou roli v podpoře růstu ekonomické a životní úrovně. Mezi nejsilnější faktory, které ovlivnily intenzitu zaměstnanosti v ČR v posledních deseti letech, je delší doba strávená vzděláváním u nejmladších ročníků, stárnutí populace a prodlužující se hranice pro odchod do důchodu. Snížila se míra ekonomické aktivity u osob se všemi stupni vzdělání, přičemž nejmarkantněji u osob se základním vzděláním a bez vzdělání. Zajímavé je, že poklesla i míra ekonomické aktivity vysokoškolsky vzdělaných osob.

V posledních deseti letech se prosazuje trend neustálého zvyšování vzdělanostní úrovně pracujících osob. Nastolení tržního prostředí, otevření se Evropské unii a zapojení se do globalizace klade i zvýšené požadavky na dovednosti, kvalifikaci, vzdělání i mobilitu pracovní síly. V současných podmínkách nestačí pro stále větší počet zaměstnání vyučení v oboru, nutnou podmínkou se stává alespoň vzdělání ukončené maturitní zkouškou. Zároveň se projevuje ústup od úzce oborově zaměřeného studia a naopak snaha připravovat žáky a studenty pro co možná nejširší oblast uplatnění, včetně podpory rozvoje přenositelných dovedností. Vizí budoucnosti je poskytovat žákům a studentům co nejširší vzdělání, aby byli připraveni a schopni změnit své povolání i několikrát za život a přizpůsobit se novým podmínkám a požadavkům na pracovním trhu.

Potřeby trhu našly odezvu v podobě nárůstu zájmu o vyšší vzdělání. Většina žáků ze základních škol pokračuje ve vzdělávání na středních školách. Zájem o studium na vyšších odborných a na vysokých školách v posledním desetiletí stále vzrůstá. I když počet vysokoškoláků rapidně narostl (mezi roky 2000 a 2004 byl zaznamenán nárůst absolventů VŠ o 41,6 %), ani tak ČR nedosahuje úrovně podílu vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva vyspělých západních zemí a výrazně za nimi zaostává. Jedním z důvodů rostoucího zájmu o vysokoškolské studium jsou i možnosti uplatnění po ukončení studia a vyšší platové ohodnocení, protože pořád obecně platí: čím vyšší vzdělání, tím vyšší plat.

Vzdělání tedy v současnosti hraje klíčovou roli při uplatnění na trhu práce. Nejhorší pozici při hledání práce mají lidé se základním vzděláním a bez vzdělání. Spolu s čerstvými absolventy a se ženami s malými dětmi patří mezi nejrizikovější skupiny ohrožené nezaměstnaností. Důležitým a kladně hodnoceným faktorem na trhu práce je schopnost využít získaného vzdělání a ochota se i nadále učit.

I když již dlouhodobě u nás dochází k nárůstu kvalifikační úrovně obyvatel, ani současná proporce vzdělanostní struktury zaměstnaných neodpovídá struktuře v západoevropských zemích. Klesá podíl zaměstnaných se základním vzděláním a narůstá podíl obyvatel se vzděláním sekundárním a terciárním.

Vývoj **vzdělanostní struktury zaměstnaných** je zachycen v tabulce A2 a grafu, který k tabulce přináležejí. Na první pohled lze vidět prudký pokles počtu zaměstnaných se základním vzděláním a to ze 1 062 tisíc na 284 tisíc, což je 73% pokles. Pokles absolutního počtu se projevil i na poklesu jejich podílu na celku. K mírnému poklesu počtu došlo také u vyučených (o 8 %), jejich podíl na celku naopak mírně vzrostl na konečných 41 %. Vyučení tak s počtem 1 975 tis. v roce 2006 i nadále zůstávají nejčetnější vzdělanostní skupinou zaměstnaných. Vysoce narostl počet zaměstnaných s úplným středoškolským vzděláním a to ze 1 252 tis. v roce 1991 na 1 658 tisíc v roce 2006, což je nárůst o 33 %. Narostl i jejich podíl na celku ze 23 % na 34 %. Naopak, počet gymnazistů poklesl a nyní tvoří 4 % zaměstnaných (většina gymnazistů pokračuje dále v terciárním vzdělávání a tudíž těch, kteří mají gymnaziální vzdělání jako své nejvyšší dosažené vzdělání, je relativně málo). Počet vysokoškolských absolventů se zvyšuje, což se projevilo i na nárůstu počtu i podílu vysokoškoláků (36% nárůst za sledované období). Díky těmto změnám došlo pochopitelně i k celkovému nárůstu průměrné úrovně vzdělání.

Úroveň vzdělání se celkově zvýšila o 0,79 roku ze 10,97 v roce 1991 na 11,76 v roce 2006 (což je nárůst o 8 %). Zajímavé je srovnání vývoje a stavu jednotlivých profesních tříd navzájem.⁸ Kromě třídy pracovníků školství, kultury, zdravotnictví, vědy a výzkumu (N8) všechny zaznamenaly nárůst úrovně vzdělanosti.

Nejvyšší nárůst byl u třídy zemědělců (N1) o 0,81 roku. Úroveň vzdělání „zemědělců“ je nejnižší ze všech sledovaných profesních tříd. V roce 2006 dosahovala hodnoty 10,49 roku. I když u nich došlo k nejvýraznějšímu nárůstu úrovně vzdělání, i nyní zůstávají na posledním místě, stejně jako na počátku sledovaného období, tj. v roce 1991. Důvodem je rapidní pokles počtu zejména nekvalifikované pracovní síly a silnější zastoupení pracovníků s maturitním a vysokoškolským vzděláním, což jsou často soukromí zemědělci a farmáři. Hned za zemědělci jsou s nynější úrovní vzdělání 10,50 roku stavební dělníci (N4), kteří ale za sledované období zaznamenali jenom nízký nárůst úrovně vzdělání, a to o 0,35 roku.

Pokles průměrné úrovně vzdělání nastal jenom u třídy N8 **pracovníci školství, kultury, zdravotnictví, vědy a výzkumu**. Pokles byl dán zejména snížením úrovně vzdělání hned v prvním období (tzn. v letech 1991 až 1994), a tak nárůst v následujících obdobích již nestačil vyrovnat tento pokles. K poklesu došlo zejména u pracovníků vědy, výzkumu a vývoje (N88).

Na konci každé kapitoly u profesních tříd byl stručně popsán stav a vývoj **homogenity**. Z pohledu celých profesních tříd však toto hodnocení má nižší vypovídací schopnost. Příčina je zřejmá – do výpočtu jsou zahrnuty jak všechny obory a stupně vzdělání, tak také všechny profesní podtřídy, které patří do jednotlivých podtříd. Přesto, jak dokládá tabulka B4, došlo v jednotlivých fázích sledovaného období k několika změnám. Homogenita hodnocená podle stupně oborů vzdělání doznala výrazných změn. U většiny profesních tříd poklesla. Nejvýrazněji se změnila u třídy „zemědělců“ (N1) a nejvýraznější pokles byl zaznamenán u profesní třídy technických pracovníků (N6). Naopak profesní třída pracovníků na úseku řízení a správy (N7) zaznamenala v témže období výrazný nárůst, jinými slovy, struktura pracovníků podle oborů vzdělání se stala diverzifikovanější.

Homogenita hodnocená podle stupňů vzdělání ve všech podtřídách v poslední fázi sledovaného období vzrostla, jediné u třídy technických pracovníků (N6) poklesla. Nyní je úroveň homogenity u „dělnických“ profesních tříd (N1 a N4) na úrovni spíše vysoké, naopak u profesních tříd N5 až N8 na úrovni nízké. Vysoká úroveň přitom značí, že v profesní třídě převládá určitý stupeň vzdělání. U tříd N1 až N4 jsou to vyučení, nejvyšší podíl mají u stavebních dělníků (N4) až 82 %. Ve vyšších profesních třídách jsou nároky na vzdělání vyšší a nedominuje tam jeden stupeň vzdělání, úroveň homogenity je na velmi nízké úrovni. Výrazné podíly zde mají absolventi středního vzdělání s maturitou, vysokoškoláci i vyučení.

⁸ Podrobnější vývoj a hodnocení stavu úrovně vzdělání jednotlivých profesních tříd je popsán u každé profesní třídy v kapitole 3 samostatně.

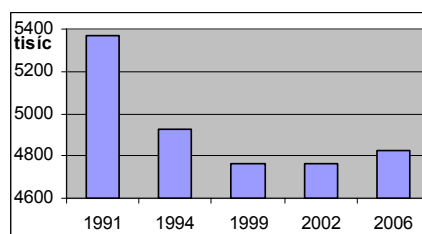
A. Vývoj zaměstnanosti a její struktury v České republice

jsou zahrnuty třídy:

- N1 Zemědělství, lesní a rybářští dělníci
- N2 Dělníci při těžbě a úpravě surovin, v hutnictví, energetice a vod. hospodářství
- N3 Dělníci zpracovatelé (výrobci, opraváři, údržbaři)
- N4 Stavební dělníci
- N5 Provozní a obslužní pracovníci
- N6 Techničtí pracovníci
- N7 Pracovníci na úseku řízení a správy
- N8 Pracovníci školství, kultury, zdravotnictví, vědy, výzkumu a ost. nev.

nejsou zahrnuti příslušníci armády

Vývoj celkového počtu zaměstnaných

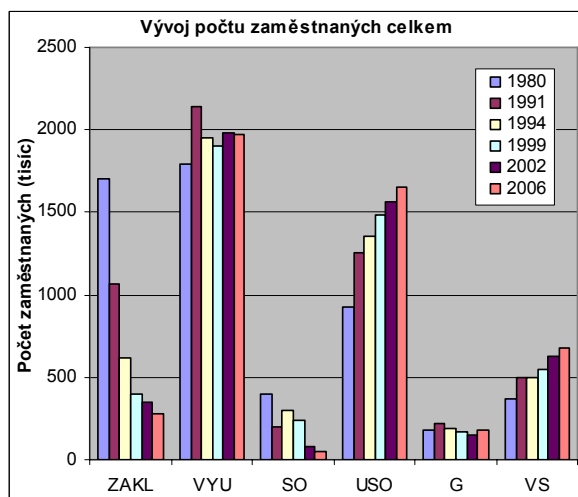
A1. Vývoj počtu zaměstnaných (počet v tisících)

	1991	1994	1999	2002	2006	06-91
počet zaměstnaných	5366,4	4926,8	4764,1	4764,9	4828,0	-538,4
podíl z celku	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	0,0%
vývoj od r.1991	100,0%	91,8%	88,8%	88,8%	90,0%	-10,0%
změna počtu zam.*		-439,6	-162,7	0,8	63,1	

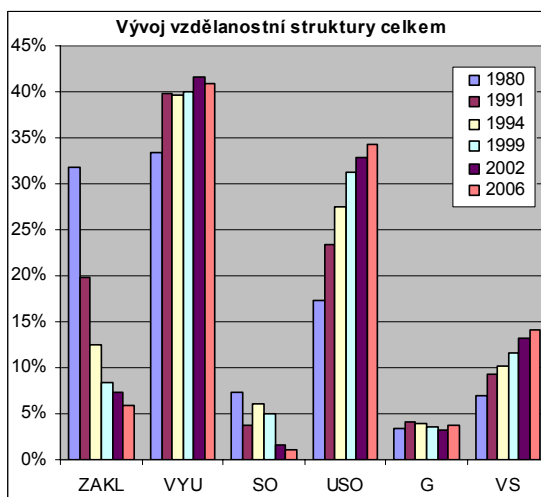
* vzhledem k předchozímu období

A2. Vzdělanostní struktura (počty v tisících)

	1991	1994	1999	2002	2006	06-91						
základní	1062,0	19,8%	615,5	12,5%	396,5	8,3%	348,7	7,3%	283,5	5,9%	-778,5	-73,3%
vyučení	2136,8	39,8%	1954,8	39,7%	1901,5	39,9%	1986,6	41,7%	1974,8	40,9%	-162,0	-7,6%
střední odborné vyučen s maturitou*	198,0	3,7%	301,7	6,1%	238,7	5,0%	80,3	1,7%	49,8	1,0%	-148,2	-74,8%
úplné střední odborné gymnaziální	1252,2	23,3%	1285,5	26,1%	1399,0	29,4%	1565,6	32,9%	1658,0	34,3%	405,8	32,4%
vysoškolské bez vzdělání**	215,7	4,0%	193,4	3,9%	174,3	3,7%	152,3	3,2%	182,0	3,8%	-33,7	-15,6%
	500,3	9,3%	500,9	10,2%	552,1	11,6%	628,9	13,2%	679,6	14,1%	179,3	35,8%
	**		3,3	0,1%	15,9	0,3%	0,9	0,0%	0,2	0,0%		
	*započteno v "ÚSO"		** započteno v "základní"									
Úroveň vzdělání (roků)	10,97	11,23	11,47	11,63	11,76	0,79	7,2%					

USO - uvedeno vč. vyučených s maturitou

A3. Vývojové trendy zaměstnanosti třídy:

CELKEM				Základní				Vyučen			
91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06
-	o	o	o	-	-	-	-	o	o	o	o
Maturitní				Vysokošk.							
o	o	o	o	o	+	+	+				

-- výrazný pokles (více než 50%) ++ výrazný nárůst (více než 50%) o změny nepřesahující 10% výchozího stavu
 - pokles (více než 10% do 50%) + nárůst (více než 10% do 50%)

B. Celkový přehled vývoje zaměstnanosti - podrobnější členění

B1. Vývoj počtu zaměstnaných (počet v tisících)

	počet zaměstnaných					podíl zaměstnaných					vývoj 1991 - 2006					změna počtu zaměstnaných*			
	1991	1994	1999	2002	2006	1991	1994	1999	2002	2006	1991	1994	1999	2002	2006	1994	1999	2002	2006
N1	343,0	191,9	141,7	131,9	118,6	6,4%	4,0%	3,0%	2,8%	2,5%	100%	56%	41%	38%	35%	-151,1	-50,2	-9,8	-13,4
N2	181,3	99,7	73,2	59,3	62,5	3,4%	2,1%	1,6%	1,3%	1,3%	100%	55%	40%	33%	34%	-81,6	-26,5	-13,9	3,2
N3	1387,0	1006,9	911,2	884,7	906,0	25,9%	21,0%	19,5%	19,1%	18,8%	100%	73%	66%	64%	65%	-380,1	-95,7	-26,5	21,3
N4	317,1	372,7	341,5	335,4	334,5	5,9%	7,8%	7,3%	7,2%	7,0%	100%	118%	108%	106%	106%	55,6	-31,2	-6,1	-0,9
N5	1273,1	1226,8	1208,0	1188,5	1154,8	23,8%	25,6%	25,9%	25,6%	24,0%	100%	96%	95%	93%	91%	-46,3	-18,8	-19,5	-33,7
N6	586,5	445,9	399,9	442,1	475,4	11,0%	9,3%	8,6%	9,5%	9,9%	100%	76%	68%	75%	81%	-140,6	-46,0	42,2	33,3
N7	714,8	974,7	1081,9	1079,5	1179,1	13,4%	20,3%	23,2%	23,3%	24,5%	100%	136%	151%	151%	165%	259,9	107,2	-2,4	99,6
N8	488,2	473,4	503,5	517,0	580,4	9,2%	9,9%	10,8%	11,1%	12,1%	100%	97%	103%	106%	119%	-14,8	30,1	13,5	63,3

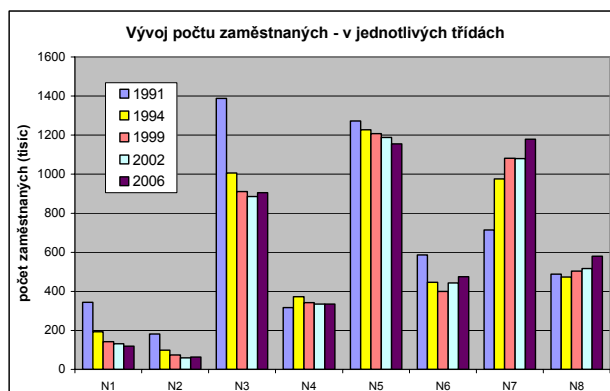
* vzhledem k předchozímu období

B2. Úroveň vzdělání (roků)

	1991	1994	1999	2002	2006
N1	9,68	9,89	10,09	10,36	10,49
N2	9,97	10,21	10,39	10,51	10,60
N3	10,07	10,36	10,48	10,51	10,66
N4	10,15	10,29	10,41	10,51	10,50
N5	10,01	10,24	10,44	10,58	10,66
N6	12,80	12,86	12,94	13,03	13,15
N7	12,36	12,28	12,50	12,61	12,72
N8	14,23	13,48	13,61	13,83	13,67

Rozdíl úrovně vzdělání v letech

	94-91	99-94	02-99	06-02	06-91
N1	0,20	0,21	0,27	0,13	0,81
N2	0,23	0,18	0,12	0,09	0,62
N3	0,30	0,12	0,03	0,15	0,59
N4	0,14	0,12	0,10	-0,02	0,35
N5	0,22	0,20	0,14	0,09	0,65
N6	0,06	0,08	0,09	0,12	0,35
N7	-0,08	0,22	0,11	0,11	0,36
N8	-0,75	0,13	0,22	-0,16	-0,56

B3. Vývojové trendy zaměstnanosti

	CELKEM				Základní				Vyučen				Maturitní				Vysokošk.				
	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	91-94	94-99	99-02	02-06	
N1	-	-	o	-	--	-	-	-	-	-	o	o	-	-	+	o	-	-	++	o	
N2	-	-	-	o	--	--	-	+	-	-	-	o	-	-	o	+	-	-	-	o	++
N3	-	o	o	o	--	-	o	-	-	o	o	o	-	o	o	+	-	+	o	+	
N4	+	o	o	o	-	-	-	o	+	o	o	o	++	o	+	+	-	-	++	-	
N5	o	o	o	o	-	-	-	-	o	o	o	o	+	+	+	o	+	o	+	+	
N6	-	-	+	o	-	--	o	o	o	+	+	+	-	o	o	o	-	o	o	+	
N7	+	+	o	o	+	-	-	o	++	+	o	o	+	+	o	o	+	+	o	+	
N8	o	o	o	+	-	o	o	+	o	+	+	+	o	o	o	o	-	+	+	+	

-- výrazný pokles (více než 50%)

++ výrazný nárůst (více než 50%)

- pokles (více než 10% do 50%)

+ nárůst (více než 10% do 50%)

o změny nepřesahující 10% výchozího stavu

B4. Stav a vývoj homogenity v jednotlivých třídách zaměstnaní

	podle zastoupení oborů vzdělání				podle zastoupení stupňů vzdělání									
	1994	1999	2002	2006	99-94	02-99	06-02	1994	1999	2002	2006	99-94	02-99	06-02
N1	vysoká	vysoká	střední	střední	-	-	-	velmi nízká	nízká	nízká	střední	++	-	+
N2	vysoká	vysoká	střední	vysoká	-	-	++	střední	velmi vysoká	střední	vysoká	+	-	+
N3	vysoká	střední	vysoká	střední	-	-	-	vysoká	vysoká	střední	vysoká	+	-	+
N4	vysoká	vysoká	vysoká	střední	+	++	-	velmi vysoká	velmi vysoká	vysoká	velmi vysoká	+	-	+
N5	střední	střední	střední	střední	+	-	o	nízká	střední	nízká	nízká	+	-	+
N6	nízká	velmi nízká	velmi nízká	střední	-	-	++	nízká	nízká	nízká	nízká	o	-	-
N7	vysoká	střední	střední	střední	-	++	o	střední	nízká	nízká	nízká	-	-	+
N8	nízká	nízká	nízká	nízká	-	+	+	velmi nízká	velmi nízká	velmi nízká	velmi nízká	-	-	+
Σ	velmi nízká	velmi nízká	velmi nízká	velmi nízká	-	-	o	velmi nízká	velmi nízká	velmi nízká	velmi nízká	-	-	+

5. Srovnání stavu a vývoje zaměstnanosti pracovníků se strukturou absolventů vstupujících do sféry práce

Spolu s měnící se strukturou zaměstnanosti podle jednotlivých sektorů či profesních tříd dochází ke změnám také v oblasti vzdělanostní a oborové struktury absolventů. Zatímco před rokem 1989 byly počty absolventů určovány centrálními orgány, od roku 1990 dochází k uvolnění tohoto direktivního rozdělování počtů žáků do jednotlivých stupňů či dokonce oborů vzdělávání a výsledný počet je dán do jisté míry svobodným rozhodováním žáků a jejich rodičů (pochopitelně s ohledem na kapacitní možnosti vzdělávacích zařízení, intelektové předpoklady žáků apod.).

Jak již bylo uvedeno v předchozích kapitolách, uvědomování si potřeby vzdělání vede často ke „kolizím“ v oblasti vzdělávacího systému ve smyslu nabídky a poptávky. Zatímco počet žáků v terciární úrovni vzdělávání byl zejména v minulých letech limitován kapacitními možnostmi vysokých škol, v některých středoškolských zařízeních zase naopak došlo nebo dochází k výraznému poklesu počtu žáků (k příčinám tohoto poklesu lze přiřadit také demografické faktory či nezájem žáků o některé obory vzdělání).

Zejména ve druhé polovině 90. let a první polovině tohoto desetiletí, kdy nezaměstnanost byla značnou překážkou pro uplatnění zejména absolventů na trhu práce, docházelo k paradoxním jevům. Relativní nedostatek pracovníků v některých strojírenských oborech byl příčinou kritiky zaměstnavatelů vůči školské sféře. Vytýkali jí, že v těchto oborech nezajišťuje dostatečný počet absolventů a poukazovali přitom na snižující se počty žáků. Oprávněnost svého postoje navíc podpořili argumentem, že nedostatek pracovníků se projevuje v období vysoké nezaměstnanosti a přechodu velkého počtu lidí do jiných profesí, což je obecně vzato situace, která by jim měla pracovní síly zajistit. Tuto situaci často komplikovaly i názory pracovníků úřadů práce, kteří posuzovali situaci v oblasti nezaměstnanosti absolventů z hlediska absolutních počtů nezaměstnaných. Je pochopitelně zřejmé, že závažnost tohoto problému se prohlubuje zejména v posledních dvou letech (a lze očekávat, že z pohledu zaměstnavatelů se situace nezlepší ani v blízké budoucnosti), tzn. v období, kdy míra nezaměstnanosti vytrvale klesá a blíží se historickému minimum z první poloviny 90. let. V současné době většinou převyšuje nabídka volných pracovních míst počty nezaměstnaných a tím se stává situace v některých oborech (zejména technických) značně znepokojivá.

Postupně přicházející snížení počtu žáků (pokles demografické křivky) nastupujících do středních škol na jedné straně a zvyšování dostupnosti vzdělávací nabídky v maturitních oborech, oborech vyššího odborného a vysokoškolského vzdělávání na straně druhé s sebou přináší změny ve složení absolventů přicházejících na trh práce. Vzhledem k zájmu žáků i jejich rodičů o dosažení vyšších úrovní vzdělání dochází k poklesu přijímaných do oborů vzdělání s výučním listem a následně k úbytku vyučených pracovníků. Objevuje se i názor, že žáci nebudou mít zájem o odborné vzdělávání a budou preferovat všeobecné vzdělávání na gymnáziích.

V následujících dvou kapitolách se proto pokusíme o komparaci struktury současného stavu zaměstnanosti jednotlivých profesních tříd a struktury zaměstnaných absolventů. Z dat, která uvádějí následující tabulky, si lze udělat poměrně názorný obrázek o potřebě či naopak nadbytku pracovníků v jednotlivých profesních třídách či skupinách oborů.

5.1 Hodnocení struktury žáků připravovaných ve školské sféře z hlediska tříd zaměstnání

Toto hodnocení vychází z rozložení, resp. rozdělení absolventů, kteří v roce 1999, 2002 a 2006 ukončili vzdělání. V případě vyučených však, vzhledem k zavedení povinné 9. třídy na základních školách, jsou namísto roku 1999 započtení absolventi z roku 1998. K jednotlivým profesním třídám jsou přiřazeny skupiny oborů, jejichž absolventi by v daných třídách měli nacházet uplatnění. Ve výsledných údajích jsou započtení také absolventi

gymnází a lyceí, jimž nelze přiřadit žádnou skupinu oborů a kteří téměř všichni pokračují v dalším vzdělávání na vyšších či vysokých školách. Ti jsou s určitou mírou nepřesnosti započítáni jako absolventi vysokých škol (byli přiřazeni do profesních tříd N6, N7 a N8 – pochopitelně spolu s většinou absolventů oborů úplného středního odborného vzdělání).

Výsledná tabulka znázorňuje vývoj počtu a podílu pracovníků v jednotlivých profesních třídách v letech 1994, 1999, 2002 a 2006 (viz kapitola 4), vývoj počtu a podílu absolventů škol a vývoj trendů obou skupin mezi jednotlivými roky. Trend vyplývá ze srovnání podílů každé třídy na celku ve sledovaných letech.

		Počet pracovníků (v tis.)				Podíl pracovníků				Trend			Počet absolventů			Podíl absolventů			Trend	
		1994	1999	2002	2006	1994	1999	2002	2006	94-99	99-02	02-06	1999	2002	2006	1999	2002	2006	99-02	02-06
N1	Zemědělství, lesní a rybářští dělníci	192	142	132	119	4,0%	3,0%	2,8%	2,5%	-	-	-	3622	3386	2861	2,7%	3,1%	2,5%	+	-
N2	Dělníci při těžbě a úpravě surovin, v hutnictví, energetice a vod.hos.	100	73	59	62	2,1%	1,6%	1,3%	1,3%	-	-	o	156	106	65	0,1%	0,1%	0,1%	o	o
N3	Dělníci zpracovatelé (výrobci, opraváři, údržbáři)	1007	911	885	906	21,0%	19,5%	19,1%	18,8%	-	-	-	29247	23718	20872	21,8%	21,5%	18,5%	-	-
N4	Stavební dělníci	373	342	335	335	7,8%	7,3%	7,2%	7,0%	-	-	-	6927	3783	3236	5,2%	3,4%	2,9%	-	-
N5	Provozní a obslužní pracovníci	1227	1208	1189	1155	25,6%	25,9%	25,6%	24,0%	+	-	-	22187	21311	19366	16,6%	19,3%	17,2%	+	-
N6	Techničtí pracovníci	446	400	442	475	9,3%	8,6%	9,5%	9,9%	-	+	+	23108	23932	28801	17,3%	21,7%	25,5%	+	+
N7	Pracovníci na úseku řízení a správy	975	1082	1079	1179	20,3%	23,2%	23,3%	24,5%	+	+	+	30728	19914	19877	22,9%	18,0%	17,6%	-	-
N8	Pracovníci školství, kultury, zdrav., vědy, výzkumu a ost. nev.	473	504	517	580	9,9%	10,8%	11,1%	12,1%	+	+	+	17982	14286	17786	13,4%	12,9%	15,8%	-	+

Pozn.: + nárůst, - pokles, o stagnace

Co tedy z tabulky vyplývá? V této souvislosti bude zajímavé srovnání také těch informací a závěrů, které byly uvedeny v předchozích kapitolách. Zejména zde však půjde o komparaci struktury zaměstnanosti v rámci jednotlivých profesních tříd absolventů a všech pracovníků.

N1 Zemědělství, lesní a rybářští dělníci

Podíl absolventů se v letech 1999 až 2002 podobně jako podíl pracovníků pohyboval okolo 3 %, v roce 2006 se u obou těchto skupin snížil shodně na 2,5 %. Přestože je tento podíl (např. oproti ostatním profesním třídám) relativně nízký, z tabulky je patrné, že vývojové trendy jsou u obou skupin obyvatel shodné. Jak podíl pracovníků, tak podíl absolventů v posledních 4 letech klesl (což odpovídá celkovým trendům ve struktuře hospodářství, resp. zaměstnanosti).

N2 Dělníci při těžbě a úpravě surovin, v hutnictví, energetice a vodním hospodářství

Jak již bylo uvedeno v kapitole 3.2., počet pracovníků i podíl této třídy na celkové zaměstnanosti po roce 1989 klesá. Také podíl připravovaných absolventů je velice nízký (ve všech letech přibližně 0,1 %), jejich počet dokonce mezi roky 1999 a 2006 poklesl o dvě třetiny. Vzhledem k dlouhodobým trendům v tomto profesním odvětví lze proto stav i vývoj počtu absolventů hodnotit jako přirozený.

N3 Dělníci zpracovatelé (výrobci, opraváři, údržbáři)

Z porovnání obou skupin obyvatel (pracovníci a absolventi) vyplývá, že jak podíl pracovníků na celkové zaměstnanosti, tak podíl absolventů zaznamenal v uvedených letech úbytek. Jestliže ještě v roce 2002 byla potřeba absolventů příslušných oborů nižší než jaká byla celková zaměstnanost, v roce 2006 je možné stav, resp. podíl obou skupin obyvatel hodnotit jako vyrovnaný, jinými slovy počet absolventů více méně v průměru odpovídá potřebám na trhu práce. Potřeba pracovníků i produkce absolventů je však nerovnoměrná z hlediska jednotlivých profesí – to souvisí i se soustředěním zahraničních investic do některých oblastí průmyslu.

N4 Stavební dělníci

V tomto případě byl podíl absolventů ve všech letech poměrně výrazně nižší než kolik by bylo potřeba (podíl absolventů byl např. v roce 2006 ani ne na poloviční úrovni vzhledem k podílu této profesní třídy na celkové zaměstnanosti). Je zde zřejmý nezáměr o tuto profesi.

Navíc se zde uplatňují zahraniční dělníci, kteří díky nižším mzdovým nárokům vytlačují domácí pracovní síly. Na druhou stranu je však známo, že poměrně značný podíl absolventů stavebních oborů vykonává odlišné profese. Další příčinou relativně vysokého převisu podílu pracovníků nad absolventy je skutečnost, že ve stavebnictví se často uplatňuje nekvalifikovaná pracovní síla (tzn. se základním vzděláním – ti totiž nejsou zachyceni ve výsledných počtech absolventů)

N5 Provozní a obslužní pracovníci

Velikost rozdílu mezi podílem absolventů a pracovníků se v období let 1999 a 2002 sice zmenšila, v dalším období však tento trend potvrzen nebyl (rozdíl činil v obou posledních sledovaných letech 6-7 p.b.). Vzhledem ke struktuře zaměstnanosti pracovníků je poptávka po absolventech vyšší než současná nabídka. Z kapitoly 3.5., věnované této profesní třídě, vyplývá zejména potřeba pracovníků s maturitním, případně vysokoškolským vzděláním.

N6 Techničtí pracovníci

Také v tomto případě je rozdíl jednotlivých podílů značný. Zde však je situace opačná – totiž absolventů příslušných oborů je příliš mnoho (během období 2002 a 2006 byl u absolventů této profesní třídy zaznamenán vůbec nejvyšší nárůst – o téměř 4 p.b.) v porovnání se strukturou zaměstnanosti, resp. v porovnání s tím, kolik by jich bylo za dané situace na trhu práce zapotřebí. V tomto případě však jde také o metodickou nesrovnalost, neboť značná část technických pracovníků, zastávajících vedoucí funkce, je započítána do profesní třídy N7 (pracovníci na úseku řízení a správy). Jak již bylo uvedeno v příslušné kapitole i ve studii, ze které tato práce vychází, ze skupin oborů, které byly přiřazeny do této profesní třídy, by rozhodně mělo být podporováno vzdělávání budoucích absolventů v oblasti výpočetní techniky. Dále je skutečností, že určitý podíl absolventů technických oborů s maturitou pracuje na dělnických pozicích (a to nejen absolventů čtyřletých oborů s maturitou obsahujících odborný výcvik, ale i maturitních oborů SOŠ).

N7 Pracovníci na úseku řízení a správy

Vzhledem k podílu pracovníků byl v roce 2006 (stejně jako v roce 2002) zaznamenán nedostatek absolventů oborů souvisejících s profesní třídou N7 (oproti vysoké vyrovnanosti v roce 1999). Vývojové tendence obou skupin obyvatel jsou značně protichůdné – zatímco podíl této profesní třídy narůstá, podíl absolventů naopak klesá. Příčinou je zejména výrazný úbytek absolventů (se středním maturitním vzděláním) oborové skupiny 63 (tzn. ekonomika a administrativa) a také 64 (podnikání v oborech).

N8 Pracovníci školství, kultury, zdravotnictví, vědy, výzkumu a ostatní nevýrobní

Přestože došlo ke snížení rozdílu v letech 1999 a 2002 mezi podílem absolventů a podílem zaměstnaných, byl „přebytek“ absolventů v roce 2002 skutečně zanedbatelný, v následujícím období tento rozdíl opět vzrostl (i přes nárůst počtu i podílu celé profesní třídy), zejména díky rapidnímu nárůstu podílu absolventů – téměř o 3 p.b. mezi roky 2002 a 2006. U této profesní třídy je obtížné odhadovat trendy do budoucna, navíc velká část je součástí státní sféry, kde vláda předpokládá snížení počtu státních pracovníků. Na druhou stranu je však potřeba konstatovat, že se jedná převážně o kvartérní sektor, a proto by nebylo dobré snižovat počty budoucích absolventů.

5.2 Hodnocení struktury žáků připravovaných ve školské sféře podle počtu zaměstnaných členěných dle skupin oborů

Tato kapitola obsahuje srovnání struktury zaměstnaných a struktury absolventů. Rozdíl oproti předchozí kapitole však spočívá v tom, že struktura zaměstnaných (respektive jednotlivé profesní podtřídy) je zde stanovena podle skupin odpovídajících oborům vzdělání. Výsledné hodnoty počtu pracovníků tedy uvádějí, kolik jich pracuje v profesích, jež odpovídají skupinám oborů vzdělání (nikoliv kolik pracovníků je v těchto oborech vzděláno). Některé podtřídy bylo nutné přiřadit do několika oborů (např. N51 Provozní pracovníci dopravy, vč. osádek a řidičů, N68 Technici dopravy, pošt a telekomunikací, N72 Vedoucí

pracovníci podniků, organizací a organizačních jednotek a některé jiné), některé další nebylo možné přiřadit k žádné skupině oborů vzdělání. Nezačlenění pracovníci tvořili v roce 2006 11,5 % z celkového počtu (oproti 2002 necelých 17 %, resp. 15 % v roce 1999).

Skupina oborů	Počet pracovníků				Podíl pracovníků				Trend			Počet absolventů			Podíl absolventů			Trend	
	1994	1999	2002	2006	1994	1999	2002	2006	94-99	99-02	02-06	1999	2002	2006	1999	2002	2006	99-02	02-06
Hornictví, hutnictví	111,8	81,8	68,4	71,5	2,3%	1,8%	1,5%	1,6%	-	-	o	713	221	134	0,6%	0,2%	0,1%	-	-
Strojírenství	689,0	583,5	511,2	562,3	14,4%	12,5%	11,0%	12,6%	-	-	+	13394	12183	12565	10,6%	9,7%	9,6%	-	o
Elektrotechnika	220,9	355,5	351,3	353,9	4,6%	7,6%	7,6%	7,9%	++	o	o	11045	11675	11888	8,8%	9,3%	9,0%	+	o
Technická chemie	78,4	71,1	92,1	97,9	1,6%	1,5%	2,0%	2,2%	-	+	+	1935	1256	981	1,5%	1,0%	0,7%	-	-
Potravinářství	64,5	58,0	60,5	56,9	1,3%	1,2%	1,3%	1,3%	-	+	-	2835	2714	2648	2,2%	2,2%	2,0%	o	o
Textil, oděvnictví	138,2	109,5	103,4	81,4	2,9%	2,3%	2,2%	1,8%	-	-	-	4747	2506	1953	3,8%	2,0%	1,5%	-	-
Koždělná výroba	22,2	15,3	11,3	7,1	0,5%	0,3%	0,2%	0,2%	-	-	-	335	115	91	0,3%	0,1%	0,1%	-	-
Zpracování dřeva, polygrafie	91,8	99,3	104,9	101,7	1,9%	2,1%	2,3%	2,3%	+	+	o	5690	4770	4214	4,5%	3,8%	3,2%	-	-
Stavebnictví	456,4	429,2	389,6	411,7	9,5%	9,2%	8,4%	9,2%	-	-	+	10205	7201	6768	8,1%	5,7%	5,2%	-	-
Doprava a spoje	113,8	119,0	93,1	92,7	2,4%	2,6%	2,0%	2,1%	+	-	o	1294	1051	1356	1,0%	0,8%	1,0%	-	+
Zemědělství a lesnictví, veter.	274,5	219,4	193,2	167,1	5,7%	4,7%	4,2%	3,7%	-	-	-	7013	6106	5675	5,6%	4,9%	4,3%	-	-
Zdravotnictví	178,8	192,0	191,9	247,0	3,7%	4,1%	4,1%	5,5%	+	o	+	6082	5708	5555	4,8%	4,6%	4,2%	-	o
Ekonomika a administrativa	689,8	730,2	704,8	780,4	14,4%	15,7%	15,2%	17,5%	+	-	+	19470	13401	13194	15,5%	10,7%	10,0%	-	o
Podnikání v oborech, odvětví			28,1	29,5			0,6%	0,7%			o	7271	7452	6795	5,8%	5,9%	5,2%	+	-
Gastronomie, hotelnictví	174,4	176,6	193,6	185,3	3,6%	3,8%	4,2%	4,1%	+	+	o	11382	12774	12860	9,0%	10,2%	9,8%	+	o
Obchod	288,2	292,1	282,6	262,9	6,0%	6,3%	6,1%	5,9%	+	-	-	7457	6203	4993	5,9%	4,9%	3,8%	-	-
Právo, veřejnospr. činnosti	17,0	22,8	27,4	27,8	0,4%	0,5%	0,6%	0,6%	+	+	o	2499	2228	2435	2,0%	1,8%	1,9%	-	+
Osobní a provozní služby	252,1	237,1	236,7	223,5	5,3%	5,1%	5,1%	5,0%	-	o	-	3297	3463	3612	2,6%	2,8%	2,7%	+	o
Učitelství a sociální péče	208,4	209,9	211,7	198,4	4,3%	4,5%	4,6%	4,4%	+	+	-	5148	2546	2885	4,1%	2,0%	2,2%	-	+

Pozn.: + nárůst, - pokles, o stagnace

Tabulka podobně jako v předcházející kapitole uvádí počty a podíly pracovníků a absolventů, kteří (jak již bylo uvedeno) jsou rozděleni podle skupin oborů vzdělání. Tabulka je doplněna vývojovými trendy mezi jednotlivými roky. Z uvedených hodnot vyplývá potřeba nebo naopak nadbytečnost absolventů na trhu práce v profesi odpovídající příslušnému oboru vzdělání.

21 Hutnictví, hornictví

Podíl absolventů hornických a hutnických oborů je výrazně nižší než podíl zaměstnaných pracovníků v příslušných profesích. Počet absolventů i jejich podíl na celku navíc výrazně v celém sledovaném období poklesl. Díky tomu také je u této skupiny oborů podprůměrná míra nezaměstnanosti. Přestože tato situace odpovídá dlouhodobým trendům i potřebám v této profesi, v současnosti je pocítován nedostatek příslušně kvalifikovaných absolventů. Také proto dochází v těchto odvětvích často k uplatnění zahraničních pracovníků (viz např. zaměstnávání slovenských a polských pracovníků v podnicích ostravské aglomerace).

23 Strojírenství

Zaměstnanost i počet (podíl) absolventů do roku 2002 klesala. V následujícím období se trend mírně obrátil, počet i podíl pracovníků v příslušných profesích vzrostl, tomuto tempu však neodpovídá vývoj absolventů – jejich počet sice mírně narostl, v rámci struktury však jejich podíl stagnoval. Tento stav patrně souvisí se skutečností, že zejména v posledním období byl v České republice zaznamenán příliv zahraničních investic do tohoto odvětví. Je však zřejmé, že tento fakt se neodráží v odpovídajícím počtu absolventů, kterých začíná být nedostatek a lze očekávat, že s některými dalšími avizovanými investicemi v České republice se tato nepříznivá situace ještě prohloubí.

26 Elektrotechnika

Podíl absolventů oborů této skupiny je mírně vyšší než jaký je podíl pracovníků v odpovídajících profesních třídách. Ve sledovaném období se podíl absolventů pohybuje okolo 9 % a je zde zřejmý mírný nadbytek v porovnání s celkovou zaměstnaností v této oborové skupině, avšak vzhledem k příznivému vývoji zaměstnanosti nemusí být tento „přebytek“ absolventů (zejména pro absolventy některých vysoce perspektivních odvětví elektrotechniky) znepokojivý.

28 Technická chemie

Podíl pracovníků i absolventů byl ještě v roce 1999 vyrovnaný, ale (jak ukazují vývojové trendy jednotlivých skupin) po uvedeném roce by se měl projevat nedostatek absolventů oboru technická chemie. Jestliže totiž počet i podíl pracovníků po celé sledované období rostl, u absolventů byl vývoj obrácený.

29 Potravinářství

Podíl absolventů poměrně značně překračuje podíl pracovníků; z hlediska vývoje se u obou skupin dá konstatovat stagnace.

31 Textil, oděvnictví

Podíl absolventů ještě v roce 1999 výrazně převyšoval podíl tohoto odvětví na celkové zaměstnanosti, a tím se také tito absolventi stávali nadbyteční. Vzhledem k výraznému snížení počtu absolventů těchto oborů došlo v následujících letech k vyrovnání jejich podílu s podílem zaměstnaných. Na druhou stranu je třeba zdůraznit, že absolventi příslušných oborů zpravidla nemají o práci v textilním průmyslu či oděvnictví zájem.

32 Kožedělná výroba

Podíl jak pracovníků, tak také absolventů je velice nízký. Podíl absolventů sice neodpovídá (alespoň z pohledu hodnot uvedených v tabulce) struktuře zaměstnanosti, avšak vzhledem k trvajícím propadu kožedělné výroby v České republice a nahrazování této produkce dovozem ze zahraničí nelze očekávat výraznější poptávku po domácích pracovních silách.

33, 34 Zpracování dřeva, polygrafie

Počet absolventů těchto oborů ve všech sledovaných letech vysoce překračoval potřeby trhu práce – jinými slovy – podíl absolventů byl mnohem vyšší než podíl pracovníků příslušných profesí. Spojení těchto dvou skupin (zpracování dřeva a polygrafie) je však nesourodé. Zatímco polygrafů je relativní nedostatek, u zpracovatelů dřeva platí opak.

36 Stavebnictví

V tomto případě je patrný zvyšující se „deficit“ absolventů příslušných oborů náležejících do stavebnictví. Zejména mezi roky 2002 a 2006 se zvýšil relativní nedostatek absolventů, neboť vývojové trendy obou skupin byly zcela protichůdné. Je však potřeba podotknout, že jde o zaměstnání, o která nemají absolventi zejména z mzdových důvodů často zájem. Důvod je zřejmý: zaměstnávání cizinců především ze zemí na východ od našich hranic snižuje ze známých důvodů zaměstnatelnost českých pracovníků.

37 Doprava a spoje

V této skupině se zdánlivě projevuje nedostatek absolventů. Je to však do značné míry dáno tím, že v našem školství nejsou připravováni řidiči automobilové dopravy. Naopak v oblasti železniční dopravy, která tvoří podstatnou část absolventů oborů této skupiny, je relativní „nadbytek“.

41, 43 Zemědělství a lesnictví, veterinářství

Podíl absolventů byl ve všech sledovaných letech vyšší než podíl zaměstnaných pracovníků. Jak již bylo uvedeno, jde o oblast, u které je i do budoucna potřeba počítat se snižováním podílu na celkové zaměstnanosti. Podobně by proto měl klesat i podíl absolventů příslušných oborů vzdělání.

51, 53 Zdravotnictví

Přestože podíl pracovníků stagnoval a podíl absolventů se snížil, ještě v roce 2002 byl nadále patrný „převis“ absolventů v porovnání s podílem zaměstnaných pracovníků. V roce 2006 byla situace opačná, neboť zatímco počet i podíl absolventů pokračoval v klesající tendenci, celkový počet pracovníků značně narostl a lze tedy konstatovat relativní nedostatek absolventů příslušného oborového vzdělání.

62, 63 Ekonomika a administrativa

V důsledku vývoje ve sledovaném období došlo ke značnému poklesu podílu absolventů příslušných oborů, kterých je v komparaci k podílu zaměstnaných pracovníků, jak dokazuje tabulka, relativní nedostatek. Tento rozdíl se ještě prohloubil, zejména v roce 2006, ve kterém, jak ukazuje tabulka, významně vzrostl počet pracujících v této oborové skupině i jejich podíl na celkové zaměstnanosti. Lze však počítat s určitou kompenzací absolventy skupiny následující.

64 Podnikání v oborech, odvětví

V tomto případě je velice obtížné přiřazení k dané podtřídě, neboť absolventi mohou díky kombinaci ekonomického a technického vzdělání a podnikatelské přípravy vykonávat činnosti odpovídající několika profesním (pod)třídám.

65 Gastronomie, hotelnictví

U skupiny těchto oborů existuje jeden z nejvyšších rozdílů mezi podílem absolventů a podílem pracovníků. Podíl absolventů je totiž více než dvojnásobně vyšší oproti podílu zaměstnaných. I přes navýšení zaměstnanosti mezi roky 1999 a 2002 však v tomto období došlo ke zvýšení zmíněného rozdílu mezi podíly obou skupin obyvatel. Cestovní ruch patří k jednomu z nejdynamičtější se rozvíjejících odvětví v ČR po roce 1989. Tento rozvoj je však v posledních letech „brzděn“ celosvětovou recesí v tomto odvětví a v této souvislosti se změnilo také postavení absolventů této skupiny oborů na trhu práce. Jejich míra nezaměstnanosti totiž v současné době (oproti roku 1999) patří k nadprůměrným. V této skupině se více než jinde projevuje i uplatnění absolventů v „šedé“ ekonomice a jejich odchody za prací do zahraničí.

66 Obchod

Podíl pracovníků na celkové zaměstnanosti se pohybuje stabilně okolo úrovně 6 %, naproti tomu podíl absolventů poklesl a ve všech sledovaných letech byl nižší než podíl zaměstnaných. Zaměstnatelnost absolventů je vzhledem k dosavadnímu rozvoji nadnárodních obchodních řetězců relativně dobrá. Do budoucna však v důsledku optimalizace i technického rozvoje nelze rozhodně očekávat nárůst zaměstnanosti.

68 Právo, veřejnosprávní činnosti

Vysoký relativní „přebytek“ absolventů nad pracovníky je dán rozvojem středoškolských oborů zaměřených na veřejnosprávní činnosti (ty však dosud nejsou „vyjádřeny“ v zaměstnaneckých podtřídách), odrazem přebytku středoškolsky vzdělaných absolventů je jejich poměrně značná míra nezaměstnanosti. Naproti tomu absolventi s vysokoškolským vzděláním takové problémy s nalezením uplatnění zdaleka nemají.

69 Osobní a provozní služby

Data uvedená v tabulce ukazují nedostatek absolventů pro profese vyplývající z přiřazených kmenových oborů vzdělání. Je to však zčásti způsobeno tím, že pro některé profese neexistuje adekvátní obor vzdělání (školník, uklízeč a některé další). Po odečtení těchto pracovníků totiž docházíme ke zcela jiné hodnotě a vztah mezi podílem absolventů a podílem zaměstnaných pracovníků (jedná se převážně o kadeřníky, kosmetičky) je mnohem vyrovnanější.

75 Učitelství a sociální péče

Podíl zaměstnaných do roku 2002 poněkud překvapivě mírně narůstal, v souvislosti s trvalým (dlouhodobým) poklesem žáků byl však v dalším období zaznamenán mírný pokles. Podíl absolventů mezi roky 1999 a 2002 silně poklesl, mezi roky 2002 a 2006 naopak mírně narostl a vykazuje tedy ve všech uvedených obdobích přesně opačné vývojové trendy oproti vývoji podílu pracovníků. I přes tento pozitivní trend mezi roky 2002 a 2006, lze stále konstatovat, že počet absolventů je nedostatečný. Podle odhadů by mohlo výhledově dojít k nárůstu zaměstnanosti v oblasti sociální péče.

6. Závěr

Po roce 1989 došlo v české ekonomice k významným hospodářským změnám, což souvisí také se změnami v sektorové i odvětvové struktuře zaměstnanosti a se změnami na trhu práce vůbec. V tomto ohledu nejen Česká republika, ale i většina ostatních zemí bývalého východního bloku, více méně kopíruje západoevropské státy, které tento vývoj, resp. podobné změny v hospodářské struktuře a struktuře zaměstnanosti, prodělaly o několik desetiletí dříve. V České republice byla totiž vlivem poválečného vládnutí komunistické strany hospodářská struktura zakonzervována, resp. změny byly oproti západním zemím velice pomalé. Česká ekonomika a mnohé české podniky proto po roce 1989 byly nuceny se vyrovnat s nově vzniklou situací a projít restrukturalizací, což pro mnohé pracovníky znamenalo ztrátu zaměstnání. Ve svém důsledku tak došlo ke změně zastoupení jednotlivých sektorů jak na celkové zaměstnanosti, tak pochopitelně i na tvorbě HDP. Podobně jako např. v zemích Evropské unie, také u nás dlouhodobě dochází ke snižování podílu na celkové zaměstnanosti v primární a sekundární sféře a naopak k navýšení podílu v terciárním a kvartérním sektoru. Tento trend byl v České republice po roce 1989 urychlen.

V poslední době se Česká republika řadí k nejrychleji rostoucím evropským ekonomikám. Tento pozitivní trend se nutně musel projevit také na trhu práce. V posledních několika letech pravidelně klesá nezaměstnanost, a to jak v rámci jednotlivých vzdělanostních skupin obyvatel, z pohledu jednotlivých profesí, tak také z hlediska regionálního. Pro uchazeče o zaměstnání již není získání pracovního místa tak nedostupné, a to ani v takových regionech jako severozápadní Čechy, či severovýchodní Morava a Slezsko, tzn. oblastech, kde se míra nezaměstnanosti ještě přednedávnem blížila (či přesahovala) dvacetiprocentní úrovni. Je zřejmé, že za tímto trendem stojí do značné míry zájem ze strany zahraničních investorů o Českou republiku. Za tímto na první pohled pozitivním vývojem se však může skrývat hned několik úskalí. Pokles nezaměstnanosti je totiž tak značný, že v některých regionech a profesích se naopak začíná výrazně projevovat nedostatek pracovních sil. Již dnes mnohé úřady práce poukazují na převis volných míst nad uchazeči o zaměstnání. Obdobné problémy hlásí také konkrétní zaměstnavatelé.

Podobné závěry vyplynuly také z této publikace. Při pohledu na celé sledované období, tj. mezi roky 1991 až 2006 se v 5 třídách snížil počet zaměstnanců a ve 3 třídách naopak zvýšil - třída pracovníků na úseku řízení a správy (N7), třída pracovníků školství, kultury, zdravotnictví, vědy a výzkumu (N8) a třída stavebních dělníků (N4). Ze všech profesních tříd **nejrazantnější pokles počtu zaměstnanců** byl zaznamenán u **dělníků při těžbě a úpravě surovin, v hutnictví a energetice (třída N2)**. Počet pracovníků zde do roku 2006 poklesl na třetinovou úroveň roku 1991. **Nejdynamičtější nárůst počtu i podílů** naopak zaznamenaly **pracovníci na úseku řízení a správy (N7)**. Jejich počet narůstal od počátku devadesátých let a to nejvýrazněji ze všech sledovaných tříd a také po celé období.

Porovnáme-li poslední dva sledované roky, totiž rok 2002 a 2006, zjistíme, že došlo k obratu ve vývoji zaměstnanosti v mnoha profesních třídách. V tomto posledním období došlo k nárůstu zaměstnanců téměř ve všech hlavních profesních třídách. Jedinou výjimkou byla profesní třída zemědělských, lesních a rybářských dělníků (N1), která v uvedeném období ztratila 10 % ze svého počtu v roce 2002. Naopak, nejvýraznější nárůst, a to více než 12%, byl dosažen u profesní třídy pracovníků školství, kultury, zdravotnictví, vědy a výzkumu. Jde tedy o profese, které bývají zařazovány do kvartérního sektoru, tzn. sektoru s nejvyšší přidanou hodnotou. Vzhledem k výše uvedeným důvodům se však zvýšila zaměstnanost také i u dělnických profesí. Rychlý růst byl ovlivněn rostoucí ekonomikou na pozadí zahraniční poptávky, která byla uspokojována především podniky pod zahraniční kontrolou. Jeho nositelem byl zejména elektronický a automobilový průmysl vč. navazujících odvětví gumárenského a plastikářského průmyslu.

Ve vzdělanostní struktuře pracujících i přes pokles počtu po roce 1990 nejčetnější skupinou zůstávají vyučení. Prudce poklesl počet a podíl zaměstnaných se základním vzděláním. Vysoce narostl počet zaměstnaných s úplným středoškolským vzděláním.

Naopak, počet gymnazistů poklesl a nyní tvoří 4 % zaměstnaných. Důvodem je ale fakt, že téměř všichni gymnazisté pokračují dále v terciárním vzdělávání a tudíž těch, kteří mají gymnaziální vzdělání jako své nejvyšší dosažené vzdělání je relativně málo. Počet vysokoškolských absolventů se zvyšuje, což se projevilo i na nárůstu počtu i podílu vysokoškoláků. Díky těmto změnám došlo i k **celkovému nárůstu průměrné úrovně vzdělání**. Ta se celkově zvýšila o 0,79 roku ze 10,97 v roce 1991 na 11,76 v roce 2006 (což je nárůst o 8 %). **Nejvyšší nárůst byl u třídy zemědělců (N1)** o 0,81 roku, kde je ale úroveň vzdělání nejnižší ze všech a i po tomto nárůstu zůstává na posledním místě. **Nejnižší nárůst průměrné úrovně vzdělání**, v tomto případě k poklesu, došlo u zmiňované třídy **pracovníků školství, kultury, zdravotnictví, vědy a výzkumu (N8)**. Tato třída je jediná, kde došlo k poklesu. Všechny ostatní třídy zaznamenaly nárůst úrovně vzdělání.

Homogenita hodnocená podle stupně oborů vzdělání doznala výrazných změn. U většiny profesních tříd poklesla. Nejvýrazněji se změnila u třídy „zemědělců“ (N1) a nejvýraznější pokles byl zaznamenán u profesní třídy technických pracovníků (N6). Naopak profesní třída pracovníků na úseku řízení a správy (N7) zaznamenala v témže období výrazný nárůst. V celkovém pohledu lze konstatovat, že se struktura pracovníků podle oborů vzdělání stala diverzifikovanější.

Homogenita hodnocená podle stupňů vzdělání ve všech podtřídách v poslední fázi sledovaného období vzrostla, jediné u třídy technických pracovníků (N6) poklesla. Nyní je úroveň homogenity u „dělnických“ profesních tříd (N1 a N4) na úrovni spíše vysoké, tzn. že v uvedených profesních třídách převládá určitý stupeň vzdělání (v tomto případě střední s výučním listem). Naopak u profesních tříd N5 až N8 je homogenita na úrovni nízké.

Výše zmíněné teze týkající se poklesu podílu primárního a sekundárního sektoru a naopak nárůstu terciárního a kvartérního sektoru na celkové zaměstnanosti byly touto studií také potvrzeny.

I přes relativně pozitivní stav v posledních letech ve sféře zaměstnanosti, který je založen zejména na růstu investic do průmyslu, lze do budoucna očekávat, že ambicí České republiky bude zejména rozvoj vyspělejších odvětví. Je totiž zřejmé, že kromě poměrně kvalitní dopravní infrastruktury a průmyslové tradici hrály doposud významnou roli při vstupu zahraničních investic do ČR nízké výrobní náklady spolu s nízkými mzdovými náklady. Je však jen otázkou poměrně krátké doby, kdy z tohoto pohledu přestane být nejen Česká republika, ale také ostatní okolní státy těžící z těchto výhod, pro tyto investory, resp. výrobce zajímavá a kdy svou produkci přesunou dál na východ, do zemí s nižšími výrobními a mzdovými náklady.

Jak už bylo zmíněno, vzdělanostní úroveň absolventů se rok od roku zvyšuje. Na druhé straně o některé učňovské obory velice poklesl zájem žáků (zedníci, zámečníci, skláři nebo kominíci) a v budoucnu bude problém dělníky těchto profesí najít. Zájem žáků se orientuje na obory jako automechanik nebo na obory z oblasti elektrotechniky a výpočtové techniky ukončené maturitní zkouškou. Výrazně narůstá počet vysokoškoláků, následně i počet vysokoškolsky vzdělaných absolventů a zaměstnaných. Na jedné straně je trend zvyšování vzdělanosti v naší společnosti pozitivní, budeme mít vzdělanou společnost. Jak nám ale výsledky i z této publikace naznačují, struktura pracovních míst u nás nebude odpovídat současné vzdělanostní struktuře zaměstnaných. V následujícím období může u nás dojít k tzv. převzdělanosti, tj. k většímu podílu pracovníků s vyšší vzdělanostní úrovní, než odpovídá potřebám trhu práce. Bylo by však chybou nevyužívat zájmu mladých lidí o dosažení co nejvyššího vzdělání a nadále se orientovat na zajišťování pracovníků pro zahraniční investice do výrobní oblasti. Budoucnost české ekonomiky by měla být založena na vyspělejších oborech a odvětvích, které jsou založeny na vysoké kvalitě profesních sil.